

Natuur door andere ogen bekeken

De natuurbeleving van allochtonen en jongeren

A.E. Buijs, M.H.G. Custers, F. Langers

studies

wot
Wettelijke Onderzoekstaken natuur & Milieu

Natuur door andere ogen bekeken

De natuurbeleving van allochtonen en jongeren

A.E. Buijs, M.H.G. Custers, F. Langers

ISBN: 978-90-78207-05-4
ISSN 1871-0298

De reeks WOt-studies is een uitgave van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR.

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Postbus 47

6700 AA Wageningen

t (0317) 48 54 71

f (0317) 41 90 00

info.wnm@wur.nl

www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Redactiecommissie

Bram ten Cate

Joep Dirkx

Paul Hinssen

Harm Houweling

Eindredactie

Geert van Duinhoven

Fotografie

Lex Broere (tenzij anders vermeld)

Vormgeving

Grafisch Atelier Wageningen

Druk

Drukkerij Kerckebosch, Zeist

De reeks WOt-studies biedt een actueel overzicht van de kennis in het werkveld van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu (WOT Natuur & Milieu). De studies zijn bedoeld om de in verschillende wetenschappelijke disciplines ontwikkelde kennis te integreren en te plaatsen in het maatschappelijk debat. Door aan de ontwikkelde kennis een handelingsperspectief toe te voegen, bevorderen de WOt-studies het gebruik van de beschikbare kennis bij de uitvoering van de wetten en regels waar de onderzoekstaken aan zijn gerelateerd. De respons die dat mogelijk losmaakt bij de gebruikers van kennis, biedt input voor de programmering van het onderzoek.

De inhoudelijke kwaliteit van deze studie is beoordeeld door prof. dr. Peter P. Groenewegen, NIVEL en Universiteit Utrecht en dr. Arjen E.J. Wals, Educatie en Competentiestudies, Wageningen Universiteit.

Met dank aan Jana Verboom en Guido Kuijer van Alterra voor het kritische meelesen van de concepttekst.

© 2007

Alterra

Postbus 47

6700 AA Wageningen

Tel. (0317) 47 47 00

Fax (0317) 41 90 00

arjen.buijs@wur.nl

mariette.custers@wur.nl

fransje.langers@wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf	5
1 De toekomst van het natuurbeleid	7
1.1 Zoveel mensen, zoveel wensen	7
1.2 Draagvlak 2025 – de toekomstige gebruikers en beslissers	10
1.3 Onderzoek naar gedrag en beleving	12
1.4 Natuurbeelden – basis voor landschapsvoorkeuren	13
1.5 Leeswijzer	14
Intermezzo essay Bram van de Klundert. <i>Draagvlak kan geen doel van natuurbeleid zijn</i>	17
2 Met kleurrijke ogen kijken – een allochtone blik op Nederlands groen	23
2.1 Allochtonen en/in de Nederlandse natuur	23
2.2 De waardering van Nederlandse landschappen	24
2.3 Binding met Nederlandse landschapstypen	28
2.4 Bekendheid, bezoek en binding met natuur rondom de (eigen) stad	28
2.5 Bekendheid, bezoek en binding met natuur in eigen stad	31
2.6 Natuurbeelden van allochtonen	31
2.7 Een andere achtergrond	33
2.8 De nieuwe Nederlander en het natuurbeleid	35
Intermezzo essay Serdar Köker. <i>Allochtonen en de Nederlandse natuur</i>	37
3 Met jonge ogen kijken – jongeren en de Nederlandse natuur	41
3.1 Jongeren en/in de Nederlandse natuur	41
3.2 De waardering van Nederlandse landschappen	42
3.3 De ‘Nederlandse-landschappen-toptien’ van de jongeren	43
3.4 Binding met typisch Nederlandse landschappen	44
3.5 Bekendheid, bezoek en binding met natuur rondom de (eigen) stad	44
3.6 Bekendheid, bezoek en binding met natuur in eigen stad	46
3.7 Jongeren en hun beeld van de natuur	48
3.8 De jeugd en het (toekomstig) natuurbeleid	49

Intermezzo essay Marloes van der Kamp. <i>Het reilen en zeilen van jongeren en natuur</i>	51
4 Met andere ogen kijken: bedreigend of verrijkend?	55
4.1 Breng de mens naar de natuur	56
4.2 Breng natuur(beleid) naar de mens	59
Intermezzo essay Kris van Koppen. <i>Jongeren en allochtonen als uitdaging voor NME</i>	63
Literatuur	67
Bijlage 1: Projecten en praktijkvoorbeelden	71
Bijlage 2: Beleidsaanbevelingen	73
Bijlage 3: Contactgegevens van genoemde organisaties	77

Woord vooraf

Het belang van natuurbescherming in Nederland wordt breed gedragen door autochtone, volwassen Nederlanders. Onze samenleving is echter voortdurend in ontwikkeling en de meningen over natuurbescherming zijn door de tijd heen veranderlijk gebleken. Zo wordt onze samenleving steeds diverser. Het aandeel inwoners waarvan de roots niet in Nederland liggen, bijvoorbeeld, wordt groter. En de jongeren van vandaag kunnen straks via hun stemgedrag laten weten waar hun belangen liggen. Om ook deze groepen bij natuur en natuurbeleid te betrekken, is het van belang hun mening over en waardering voor de Nederlandse natuur te kennen. Daar is in 2006 in opdracht van de WOT Natuur & Milieu onderzoek naar gedaan.

In deze studie zijn de resultaten van dat onderzoek verwerkt en wordt een overzicht gegeven van de beschikbare literatuur over de natuurbeleving van jongeren en allochtonen. Met deze kennis als basis proberen we ook handvatten te bieden aan beleidsmakers, communicatiedeskundigen en medewerkers van natuurbeschermingsorganisaties, om natuur betekenis te geven voor deze nieuwe doelgroepen. We willen laten zien dat er daartoe meer en betere wegen zijn, dan alleen door bestaande mogelijkheden onder hun aandacht te brengen. Tenslotte worden de bevindingen van een kritische noot voorzien door bijdragen van vier gastschrijvers die elk een eigen kijk bieden op dit onderwerp. We hopen dat deze studie bij zal dragen aan een beter begrip van de betekenis van de Nederlandse natuur voor alle inwoners.

*Paul Hinssen
Hoofd Wettelijke Onderzoekstaken
Natuur & Milieu
Wageningen UR*

Over een jaar of twintig zal ongeveer een kwart van de Nederlandse bevolking bestaan uit mensen die van oorsprong niet uit Nederland komen. Mensen dus die niet zijn opgegroeid met de gedachte dat de Veluwe, om maar een van de vele gebieden te noemen, moet worden gekoesterd omdat we niet zoveel van dergelijke gebieden hebben.

1 De toekomst van het natuurbeleid

1.1 Zoveel mensen, zoveel wensen

Natuur voor mensen is een belangrijk aandachtspunt in het huidige natuurbeleid. Nadat het ministerie van LNV in 2000 de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' uitbracht, is er naast ecologische doelen, ruim aandacht voor het maatschappelijk belang van natuur. Natuur moet dichterbij de mensen worden gebracht en de Nederlandse bevolking wordt geacht ook zelf een bijdrage te leveren aan de natuur.

Uit diverse studies^{12,27} blijkt dat behoud van de natuur onder de Nederlandse bevolking op steun kan rekenen: het 'draagvlak' is groot. Dat betekent dat mensen een positieve houding hebben over natuurbehoud of bereid zijn om een bijdrage te leveren aan natuurbehoud en natuurbeleid.¹²

Niet alle groepen in de samenleving hechten echter een zelfde belang aan natuurbehoud. Zo vinden vogelaars en vrijwillige landschapsbeheerders het belangrijker dan gemiddeld om nieuwe natuur aan te leggen en om natuur te beschermen. Boeren vinden de aanleg van nieuwe natuur veel minder belangrijk en oudere mensen maken zich minder dan anderen bezorgd om de toekomst van de natuur.¹²

In een verstedelijkte samenleving als de onze is het noodzakelijk dat de overheid zich bemoeit met het veiligstellen van het natuurlijke landschap in het buitengebied, en van het groen in de steden. Alhoewel over de concrete en lokale uitwerking van dit beleid soms discussies ontstaan, wordt het belang van natuurbescherming breed gedragen door autochtone volwassen Nederlanders.¹²

De Nederlandse samenleving is echter voortdurend in ontwikkeling en een aantal beleidsmakers vreest dat de steun voor natuurbeleid afneemt. Immers: wanneer er geen steun meer is voor het

natuurbeleid, kan dat er toe leiden dat ook de steun afneemt voor maatregelen die de overheid wil nemen om de natuur overlevingskansen te geven. Natuurgebieden zouden daardoor op termijn kunnen verdwijnen, misschien wel ten gunste van woningbouwprojecten of uitbreiding van de infrastructuur.¹

Om ervoor te zorgen dat het beleid afgestemd blijft op de wensen en behoeften van zoveel mogelijk Nederlanders, is het belangrijk om inzicht te hebben in de verschillende natuurvisies die inwoners van Nederland hebben. Dus moeten we niet alleen weten hoe volwassen, autochtone Nederlanders denken, maar moeten we ook de visies op natuur kennen van bijvoorbeeld allochtonen en jongeren.

Over een jaar of twintig zal ongeveer een kwart van de Nederlandse bevolking bestaan uit mensen die van oorsprong niet uit Nederland komen. Mensen dus die niet zijn opgegroeid met de gedachte dat de Veluwe, om maar een van de vele gebieden te noemen, moet worden gekoesterd omdat we niet zoveel van dergelijke gebieden hebben. Onderzoek naar hoe die groep nieuwe Nederlanders dan wél denkt over de natuur in Nederland en hoe zij daarmee om zou willen gaan, staat sinds kort in de belangstelling. Daaruit is bijvoorbeeld al naar voren gekomen dat de meeste allochtonen de Nederlandse natuur in het algemeen ervaren als kunstmatig en aangeharkt, maar ook dat ze weinig bekend zijn met de Nederlandse natuur.^{4,8}

Ook jongeren kunnen straks via stemgedrag steeds meer laten weten waar hun belangen liggen. Het zijn de volwassenen van straks, de kiezers, de beleidsmakers, de gebruikers van de toekomst. Uitzonderingen daargelaten, lijken

Dus moeten we niet alleen weten hoe volwassen, autochtone Nederlanders denken, maar moeten we ook de visies op natuur kennen van bijvoorbeeld allochtonen en jongeren

jongeren nauwelijks in natuur en landschap geïnteresseerd te zijn. Toch blijkt uit onderzoek³⁷ dat het merendeel van de huidige jongeren zich wel zorgen maakt over het verdwijnen van de natuur. Al lijkt het dan eerder om het broeikas effect of de ondergang van het Amazonegebied te gaan dan om zorgen over natuur dicht bij huis. Overigens krijgt de belangstelling die allochtonen en jongeren voor (bezoeken aan) de natuur hebben niet alleen aandacht vanwege mogelijke gevolgen voor het natuurbeleid, maar ook met het oog op gezondheidsfactoren. Contact met de natuur draagt bij aan de reductie van stress¹⁸ en

zou heilzaam kunnen werken op ADHD-kinderen.⁹ En voor de positieve invloed die natuur heeft op beweging en aandoeningen en risicofactoren die hiermee samenhangen, zoals 'lichamelijke inactiviteit' en overgewicht, is – met betrekking tot kinderen – zelfs nog iets meer bewijs te vinden.¹⁰ In een artikel in Trouw³⁵ pleit Jana Verboom dan ook voor het herstellen van het contact tussen kind en natuur. Kinderen zouden weer buiten moeten (kunnen) spelen tot het donker wordt, en zich vooral verwonderen in plaats van zorgen maken over de natuur. Dat kan heel dicht bij huis, in een hoekje van de tuin of op een braakliggend

Een andere kijk op groen

Onder deze titel is in 2006 een rapport van Bujs, Langers en De Vries verschenen¹, naar aanleiding van onderzoek naar de beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren. Dit onderzoek vormt de basis voor het huidige boekje.

Voorafgaand aan 'Een andere kijk op groen' is een literatuurstudie¹³ uitgevoerd, waaruit naar voren kwam dat met name van jongeren en allochtonen onvoldoende bekend is hoe ze het Nederlandse landschap beleven. Vervolgens hebben Bujs e.a. zich gericht op allochtonen van Turkse en Marokkaanse afkomst en op jongeren van 14-15 jaar. Daarnaast hebben zij een referentiegroep van volwassen autochtonen, die in dezelfde buurten wonen als de allochtonen en jongeren, in het onderzoek betrokken.

Het onderzoek is uitgevoerd in Arnhem, Haarlem en Utrecht, en binnen deze steden in één wijk. De steden zijn geselecteerd op basis van omliggend landschap en een voldoende aantal allochtonen in de wijken om het onderzoek te kunnen uitvoeren. Alle drie de bevolkingsgroepen zijn zoveel mogelijk in de geselecteerde wijken geworven. Per bevolkingsgroep zijn honderd deelnemers per stad bevestigd.

Turken en Marokkanen zijn benaderd door een in allochtonen gespecialiseerd onderzoeksbureau. De deelnemers konden de vragen in hun voorkeurs taal beantwoorden. In totaal weigerden ongeveer een op de drie potentiële Turkse respondenten en een op de vier potentiële Marokkaanse respondenten hun medewerking.

Om onderzoek te doen naar de natuurbeleving van jongeren zijn scholen in de drie steden aan de hand van ligging, grootte en opleidingsniveau geselecteerd en benaderd. Alle leerlingen van derde klassen van het voortgezet onderwijs hebben daadwerkelijk de vragenlijst zelfstandig, tijdens de les, ingevuld. Onder de Haarlemse respondenten is een nadere selectie gemaakt vanwege het kleinere aandeel dat in de geselecteerde wijk woonde en een – in vergelijking tot de andere steden – veel groter totaal aantal respondenten. Uiteindelijk zijn de data van 381 jongeren in het onderzoek opgenomen.

stukje land in de buurt. Op die manier kan er al op jonge leeftijd binding met de natuur ontstaan en kunnen kinderen ervaringen opdoen die naar verwachting lang blijven hangen.^{6,7}

De vooruitzichten voor wat betreft de link tussen natuur enerzijds en jongeren en allochtonen anderzijds zijn niet alleen negatief. Zowel jongeren als allochtonen komen in hun vrije tijd in stadsparken.^{2,22} Ze maken op beperkte schaal gebruik van een beperkt deel van de 'groene ruimte'.

In welk opzicht er mogelijkheden zijn om die uitstapjes uit te breiden en wat er voor nodig is om ook de natuur buiten het stadspark aantrekkelijk

te maken, is onderwerp van onderzoek. Meer kennis hierover zal ertoe bijdragen dat beleidsmakers zo goed mogelijk kunnen inspelen op wensen van meerdere, verschillende doelgroepen.

Met deze studie willen we dan ook de inzichten die we door onderzoek naar de andere natuurbeleving door allochtonen en jongeren hebben verworven, overbrengen en daarmee de kennis over die groepen vergroten. Een belangrijk deel van dit rapport baseren we op het onderzoek dat het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) in 2006 heeft laten uitvoeren (zie kader 'Een andere kijk op groen').¹ Deze informatie vullen we aan en

De referentiegroep is op het huisadres benaderd, waarbij de verschillen in bereidheid om mee te doen per buurt erg groot waren. Ongeveer een op de vijf benaderde personen heeft meegewerkt. Of de verschillen in bereidheid om mee te doen tot een selectieve respons heeft geleid, is moeilijk te zeggen. Over het algemeen had de lage bereidheid niet zozeer met het onderwerp te maken, maar meer met onderzoeksmoeheid in algemene zin.

Verder zijn flatgebouwen vermeden vanwege de ontoegankelijkheid door intercominstallaties.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van foto's van landschappen die typerend zijn voor Nederland, die voldoende divers zijn en waarvoor afwijkende voorkeuren van de verschillende groepen mochten worden verwacht. Aan de hand van deze foto's is het oordeel van de deelnemers over de aantrekkelijkheid van deze landschappen en hun verbondenheid ermee vastgesteld. Vragen over natuurgebieden in de eigen woonomgeving gingen vergezeld van een landkaartje waarop drie natuurgebieden waren gemarkeerd. De cognitieve (welk natuurlijk aspect wordt als 'echte' natuur gezien?), expressieve (in hoeverre wordt een omschrijving als 'indrukwekkend' van toepassing op de natuur geacht) en normatieve (vragen over natuurbescherming, menselijk ingrijpen en meer algemene waarden) beoordeling van natuur zijn aan de hand van vragenlijsten vastgesteld. Tenslotte is er gevraagd naar sociaal-economische en -culturele achtergrond van de deelnemers.

De resultaten zijn per doelgroep geanalyseerd en gerapporteerd, en telkens vergeleken met de uitkomsten van het onderzoek onder hun volwassen, autochtone buurtgenoten (de referentiegroep). Hier wordt nog opgemerkt dat allochtone jongeren, voor zover die deel uitmaakten van de groep leerlingen die aan het onderzoek heeft meegedaan, niet als afzonderlijke groep zijn bestudeerd. Waar er over 'allochtonen' wordt gesproken, gaat het dus om volwassen Turken en Marokkanen en waar 'jongeren' ter sprake komen, gelden de uitspraken voor alle jongeren die aan het onderzoek hebben meegedaan, ongeacht hun etnische achtergrond, tenzij expliciet anders wordt vermeld.

Beleidsmakers zouden zich ook de vraag kunnen stellen of het Nederlandse natuurbeleid moet worden aangepast

vergelijken we met informatie uit andere Nederlandse studies en artikelen over jongeren en allochtonen in relatie tot Nederlandse natuur, die ook de afgelopen jaren zijn verschenen. De hoofdstukken 2 en 3 beginnen in feite dan ook met een samenvatting van het rapport ‘Een andere kijk op groen’.

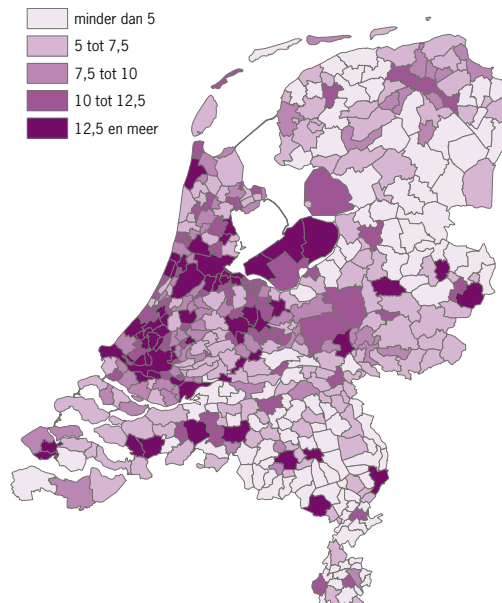
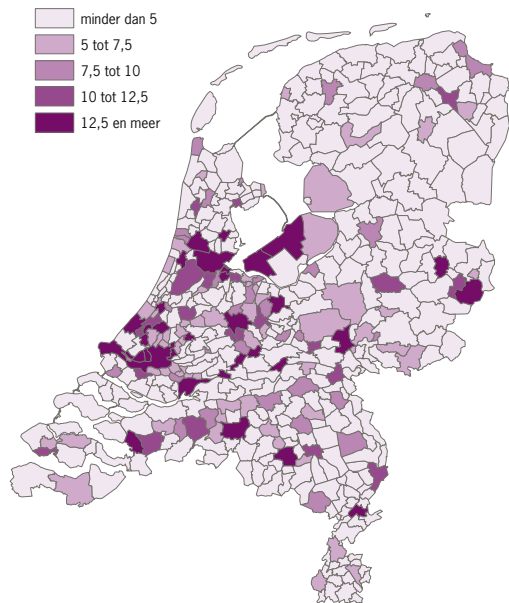
Verder willen we perspectief bieden, niet alleen aan beleidsmakers op landelijk en provinciaal niveau, maar ook aan maatschappelijk betrokkenen, zoals natuurorganisaties. Dit doen we door suggesties te geven die kunnen helpen om het draagvlak te vergroten. In discussies over hoe om te gaan met de dreiging van een afnemende steun voor natuurbeleid ligt het accent tot nu toe vaak op communicatie met nieuwe groepen en hoe ze kunnen worden gemotiveerd om alsnog naar de natuur te komen. Beleidsmakers zouden zich ook de vraag kunnen stellen of het Nederlandse natuurbeleid moet worden aangepast. We willen beleidsmakers prikkelen om naar nieuwe oplossingen te zoeken. Daarom hebben we twee gastschrijvers gevraagd om hun persoonlijke ervaringen – als allochtoon en als jongere – met de Nederlandse natuur te beschrijven. Aan twee andere gastschrijvers hebben we gevraagd om een kritische reflectie te geven op de manier waarop binnen het natuurbeleid met een mogelijke dreiging van het draagvlak wordt omgegaan. In dit eerste hoofdstuk ligt het accent op achtergrondinformatie. Allereerst beschrijven we kort de demografische ontwikkelingen. Vervolgens bespreken we een aantal termen en aspecten van natuurbeleving van burgers. Het hoofdstuk sluiten we af met een leeswijzer.

1.2 Draagvlak 2025 – de toekomstige gebruikers en beslissers

Allochtonen

De Nederlandse samenleving wordt steeds kleurrijker. Het aantal allochtonen zal de komende jaren groter worden. Was er in 2005 nog sprake van 3.1 miljoen allochtonen, in 2025 zal dit zijn toegenomen tot 4.0 miljoen. Deze groep zal dan bijna een kwart van de totale Nederlandse bevolking uitmaken. Het overgrote deel van de allochtonen woont in de grote steden. Ofschoon zij, net als autochtonen, steeds vaker uit de steden vertrekken, blijven ze in de buurt: in 2025 zullen de meeste allochtonen in de grote steden en aangrenzende gemeenten te vinden zijn.¹⁶

De term ‘allochtonen’ is een verzamelnaam voor mensen waarvan, volgens de definitie van RPB/CBS¹⁶, minstens één ouder in het buitenland is geboren. Degenen die zelf in het buitenland zijn geboren, worden de eerste generatie allochtonen genoemd. Personen die zelf in Nederland zijn geboren, behoren tot de tweede generatie. Verder wordt in deze studie een tussengeneratie onderscheiden: personen die vóór hun 18^e jaar naar Nederland zijn gekomen en die dus niet in Nederland zijn geboren, maar wel hier zijn opgegroeid.¹ Een ander onderscheid is dat tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië (uitgezonderd Japan en Indonesië).¹⁶ Zij zijn vaak onderwerp van onderzoek, omdat hun culturele achtergrond zo anders is dan die van autochtone Nederlanders.⁴ Binnen de groep niet-westerse allochtonen zijn de Turken het sterkst vertegenwoordigd (360.000 personen), gevolgd door Surinamers (330.000) en Marok-

Aandeel niet-westerse allochtonen in 2005 (links) en 2025 (rechts).

Uit: Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005-2025. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

kanen (bijna 320.000). De groep niet-westerse allochtonen maakte in 2005 iets meer dan de helft uit van de totale groep allochtonen, namelijk 1.7 van de 3.1 miljoen allochtonen.¹⁶

Vanwege de omvang van de deelgroepen wordt er onder allochtonen vaak onderzoek gedaan bij mensen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond. Zo ook in veel van de onderzoeken die in deze studie zijn opgenomen.^{2,3,4,8} In het onderzoek dat aan de basis van deze studie ligt ¹, is gekozen voor een verdere inperking tot de Turkse en Marokkaanse deelgroep, omdat we veronderstellen dat deze groep minder in de Nederlandse samenleving is geïntegreerd dan de Surinaamse groep. Bovendien is gebleken dat de cultuurverschillen tussen met name tweede

generatie Surinamers en autochtone Nederlanders steeds kleiner worden.^{1,2} Waar we in deze uitgave spreken over ‘allochtonen’ bedoelen we dan ook de totale groep van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond die aan het onderzoek heeft meegedaan.

Jongeren

Zijn allochtonen van belang omdat ze een in omvang groeiende bevolkingsgroep zijn, van jongeren willen we om een heel andere reden weten hoe ze over de Nederlandse natuur en het natuurbeleid denken. In 2025 zijn ze volwassen en dus nog meer dan nu, in de gelegenheid hun stem te laten gelden bij het bepalen van beleid. Dat kan bijvoorbeeld zijn als beleidsmaker, als

Kiezen ze ervoor om huizen te bouwen, of wegen aan te leggen, of natuurgebieden in stand te houden?

kiesgerechtigde, als lid van een natuurorganisatie of als actiegroep. Door hun stem uit te brengen, kunnen ze laten weten wat zij belangrijk vinden: Kiezen ze ervoor om huizen te bouwen, of wegen aan te leggen, of natuurgebieden in stand te houden? Worden het huizen met tuinen, die iets meer van de totale ruimte in beslag nemen, of kiezen ze bijvoorbeeld voor kleinere stukjes groen in de woonomgeving en het behoud van grotere natuurgebieden? De visie van hedendaagse jongeren is van belang bij het in kaart brengen van meerdere, verschillende meningen en behoeften met betrekking tot de Nederlandse natuur.

1.3 Onderzoek naar gedrag en beleving

Tot nu toe is er met name onderzoek gedaan naar natuurrecreatie. Daarbij is bijvoorbeeld onderzocht waar je allochtonen en autochtonen vooral aantreft en wat ze daar het liefste doen. En wat blijkt? Allochtonen die de natuur bezoeken, tref je vooral in stadsparken en dan vaak in gezelschap van kennissen of familieleden. Jongeren vind je bij de *half pipe*, als ze al de stap hebben gezet om televisie en *gameboy* de rug toe te keren en hun vrienden buiten de deur op te zoeken. En in natuurgebieden buiten de stad tref je tien tegen één blanke, volwassen Nederlanders aan. Kort maar krachtig samengevat, komen de resultaten van de meeste studies hier op neer.^{2,3,6,22}

Een andere vorm van onderzoek richt zich op de beleving en waardering van natuur en landschap door burgers. Het onderzoek dat aan de basis ligt van deze studie behoort tot deze categorie onderzoeken. Aan de hand van vragenlijsten is van jongeren in de leeftijd van 14-15 jaar vastgesteld naar welk landschapstype hun voorkeur uitgaat, hoe bekend ze zijn met de natuur in eigen

omgeving, op welke manier ze gebruik maken van die natuurgebieden, in welke mate ze zich ermee verbonden voelen en welke kijk ze hebben op natuur als zodanig. Dezelfde vragen zijn in interviews voorgelegd aan Turken en Marokkanen. De antwoorden van jongeren en allochtonen zijn vervolgens vergeleken met de antwoorden van volwassen autochtonen die qua woonlocatie zijn gematcht met de twee doelgroepen en ook in sociaal-economisch opzicht zoveel mogelijk vergelijkbaar zijn (de referentiegroep).

Aan de hand van de resultaten kunnen we enkele suggesties doen voor wat betreft (toekomstige) voorkeuren voor de Nederlandse natuur van deze groepen. We moeten echter een slag om de arm houden. Zo is bekend dat nieuwkomers in een samenleving na enkele decennia vaak een groot deel van de waarden van de dominante samenleving overnemen. Of dit ook het geval is bij de huidige nieuwkomers en of deze integratie zich ook op het vlak van natuurrecreatie zal voltrekken, is moeilijk in te schatten.³ Voor wat betreft jongeren is het de vraag of de huidige jongeren over twintig jaar de Nederlandse natuur op een zelfde manier beleven zoals ze die nu beleven, of dat hun meningen en behoeften veranderen naarmate ze ouder worden. Omdat er nu voor het eerst onderzoek naar is gedaan, kunnen we daar nog geen uitspraak over doen. Hoe een en ander zich ook zal ontwikkelen, kennis van de manier waarop jongeren en allochtonen hun natuurlijke omgeving beleven en waarderen biedt in ieder geval de mogelijkheid ook daarmee bij het vaststellen van natuurbeleid rekening te houden en zo meer groepen te bereiken.

1.4 Natuurbeelden – basis voor landschapsvoorkeuren

Uit onderzoek¹⁴ blijkt dat het beeld dat mensen van natuur hebben, de waardering voor natuur en landschap beïnvloedt. Ook hun landschapsvoorkeuren hangen voor een deel met dat natuurbeeld samen. Van andere culturen is bekend dat ze vaak een ander natuurbeeld hebben. Dat maakt de natuurbeelden tot een schakelpunt tussen cultuur en landschapsvoorkeuren.

Sommige mensen zien een sterke scheiding tussen natuur en cultuur en denken bij natuur vooral aan grootschalige natuurgebieden, zo min mogelijk beïnvloed door de mens. Anderen hebben daarentegen juist een heel breed beeld van de natuur en noemen ook koeien en kamerplanten echte natuur. Mensen verschillen verder in hun mening over hoe de mens met de natuur om moet gaan. Terwijl de meesten enkele decennia geleden nog vonden dat de natuur vooral ten dienste moest staan van de mens (een antropocentrisch natuurbeeld), hebben de meeste autochtone Nederlanders tegenwoordig een meer ecocentrisch natuurbeeld, waarbij de mens de natuur moet beschermen, ook als dit geen direct (economisch) nut heeft. Er zijn aanwijzingen dat allochtonen hier duidelijk anders over denken.⁴ Kortom, bij natuurbeelden gaat het erom hoe men natuur definieert en welke waarden men aanhangt over omgang met de natuur.

Over het algemeen worden drie verschillende natuurbeelden onderscheiden: een functioneel natuurbeeld, een arcadisch natuurbeeld en een wildernis-natuurbeeld. Tot halverwege de 19^e eeuw was het functionele natuurbeeld dominant in de westerse samenleving. Volgens dit natuurbeeld staat de natuur geheel ten dienste van de

mens en de mens moet de natuur ook onderhouden. Landbouw en natuur zijn dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wilde gronden werden ontgonnen en ten dienste gesteld aan de landbouw en naaldbossen werden aangelegd om bijvoorbeeld stuifzand vast te houden of om de mijnen van hout te voorzien.

Met de opkomst van de Romantiek – eind 18^e, begin 19^e eeuw – veranderde ook de manier van kijken naar de natuur, eerst onder de stadse elite, later onder steeds meer bevolkingsgroepen.^{21,28} De Romantiek was een reactie op de vervuilende en afstompende industriële revolutie. In de Romantiek keerde men zich daarom af van een door mensen gecontroleerde omgeving en richtte men zich op een geïdealiseerde natuur die niet alleen van belang was voor geldelijk gewin. Er ontstond een romantisch beeld van de natuur: natuur was er vooral om van te genieten en de mens had een verantwoordelijkheid om de natuur te beschermen. Landschap vormde het decor voor een goed (buiten)leven. De Romantiek betekende een “sensibilisering” van de natuurbeleving en de esthetiek van het landschap werd steeds belangrijker. De eerste natuurbeschermingsorganisaties zijn ontstaan als gevolg van deze romantisering van de natuurbeleving.

Dit Romantische natuurbeeld heeft in de loop der tijd twee verschillende invullingen gekregen: het arcadische natuurbeeld en het wildernis natuurbeeld. Het arcadische natuurbeeld is vooral een reactie op de industrialisatie en de urbanisatie van de samenleving. Het rurale landleven wordt hierbij geïdealiseerd en de ontstaansgeschiedenis speelt een belangrijke rol in de waardering van landschappen. Vooral “vredige” kleinschalige cultuurlandschappen worden gewaardeerd in dit na-

Mensen verschillen verder in hun mening over hoe de mens met de natuur om moet gaan

tuurbeeld, waarbij nog steeds een rol is weggelegd voor de kleinschalige, grondgebonden landbouw. Herkenbaarheid en geborgenheid zijn belangrijke waarden. Vaak wordt de (kleinschalige) landschappelijke situatie van rond 1850 geïdealiseerd. Tot de jaren tachtig van de vorige eeuw vertoonde het natuurbeleid sterk arcadische trekjes. Het wildernis natuurbeeld is een fundamentele reactie op de invloed van de mens op zijn leefomgeving. In het wildernis natuurbeeld staat de autonomie van de natuur centraal. Natuurlijke processen moeten zo goed mogelijk hun gang kunnen gaan en de natuur moet vooral ruig en ongepland zijn. Het tropisch regenwoud is het meest sprekende voorbeeld van dit natuurbeeld, alhoewel in

Nederland ook de duinen en de Waddenzee vaak worden genoemd. Dynamiek en verrassing zijn belangrijke bronnen van landschapswaardering. De natuur kan haar gang gaan en de invloed van de mens wordt geminimaliseerd, het zogenaamde hands-off-principe. Dit natuurbeeld is dominant sinds de jaren tachtig. Ook in de natuurbeleving van burgers is dit wildernis natuurbeeld de afgelopen decennia steeds dominanter geworden.

1.5 Leeswijzer

De manier waarop allochtonen de Nederlandse natuur beleven en wat daarvan de achtergronden zijn, komt hoofdstuk 2 aan de orde.

Het arcadische natuurbeeld is vooral een reactie op de industrialisatie en de urbanisatie van de samenleving. Het rurale landleven wordt hierbij geïdealiseerd en de ontstaansgeschiedenis speelt een belangrijke rol in de waardering van landschappen. Vooral “vredige” kleinschalige cultuurlandschappen worden gewaardeerd in dit natuurbeeld.

In hoofdstuk 3 volgt eenzelfde verkenning van de beleving van Nederlandse natuur door jongeren. Het laatste hoofdstuk gaat in op bedreigingen en kansen en biedt handelingsperspectief. Deze hoofdstukken worden afgewisseld met bijdragen van gastschrijvers. Zij hebben op persoonlijke titel over een van de onderwerpen van de verschillende hoofdstukken geschreven. De gastschrijvers worden bij hun bijdrage nader geïntroduceerd. De cijfers in de tekst ^(1,2,3,enz) verwijzen naar bronnen die in de literatuurlijst zijn opgenomen. In het eerste deel van deze literatuurlijst wordt een aantal studies dat de afgelopen jaren over jongeren en allochtonen in relatie tot de Nederlandse natuur is verschenen, kort besproken.

Een term die regelmatig in dit boekje voorkomt, is cultuurlandschap. Daarmee bedoelen we het landschap dat door mensen in cultuur is gebracht (voornamelijk agrarisch land). Verder gebruiken we de termen landschap en natuur soms naast elkaar. Met landschap bedoelen we hier wat je om je heen ziet, dus zowel natuurlijke als niet-natuurlijke elementen. In het onderzoek naar de beleving van Nederlandse natuur zijn zowel foto's van puur natuurlijke omgevingen ter beoordeling voorgelegd (bos, heide, rivierenlandschap), als foto's waarop een boerderij of een elektriciteitsmast in het landschap staat afgebeeld.¹ Natuur maakt deel uit van landschap.

Volgens het functioneel natuurbeeld staat de natuur geheel ten dienste van de mens en de mens moet de natuur ook onderhouden. Landbouw en natuur zijn dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden.

In het wildernis natuurbeeld staat de autonomie van de natuur centraal. Natuurlijke processen moeten zo goed mogelijk hun gang kunnen gaan en de natuur moet vooral ruig en ongepland zijn.

*Er zijn voldoende aanwijzingen dat natuur in de leefomgeving op allerlei manieren belangrijk is voor mensen.
Natuur is onderdeel van een gezonde leefomgeving.*

Draagvlak kan geen doel van natuurbeleid zijn

De Romeinen zeiden het al en ik hoor het ook al mijn hele leven: 'De jeugd van tegenwoordig deugt niet'. Niet alleen de jeugd van nu trouwens, die van de toekomst deugt ook niet, zeker als het over natuur gaat. Zo lang als ik het debat over de jeugd, toekomstige generaties en het natuurbeleid volg, zolang is het een zorgelijk debat geweest: het zal slecht gaan met de natuur en met het draagvlak voor de natuur want de jeugd..... vul maar in. Die somberheid lijkt nog groter te worden als het om allochtonen gaat.

In dit artikel zal ik eerst een paar kanttekeningen plaatsen bij het begrip draagvlak en de noodzaak die wordt gesuggereerd om daaraan te werken. Daarna wil ik stil staan bij het begrip natuur en de vraag of het daar nu slecht mee gaat of zal gaan. Tenslotte wil ik naar de toekomst kijken: is werken aan draagvlak voor de natuur een perspectiefvolle weg en moeten we dan bijzonder aandacht geven aan allochtonen? Kunnen we veel leren van het verleden of moeten we de toekomst als richtsnoer nemen?

Draagvlak: wie draagt er dan?

Als ik hoor dat natuurbeschermers willen werken aan draagvlak voel ik altijd een lichte weerzin: nu gaan de deskundigen de onnozelen vertellen hoe ze kunnen bijdragen aan de idealen van de deskundigen. Ik wil daar niet te cynisch over doen want het gebeurt met de beste bedoelingen en we hebben dat als samenleving ook heel lang als vanzelfsprekend geaccepteerd.

Driekwart van de vorige eeuw hebben we geloofd in het modernisme, in een maakbare samenleving, in een wereld waarin deskundigen en politici samen voor ons konden bepalen wat goed voor ons was. Die tijd ligt achter ons. De dagelijkse

habitus van de postmoderne mens is cynisch en individualistisch: hoezo? wie zegt dat? dat maak ik zelf wel uit!

De natuurbeschermers heeft wellicht nog wat meer krediet dan de gemiddelde deskundige. De natuurbeschermers heeft immers een extra dimensie ten opzichte van andere maatschappelijke belangbehartigers. De natuurbeschermers geeft stem aan de natuur die niet voor zichzelf kan spreken en niet voor zichzelf op kan komen, geeft stem aan een collectief goed. Aan zo'n persoon worden, als hij het niet zelf doet, al snel licht-messiaanse eigenschappen toegekend. Als hij dan ook nog eens kan vertellen dat het heel slecht gaat met de natuur dan schrijft iedere weldenkende burger een giro uit en lijkt het draagvlak een feit.

Het begrip draagvlak is niet eenvoudig. Op het eerste gezicht zijn er wensen van individuen die samen een maatschappelijke wens vormen en zich vertalen in een maatschappelijk draagvlak voor acties van maatschappelijke en politieke instituties. In tweede instantie wordt het snel ingewikkelder. Individen zijn bijvoorbeeld tegelijkertijd consument en burger en beiden maken heel verschillende keuzen. De consument koopt bio-industrie kip waar de burger voor eco-kippen is. De individuen zijn tegelijkertijd egoïstisch en altruïstisch. Tegelijk jagen ze hun individuele belang na en zijn ze gericht op het collectieve belang. In het eerste geval zet hij zijn caravan graag op een duintop, in het tweede geval houdt hij de duintop graag leeg. In het eerste geval eet hij kokkels en in het tweede is hij voor bescherming van de Waddenzee. De postmoderne mens is dan wel cynisch, hij is ook emotioneel en beïnvloedbaar: hij eet dan wel kippen maar vindt het zielig dat wilde runderen in de Oostvaardersplassen soms verhongeren. Hij

Bram van de Klundert is bioloog en algemeen secretaris van de VROM-raad, het orgaan dat regering en parlement adviseert over een duurzame leefomgeving.

Ook nu nog heeft een paar procent van de bevolking via de agrarische wereld nog onwaarschijnlijk grote invloed op de inrichting van het landelijk gebied en de realisatie van de EHS

is ook gevoelig voor doemscenario's. Keer op keer verschijnen er dan ook Messiaanse deskundigen die de bossen zien sterven, grutto's verdwijnen of de kabeljauw uitsterven. Dat appelleert aan allerlei emoties en zorgt voor draagvlak. In het stemhokje wordt het allemaal nog moeilijker. Mensen vinden natuurbeleid heel belangrijk maar toch eigenlijk niet zo urgent vergeleken met andere problemen. In historisch perspectief bezien wordt het allemaal nog complexer. Het subject van draagvlak voor natuur (de mensen) veranderde in de loop van de afgelopen eeuw doorlopend onder invloed van sociaal-maatschappelijke en technisch-wetenschappelijke ontwikkelingen. Macht en invloed van verschillende groepen waren vaak nauwelijks gerelateerd aan de grootte van de groep. In het begin van de twintigste eeuw was een kleine elite ongekend invloedrijk en effectief. In de tweede helft van de vorige eeuw had de agrarische wereld vaak onevenredig grote invloed op het beleid. Ook nu nog heeft een paar procent van de bevolking via de agrarische wereld nog onwaarschijnlijk grote invloed op de inrichting van het landelijk gebied en de realisatie van de EHS. Ook de wetenschap heeft lang een academische elite gevormd met een onevenredig grote invloed op de natuurdoelen. Concepten als die van de EHS en natuurontwikkeling die nu breed worden gedragen, waren aanvankelijk aan enkelingen te relateren. Als je kijkt naar de situatie op dit moment is er een groot aantal specifieke draagvlakjes te onderscheiden: van sportvissers voor viswater, van jagers voor jachtwild, enzovoorts. Landgoedeigenaren, vogelaars, bramenplukkers, romantici, cultuurhistorici, veenweidenboeren, wetenschappers, politici, allochtonen, jongeren, ze vormen allemaal hun eigen draagvlakje voor hun eigen natuurideaal.

Draagvlak: welke natuur dan?

Uit de opsomming blijkt al dat het begrip draagvlak niet alleen complex is aan de kant van het subject, het is ook complex aan de kant van het object. Wat moet er eigenlijk beschermd worden? Grutto's of vossen? Blauwgraslanden of oerbossen? Gaan we voor spontane ontwikkeling of tuinieren we de natuurdoeltypen naar ecotechnische hoogtepunten? Natuur bij de stad of robuuste verbindingen? Ook deze afweging is steeds complexer geworden maar draagvlak voor 'natuur' is altijd een complex verhaal geweest. Historisch gezien begint de natuurbescherming ruwweg een eeuw geleden maar sinds die tijd veranderden aanleidingen, motieven, doelen en resultaten doorlopend. Er werden ook steeds weer andere wetenschappelijke theorieën ontwikkeld. Veelal vervingen ze elkaar niet maar schoven ze als dakpannen over elkaar heen: steeds meer visies gingen naast elkaar bestaan. Het te beschermen object veranderde mee. Met zevenmijlslaarzen: waren het eerst de laatste onontgonnen gebieden, later juist de cultuurlandschappen, nog later natuurontwikkelingsgebieden en weer later de referentiesystemen. Nu is het allemaal tegelijk beschermingswaardig. Niet alleen de aandacht voor verschillende ecosystemen verschoof, ook de aandacht voor soorten verschoof. Soms worden de doelen geleidelijk 'naar beneden' bijgesteld zoals bij weidevogels. Weidevogelbescherming was aanvankelijk gericht op soorten als kemphanen en watersnippen. Toen die verdwenen waren richtten we ons op grutto's en nu die niet te redden blijken, gaan we ons eerst nog even op Kieviten richten. In de verte verschijnt de koe al als volgende soort die moet worden beschermd. Soms worden ze ook 'naar boven' bijgesteld en willen we graag zeearenden

nu we de steenuil niet meer redden. Eindeloos veel voorbeelden zijn er in deze sfeer te geven.

Overheid en draagvlak voor natuur

Als er een eenvoudige relatie was tussen wensen van burgers aan de ene kant (hét draagvlak) en hét natuurbeleid aan de andere kant zou er geen sprake zijn van een probleem. Er zouden zeker verschuivingen optreden in inrichtingswensen. De verschuivende prioriteiten zouden tot uiting komen in stemgedrag en zo zou het natuurbeleid veranderen. Als de bevolking verandert en een nieuwe generatie andere wensen of geen wensen heeft ten aanzien van natuur, is dat geen probleem. Tenminste, als je ervan uit gaat dat natuur er is voor mensen, om van te genieten, om van te leren, om te gebruiken of wat dan ook, zou je zeggen dat er niets aan de hand is (U begrijpt dat het begrip intrinsieke waarden mij niet aanspreekt). Vier kanttekeningen zijn van belang. De eerste is dat er in werkelijkheid, zoals gezegd, verschillende, dynamische groepen in de samenleving zijn waaraan draagvlak verbonden kan worden (met elk verschillende doelen voor het natuurbeleid). Het is niet aan de overheid om eendimensionale keuzen te maken en op het punt van de verschillende groepen en hun objecten, Salomons oordelen uit te spreken. Het gaat veel meer om het recht doen aan pluriformiteit in wensen. Hoe de overheid moet omgaan met de pluriformiteit in rollen en opvattingen van individuen is sterk afhankelijk van je politieke opvatting. De een zal meer accent leggen op het beschermen van individuele rechten, de ander meer op het veiligstellen van het gemeenschappelijke. Een tweede kanttekening betreft de doelstellingen. De zorgelijke toon van het debat suggereert

niet alleen kwantitatieve veranderingen maar ook kwalitatieve: niet alleen zullen er minder mensen belang hechten aan natuur, ze zullen ook andere natuur belangrijk vinden. Er is natuurlijk wel een probleem als je verwacht dat de natuur die de samenleving nu genereert beter is dan de natuur die de volgende generatie zal genereren. Met genereren bedoel ik in dit geval het proces waarin alle maatschappelijke condities samen een bepaalde natuur in stand houden of ontwikkelen. Komt die zorgelijke toon niet voort uit de opvattingen van een kleine elite die nu het natuurbeleid bepaalt maar ook heel contingent is in zijn opvattingen? De inhoudelijke impulsen voor het natuurbeleid kwamen lange tijd, zo niet altijd in de afgelopen eeuw, bij een kleine maatschappelijke en intellectuele elite vandaan. Zowel van de elite als van de mensen die lid zijn van natuurbeschermingsorganisaties en die een groot maar passief draagvlak in de samenleving representeren, kan worden gesteld dat die nog wortels had in een agrarische samenleving. Dat kleurde hun voorkeuren. Hoe het ook zij, de doelstellingen voor het natuurbeheer zijn tegenwoordig sterk academisch gekleurd en worden in die zin nog steeds door een elite bepaald. Dat is afgelopen eeuw niet veranderd en het is de vraag hoe erg dat is.

Een derde kanttekening heeft te maken met de complexe relatie tussen burger en politiek. De laatste verkiezingen speelde natuur steeds een kleine rol. Vaak werd dan gesteld dat uit onderzoek bleek dat natuur en milieu wel heel belangrijk werden gevonden maar nu even wat minder urgent. Zou Maslov toch gelijk hebben: alleen degenen die zich geen zorgen maakt of hoeft te maken over primaire zaken, een elite dus, bekomert zich om de natuur. Komen jongeren en

Hoe de overheid moet omgaan met de pluriformiteit in rollen en opvattingen van individuen is sterk afhankelijk van je politieke opvatting

Zelfs het leven met seizoenen, dat door velen als een heel fundamenteel aspect van het leven met de natuur wordt gezien, is niet universeel

allochtonen niet pas aan natuur toe als primaire behoeften zijn vervuld? De dichter Bloem zei het al: 'natuur is voor tevredenen'.

Een vierde kanttekening heeft betrekking op het feit dat het bij natuur vaak gaat om een communaal goed waarbij ieder individu graag de voordelen wil plukken en overheden en belangenorganisaties voor het gemeenschappelijke moeten opkomen. Deze verhouding tussen private belangen en communale goederen maakt de relatie complex.

Universele betekenis?

De betekenissen die mensen aan natuur hechten, de natuurbeelden die ze hebben, verschillen sterk over de wereld, van plaats tot plaats en van cultuur tot cultuur. Die verschillen houden verband met religieuze en culturele achtergronden, met geografische verschillen, met verschillende fasen in de modernisering. Veel schrijvers hebben gezocht naar universalia in de betekenis die natuur heeft voor mensen, in natuurbeelden. Soms zoeken mensen universalia in de gehechtheid aan een savannelandschap dat in onze genen zou zitten, in genetisch bepaalde esthetische normen of in intrinsieke verbondenheid met andere levende wezens (biophilia). Deze verbanden lijken intuïtief voor de hand liggend maar zijn tot nu toe niet erg overtuigend beschreven. Zelfs het leven met seizoenen, dat door velen als een heel fundamenteel aspect van het leven met de natuur wordt gezien, is niet universeel.

Als amateur op dit terrein kan ik weinig overtuigende universele natuurbeelden ontdekken. Wel zie ik drie min of meer constanten in de relatie van mensen met de natuur. Ik heb het over relaties omdat ik er als postmodern mens

van uit ga dat de natuur niet kenbaar is en slechts toegekende waarden kent. Ik geef ze voor wat ze waard zijn, geen definitieve waarheid, maar als een middel om in gesprek te komen.

De eerste categorie relaties is die met losse elementen die kunnen staan voor de schoonheid, het autonome, het nuttige, het lekkere, het rustgevende, het onverwachte, het vertederende in de natuur: de zingende vogel, een zonsondergang, een bloeiende plant.

Een tweede categorie is de relatie van de mens met zijn geschiedenis, cultuur, tradities. Op tal van manieren vinden mensen het plezierig en interessant om via de gecultiveerde natuur, met hun geschiedenis te worden geconfronteerd. Denk aan het arcadische landschap in Europa, aan de ommuurde tuinen die in een groot deel van de wereld als een natuuridylle worden ingericht.

Voor Nederlanders is de meeste natuur een vorm van geschiedenis. Lagen van gebruik laten zich in het landschap lezen. Het idyllische of arcadische landschap is voor veel Nederlanders het oude cultuurlandschap. Voor mensen uit het Middellandse Zeegebied is de idyllische natuur de boomgaard maar vooral de ommuurde tuin. Het paradijs wordt er gelokaliseerd in een tuin, met beschutting van schaduw en liefst klaterend water.

Als derde categorie van relaties is er de relatie waarbij de mens geïmponeerd is, grootsheid of zelfs angst ervaart. Voor de een is dat het hooggebergte, voor de ander de sterrennacht boven de woestijn, voor de ander het donkere woud of de woeste zee. De essentie van de natuur die imponeert maar ook angst oproept is dat je de hand van de mens er niet ziet. Arabische jongeren kunnen lyrisch spreken over de sterrennacht of de eenzaamheid in de woestijn. Nederlanders hebben

dat wellicht met de kust en wolkenluchten, onze oosterburen met bossen, als ik Simon Schama mag geloven. Wellicht valt de relatie met het heilige ook onder deze categorie. Het kan gaan om soorten (de heilige koe), plekken (heilige plaatsen) en fenomenen (de regenboog) die verwijzen naar de relatie met het goddelijke.

Het is niet zo moeilijk om tegen de achtergrond van deze driedeling ideeën te ontwikkelen over de mogelijkheden om tegemoet te komen aan diverse groepen in de samenleving. Die zitten vooral in de eerste categorie en zijn daarmee nogal triviaal.

Natuur voor allochtonen?

Het is pas van heel recente datum dat er überhaupt aan burgers wordt gevraagd welke natuur ze van belang vinden. De aandacht voor allochtonen is in dat licht opvallend. Wellicht nog opvallender is dat het debat over natuur en allochtonen zo grof wordt gesimplificeerd: het lijkt wel of men alleen tweede of derde generatie kinderen uit Marokko of Turkije voor ogen heeft. Andere groepen krijgen nauwelijks aandacht terwijl ze in grootte vergelijkbaar zijn, denk aan mensen met een Surinaamse, Antilliaanse of Molukse afkomst. Dan hebben we het nog niet eens over de weinig opvallende, maar vaak wel succesrijke, groepen als Chinezen, Japanners, Oost-Europeaanen, Vietnamezen etc.

Al deze groepen zijn intern divers en onderling nauwelijks vergelijkbaar en van hun natuurwensen is nauwelijks iets bekend. Immigranten uit alle delen van de wereld, met andere culturele achtergronden, versterken de dynamiek en de differentiatie in natuurbeelden en voegen weer draagvlakjes toe. De migratiedynamiek en de daarmee samenhangende verschillen in relatie

met de leefomgeving zijn te groot om met vaak voorgestelde simpele receptjes als natuur met barbecues, natuur met bidplekken of wasplaatsen serieus te kunnen nemen. Deze voorstellen lijken trouwens alleen betrekking te hebben op groepen met een islamitische achtergrond. Waarom zijn we voor al die andere groepen nooit met specifieke plannen gekomen? Natuurlijk, we hebben de Japanse tuin maar waar is de Molukse sawa? De Antilliaanse cactus? De Surinaamse bananenplantage? Als er een gepassioneerde minderheid is die allochtone natuur wil aanleggen moet die dat vooral doen maar ik zie het niet als prioriteit in het natuurbeleid. Als we al die groepen hun eigen natuur willen geven moeten we wel denken aan natuur op de schaal van Madurodam. Het lijkt me sowieso belangrijk om eerst eens onderzoek te doen naar de ontwikkeling van natuurbeelden en natuurbeleving bij groepen (voormalige) allochtonen die al meerdere generaties in Nederland zijn om te analyseren welke mechanismen daar werkten.

Al eerder is duidelijk geworden dat aan draagvlak voor Nederlandse natuur wat mij betreft niet gewerkt hoeft te worden. Werken aan educatie is een ander geval. Vanuit de gedachte dat natuur goed is voor mensen, zoiets als de schijf van vijf, zou je dat wel als overheidstaak kunnen zien. Ik geloof overigens niet dat het loslaten van een educatieprogramma op immigranten veel warmte zal oproepen. Bij mij roept het in ieder geval grote weerzin op als het een verkapte instrumentele benadering is waarbij de migranten meer middel dan doel zijn. Veel belangrijker lijkt het me dat immigranten zich thuis kunnen gaan voelen en een zekere verbondenheid kunnen gaan voelen met de plek waar ze wonen. Voorlichting

Als er een gepassioneerde minderheid is die allochtone natuur wil aanleggen moet die dat vooral doen maar ik zie het niet als prioriteit in het natuurbeleid

We moeten daarbij voorkomen dat de natuur ook nog eens gesegregeerd wordt, geen Madurodam aan etnische of culturele natuurtjes

over de omgeving waar ze leven kan daarbij een instrument zijn. Bovendien zou het respectvol zijn om eerst eens in gesprek te geraken over het onderwerp dat wij, natuurbetrokkenen zo belangrijk vinden, met die allochtonen. Middle-class academici praten vaker over, dan met allochtonen over natuur. Het gesprek over natuur met allochtonen zou wat mij betreft moeten beginnen met een gesprek over thuis voelen, op je plek zijn en verbinding maken, participeren. Die natuur komt daarna vanzelf aan de orde. Voor particuliere terreinbeheerders en lokale overheden zie ik zeker een belangrijke rol om de gebruikers van terreinen te betrekken bij inrichtingsplannen. Dit geldt in het bijzonder voor de omgeving van de grote steden. Ik zie dan weinig aanleiding om allochtonen anders te behandelen dan anderen.

De toekomst

Moeten we ons zorgen maken over het draagvlak voor natuur? Strikt genomen hoeven we wat mij betreft niet aan draagvlak te werken. Overheden en terreinbeheerders moeten hun werk gewoon goed doen. Dat betekent dat overheden en terreinbeheerders hun mandaat om voor de grote systemen, de iconen, de imponerende natuur te zorgen, moeten gebruiken. Voor de grote uitdaging om op wereldschaal een aantal ongerepte gebieden veilig te stellen en te anticiperen op klimaatverandering mogen burgers ervan uit gaan dat overheden dat voor hen regelen. Uit ledenaantallen van natuur-organisaties en tal van opinieonderzoeken blijkt dat de politiek daarvoor een mandaat heeft. Gebruik dat! Ook voor historische landschappen hebben ze een mandaat. De directeur van het rijksmuseum vraagt ook niet ieder jaar aan de burens of de gebruikers of het museum nog bestaansrecht heeft.

In de grote steden en in de omgeving van grote bevolkingsconcentraties moeten overheden en terreinbeheerders zorgen voor voldoende groen. Er zijn voldoende aanwijzingen dat natuur in de leefomgeving op allerlei manieren belangrijk is voor mensen. Er zijn genoeg aanwijzingen dat natuur het leven van mensen verrijkt. Natuur is onderdeel van een gezonde leefomgeving. Laten we daarom maar beginnen met het bieden van een goede leefomgeving aan de bewoners van de grote steden. In Nederland valt daar nog veel te doen: overheden en deskundigen hebben de afgelopen decennia, met het sparen van het platteland als motief (financiering van stedelijke herstructurering speelde zeker ook een rol), volkstuinten, parken en sportvelden in de steden opgeruimd. Daar worden mensen volgens mij niet gelukkig van en de natuur niet beter. We moeten niet werken aan 'draagvlak voor de natuur' door deskundigen te laten vertellen wat goed is. Overheden kunnen keuzen in beeld brengen en de mogelijkheden verruimen om natuur te ervaren. Door rekening te houden met de behoeften van de gebruikers ontstaat vanzelf enthousiasme voor natuur. We moeten daarbij voorkomen dat de natuur ook nog eens gesegregeerd wordt, geen Madurodam aan etnische of culturele natuurtjes. Draagvlak is dan wat het moet zijn, geen doel maar een gevolg van natuurbeleid.

*Bram van de Klundert
Met dank voor commentaar aan
Maarten van de Klundert en Dick Hamhuis.*

2 Met kleurrijke ogen kijken – een allochtone blik op Nederlands groen

2.1 Allochtonen en/in de Nederlandse natuur

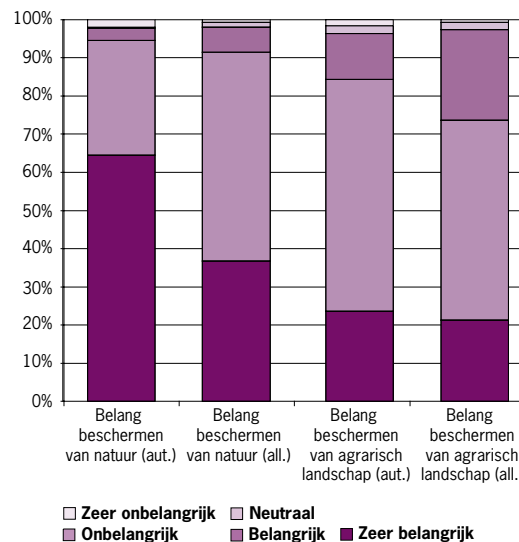
Allochtonen blijken natuur als minder kwetsbaar te ervaren en in algemene zin minder belang te hechten aan natuurbescherming dan autochtonen. Opvallend genoeg vindt een even grote groep allochtonen als autochtonen het beschermen van agrarisch landschap ‘zeer belangrijk’ (zie figuur 2.1).

Niet alleen kan natuurbescherming op minder belangstelling van allochtonen rekenen, hetzelfde geldt voor Nederlandse natuurgebieden. Voor wat betreft recente migranten hoeft dat alles behalve te verbazen. Een nieuw leven opbouwen in een nieuwe omgeving is enerverend. Net aangekomen, ligt het accent op ‘overleven’: er voor zorgen dat er brood op de plank komt en dat het gezin blijft draaien. Intussen worden er veel nieuwe indrukken opgedaan, die ook moeten worden verwerkt. De spaarzame vrije tijd wordt, als het even kan, gevuld met het bezoeken van familie, vrienden en kennissen.⁸ Waar zouden ze naast dit alles nog de energie vandaan moeten halen om een natuurgebied in te trekken? Als ze het al weten te vinden. De meeste allochtonen wonen immers in stedelijk gebied en dan moet je blik toch al heel wat verder dan je eigen buurt reiken om naar, bijvoorbeeld, een Nationaal Park te gaan.

In dit hoofdstuk – dat, tenzij anders vermeld, is gebaseerd op het onderzoek van Buijs e.a.¹ – willen we inzichtelijk maken welke verschillen in natuurbeleving en recreatie er zijn tussen allochtonen en autochtonen en waarmee die verschillen samenhangen. Wat recreatiegedrag betreft, is er met name veel bekend over mensen die hun roots in Turkije, Marokko en Suriname hebben. Van-

wege hun omvang worden deze groepen vaak in onderzoeken naar vrijetijdsbesteding betrokken. Naar beleving van natuur, het hoofdthema van deze studie, is vooral onder Turken en Marokkanen onderzoek gedaan, omdat juist deze groepen minder geïntegreerd zouden zijn dan bijvoorbeeld Surinamers.^{1,13} De informatie over natuurbeleving in dit hoofdstuk gaat dan ook over Turken en Marokkanen, zowel van de eerste, de tweede als de tussengeneratie. Hun beleving van de Nederlandse natuur is vergeleken met die van volwassen, autochtone Nederlanders. Beide groepen wonen in dezelfde buurten in Arnhem, Haarlem en Utrecht (zie ook hoofdstuk 1).

Het is bekend dat de sociaal-economische status van invloed is op beleving en gebruik van de natuur. De autochtone referentiegroep is daarom gerekruteerd uit een groep die in sociaal-economisch opzicht zoveel mogelijk vergelijkbaar is met

Figuur 2.1: Belang dat allochtonen hechten aan beschermen van natuur en agrarisch landschap, in vergelijking tot autochtonen

de allochtone groep. Dit houdt tegelijkertijd in dat de gepresenteerde resultaten voor de autochtone, volwassen Nederlanders niet representatief zijn voor de samenleving als geheel. Net zo min zijn de gepresenteerde resultaten van allochtonen van toepassing op alle allochtonen.

2.2 De waardering van Nederlandse landschappen

Om hun voorkeur voor bepaalde landschappen te kunnen vaststellen, vroegen Buijs e.a. aan de deelnemers om met een rapportcijfer aan te geven hoe aantrekkelijk ze verschillende Nederlandse landschappen vonden. Deze landschappen werden op foto's getoond. De uitkomsten staan in tabel 2.1.

Onder allochtonen blijkt het stadspark favoriet te zijn, op korte afstand gevolgd door een idyllisch

dorpslandschap. Het favoriete landschap van autochtonen is het bos. Ook onder allochtonen scoort het bos hoog, maar het neemt een iets lagere plaats in op hun 'top-drie' van meest aantrekkelijke Nederlandse landschappen. Wat echter het meeste opvalt, is dat allochtonen nagenoeg alle landschappen lager waarderen dan autochtonen. De verschillen lopen op tot wel twee punten. Deze verschillen in waardering blijken overigens niet te maken te hebben met een eventueel andere manier van omgaan met antwoordschalen. Op het moment dat we niet naar 'cijfers' maar naar de relatieve rangordes kijken, komen vergelijkbare verschillen tussen allochtonen en autochtonen naar voren.

Allochtonen houden vooral veel minder van natte natuur, heide en duinen. Dit zijn de meest ruige gebieden die in het onderzoek zijn opgenomen. Deze uitkomst werd op voorhand niet verwacht.

Tabel 2.1: Rangorde en gemiddelde beoordeling van Nederlandse landschappen

Omschrijving landschap	Allochtonen		Autochtonen (referentiegroep)	
	Rangorde	Gemiddelde beoordeling	Rangorde	Gemiddelde beoordeling
Stadspark	1	7.7	2	8.0
Idyllisch dorpslandschap	2	7.5	5	7.7*
Bos	3	7.1	1	8.1
Rivierenlandschap	4	6.8	6	7.6
Kleinschalig cultuurlandschap	5	6.8	8	7.1
Grootschalige akkerbouw	6	6.6	9	6.9
Veenweidegebied	7	6.4	10	6.9
Heide	8	6.4	3	8.0
Horizonvervuiling**	9	6.4	12	5.7
Natte natuur	10	6.1	4	7.9
Duinen	11	5.7	7	7.1
Verruigd veenweide	12	5.6	11	6.1
*dit is het enige landschap dat niet significant verschillend wordt beoordeeld				
** landschap met hoogspanningsmasten				

Type 1: Agrarisch landschap	Type 2: Natuurlijk landschap	Type 3: Recreatief gebruikslandschap
Horizonvervuiling Veenweidegebied Grootschalige akkerbouw Kleinschalig cultuurlandschap Idyllisch dorpslandschap Verruigde veenweide	Natte natuur Duinen Verruigde veenweide (Bos)	Stadspark (Bos)

Tabel 2.2: Twaalf landschappen tot drie landschapstypen teruggebracht

Landschapstype	Allochtonen	Autochtonen (referentiegroep)
Agrarisch landschap	6.5	7.0
Natuurlijk landschap	6.3	7.4
Recreatief gebruikslandschap	7.1	7.7

Tabel 2.3: Verschillen in waardering voor de drie landschapstypen. Alle verschillen zijn significant; $p < .001$

De onderzoekers veronderstelden op grond van eerder onderzoek² dat juist in deze landschappen veel zou worden herkend van de landschappen van het land van herkomst en dat ze daarom hoger zouden worden gewaardeerd. Van andere gepresenteerde landschappen, die als erg netjes en verzorgd overkomen, werd minder herkenning – en een lagere waardering – verwacht. De resultaten laten eerder het omgekeerde zien: allochtonen waarden traditionele cultuurlandschappen, waarin de productiekant wordt benadrukt, hoger dan verruigd cultuurlandschap of natuurlijke landschappen.

Opvallend is ook dat allochtonen een landschap waarin een hoogspanningsmast te zien is ('horizonvervuiling') hoger waarden dan autochtonen dat doen. Het grootschalige agrarische landschap waarin de hoogspanningsmast staat, krijgt van

allochtonen dezelfde waardering als het qua landschap vergelijkbare veenweidegebied. Autochtonen daarentegen lijken zich wel te storen aan de hoogspanningsmast: van hen krijgt dit landschap een beduidend lagere waardering dan het veenweidegebied.

Om verklaringen voor de verschillen in landschapsvoorkeuren te kunnen geven, zijn de twaalf aan de deelnemers gepresenteerde landschappen teruggebracht tot drie van elkaar onafhankelijke landschapstypen. In tabel 2.2 staan deze landschapstypen en de bijbehorende landschappen. Bij zowel allochtonen als autochtonen blijkt het recreatieve gebruikslandschap (stadspark en bos) favoriet te zijn. Maar terwijl autochtonen de voorkeur geven aan natuurlijk landschap boven agrarisch landschap, gaat voor allochtonen het omgekeerde op: zij waarden het agrarisch landschap n t ietsje meer. Wat waardering betreft, zet zich

Allochtonen voelen zich het meest verbonden met idyllisch dorpslandschap, en niet zo zeer met veenweidegebied en heide.

Autochtonen voelen zich vooral verbonden met heide, stadsparken en natte natuur.

Tabel 2.4: Aantal 'contactmomenten' met buitenstedelijk groen

	Langskomen (3-puntsschaal)		Gemiddeld jaarbezoek	
	Allochtonen	Autochtonen	Allochtonen	Autochtonen
Duinen: Kennemerduinen	1.6	1.9	6.8	15.0
Bos: Veluwezoom	1.8	1.8*	7.7	18.1
Bos: Lage Vuursche	1.7	2.0	7.9	23.5
Kleinschalig cultuurland: Gagelpolder	1.7	2.3	8.9	43.4
(Natuurlijke) uiterwaarden: Meinerswijk	1.7	2.3	7.1	35.5
Gemiddeld grootschalig groen**	1.7	2.0	7.6	27.1
Strand Haarlem	1.6	2.0	7.7	14.7

* Dit is het enige niet significante verschil ** Dit is exclusief strand

het eerdere beeld voort: ook voor de afzonderlijke landschapstypen geldt dat ze door allochtonen lager worden gewaardeerd dan door autochtonen. De verschillen zijn het grootste voor wat betreft het natuurlijk landschap (zie tabel 2.3).

2.3 Binding met Nederlandse landschapstypen

Behalve naar de waardering voor bepaalde typen landschappen is ook gevraagd naar de mate waarin allochtonen een binding hebben met drie typisch Nederlandse landschappen: een idyllisch dorpslandschap, veenweidegebied en heide. Verbondenheid houdt verband met herinneringen die mensen aan een natuurgebied hebben, in hoeverre ze zich betrokken voelen bij het gebied en of het hen iets uitmaakt hoe het gebied zich in de toekomst zal ontwikkelen.

De binding met alle drie de landschapstypen is onder allochtonen lager dan onder autochtonen. Allochtonen voelen zich het meest verbonden met idyllisch dorpslandschap, autochtonen met heide.

Het verschil tussen beide groepen in binding met heide valt het meeste op: allochtonen scoren op een 10-puntsschaal gemiddeld 5.1 tegen autochtonen 7.3.

De binding met een bepaald landschapstype blijkt samen te hangen met hoe aantrekkelijk het wordt gevonden: een hoge aantrekkelijkheid van een landschapstype gaat samen met een relatief grote gevoelde verbondenheid met dat landschap. Het is echter niet duidelijk of mensen meer binding voelen met een gebied dat meer wordt gewaardeerd, of dat een gebied meer wordt gewaardeerd juist omdat men zich er meer mee verbonden voelt.

2.4 Bekendheid, bezoek en binding met natuur rondom de (eigen) stad

Er is niet alleen gevraagd naar landschapstypen die karakteristiek zijn voor Nederland als geheel, ook de binding met natuurgebieden in de nabije woonomgeving, te weten bosgebied, agrarisch gebied, de duinen en het strand is nagegaan.

	Wandelen		Fietsen		Picknicken/ barbecuën		Ontmoeten	
	Allochtonen	Autochtonen	Allochtonen	Autochtonen	Allochtonen	Autochtonen	Allochtonen	Autochtonen
Duinen: Kennemerduinen	1.7	2.1*	1.5	2.0*	1.6	1.2*	1.6	1.5
Bos: Veluwezoom	1.8	2.3*	1.4	1.8*	1.6	1.4	1.6	1.6
Bos: Lage Vuursche	1.8	2.1*	1.4	2.1*	1.2	1.2	1.5	1.4
Kleinschalig cultuurland: Gagelpolder	1.7	2.2*	1.4	2.2*	1.0	1.1	1.6	1.3*
(Natuurlijke) uiterwaarden: Meinerswijk	1.8	2.4*	1.3	2.2*	1.1	1.1	1.6	1.7
Gemiddeld grootschalig groen**	1.8	2.2	1.4	2.1	1.3	1.2	1.6	1.5
Strand Haarlem	1.9	2.2*	1.4	1.9*	1.2	1.3	1.7	1.9

* Deze scores verschillen significant van die van de allochtonen ** Dit is exclusief strand

Tabel 2.5: Frequentie ondernomen activiteiten (3-puntsschaal) in buitensredelijk groen

	Langskomen (3-puntsschaal)		Gemiddeld jaarbezoek	
	Allochtonen	Autochtonen	Allochtonen	Autochtonen
Stadspark Arnhem	2.0	2.3*	20.7	30.9
Stadspark Haarlem	2.0	2.5*	37.3	23.0
Wijkpark Utrecht	2.2	2.7*	54.6	97.6*
Gemiddeld parken	2.1	2.5*	36.9	50.7*

* Deze aantallen verschillen significant van die van de allochtonen

Tabel 2.6: Aantal 'contactmomenten' met stadsparken

Allereerst is gevraagd naar de bekendheid met de gebieden. Daaruit bleek dat allochtonen veel vaker dan autochtonen helemaal niet bekend zijn met gebieden die iets verder weg liggen. Afgezien van het strand bij Haarlem, dat bij ongeveer tachtig procent van de allochtonen bekend is, kent ongeveer de helft van de allochtonen de Veluwezoom of het bos bij Lage Vuursche in zijn geheel niet. Slechts iets meer dan tien procent van de

autochtonen kent deze gebieden net buiten hun woonplaats niet. Aan de deelnemers die (enigszins) bekend zijn met de gebieden, zijn aanvullende vragen gesteld. Daaruit bleek dat allochtonen, op weg naar een andere bestemming, minder vaak langs de bevroegde gebieden komen dan autochtonen en er ook minder vaak een bezoek aan brengen (zie tabel 2.4). Gemiddeld genomen komen alloch-

Ongeveer een kwart van de ondervraagde allochtonen kent het genoemde stadspark in eigen stad niet, tegen drie procent van de autochtonen in de referentiegroep

tonen elke zes weken in deze gebieden terwijl autochtonen er elke twee weken te vinden zijn. Zelfs het strand bij Haarlem, dat toch ook bij allochtonen goed bekend is, wordt door hen half zo vaak bezocht als door autochtonen. Grotere bekendheid betekent dus nog niet automatisch dat de bezoekfrequentie hoger is. Overigens wordt het strand ook door autochtonen gemiddeld minder vaak bezocht dan de andere natuurgebieden. Vermoedelijk spelen seizoensinvloeden hier een rol in. Verder zul je autochtonen vaker tegenkomen in natuurgebieden die op korte afstand van hun woonwijk liggen, zoals de Gagelpolder en Meinerswijk, en minder vaak in verder weg gelegen gebieden, terwijl dat voor allochtonen eigenlijk niet zo veel verschil maakt. Het zou kunnen dat het bezit van een hond bij autochtonen daar een rol in speelt: hondenbezitters bezoeken het buitenstedelijk groen drie tot vier keer zo vaak als niet-hondenbezitters.

Wat doen bezoekers van deze gebieden er zoal, afgezien van het uitlaten van de hond? Op grond van eerder onderzoek² zou je verwachten dat allochtonen vooral de natuur in trekken om er familie en vrienden te ontmoeten. Eten en drinken horen daar bij.⁴ Toch laten de onderzoeksresultaten een iets ander beeld zien: de natuur blijkt inderdaad belangrijk te zijn als ontmoetingsplek voor allochtonen, maar ze wandelen er meer dan dat ze er barbecueën of picknicken. Bovendien doen ze dat laatste, net als overigens het elkaar ontmoeten, niet vaker dan autochtonen (zie tabel 2.5). Autochtonen trekken wel vaker op de fiets het gebied in dan allochtonen en wandelen er meer, ook al noemen allochtonen die activiteit ook het meest. Er is overigens niet gevraagd

naar de tijd die beide groepen aan het wandelen besteden.

Kortom: de activiteiten waarmee de allochtone vrijetijdsbesteding al snel wordt geassocieerd (elkaar ontmoeten en picknicken/barbecueën), zijn inderdaad relatief in trek bij allochtonen. In absolute zin zijn er echter geen verschillen tussen allochtonen en autochtonen die enigszins bekend zijn met de genoemde gebieden, in het aantal keren dat ze dit ondernemen.

Wat aantrekkelijkheid van deze gebieden betreft, herhaalt zich het beeld dat is ontstaan bij de beoordeling van de aantrekkelijkheid van verschillende Nederlandse landschappen. De allochtonen die bekend zijn met de gebieden, vinden deze minder aantrekkelijk dan autochtonen. Waar autochtonen voor alle gebieden een 7 of hoger geven, varieert de beoordeling door allochtonen van amper een 5 tot een krappe 6.5. Iets vergelijkbaars geldt voor de binding. Over het algemeen hebben allochtonen een lagere binding met de gebieden dan autochtonen. Ze voelen zich er minder bij betrokken en het maakt ze minder uit hoe een gebied zich in de toekomst zal ontwikkelen. Opvallend genoeg verschilt het aantal herinneringen dat allochtonen en autochtonen aan de (meeste) gebieden hebben echter niet van elkaar. De omgeving waar men is opgegroeid, lijkt niet van invloed te zijn op de herinneringen die men aan een gebied heeft, behalve dan voor de Veluwezoom en het strand. Zo geven mensen die in de omgeving van het strand zijn opgegroeid aan, meer herinneringen te hebben die met dit gebied te maken hebben dan degenen die er op latere leeftijd zijn komen wonen.

2.5 Bekendheid, bezoek en binding met natuur in eigen stad

Dezelfde vragen over bekendheid, bezoekfrequentie, aard van de activiteiten die men er onderneemt, aantrekkelijkheid en binding met natuur in de woonomgeving zijn ook gesteld over de stadsparken. Stadsparken genieten een grotere bekendheid dan het buitenstedelijke groen: ongeveer een kwart van de ondervraagde allochtonen kent het genoemde stadspark in eigen stad niet, tegen drie procent van de autochtonen in de referentiegroep. Aan de deelnemers die de parken (enigszins) kennen, zijn aanvullende vragen gesteld. Zij blijken er vaker langs te komen en er vaker naar toe te gaan dan naar de natuurgebieden buiten de stad (zie tabel 2.6).

Alle activiteiten (wandelen, fietsen, barbecuën/picknicken en elkaar ontmoeten) worden iets vaker in de stadsparken ondernomen dan in de natuurgebieden net buiten de stad. Daarbij wordt er in twee van de drie parken door beide groepen wel evenveel gewandeld, terwijl dat in de buitengebieden meer door autochtonen dan door allochtonen wordt gedaan. Net als in de buitengebieden fietsen allochtonen in de stadsparken minder dan autochtonen en maken beide groepen even vaak gebruik van de parken om elkaar te ontmoeten, er te picknicken of te barbecuën.

Voor wat betreft de beoordeling van de aantrekkelijkheid zet de lijn zich voort: ook de stadsparken worden minder aantrekkelijk gevonden door allochtonen dan door autochtonen. Iets vergelijkbaars geldt voor de mate van binding: allochtonen hebben minder herinneringen aan de stadsparken, ze voelen zich er minder bij betrokken en het maakt ze minder uit wat er in de toekomst mee

gaat gebeuren. Toch is de binding met stadsparken groter dan met de natuurgebieden buiten de stad.

Wanneer we de resultaten van het onderzoek naar buitenstedelijk groen en naar stadsparken naast elkaar leggen, valt op dat het oordeel van allochtonen over de aantrekkelijkheid van het bos- en duingebied vergelijkbaar is met dat over stadsparken. Allochtonen komen echter veel minder vaak in bos en duin. De afstand tot bos en duin zou daarvoor een verklaring kunnen zijn.

2.6 Natuurbeelden van allochtonen

De verschillen tussen allochtonen en autochtonen voor wat betreft hun voorkeuren voor bepaalde landschappen zouden kunnen samenhangen met de natuurbeelden van beide groepen. Uit eerder onderzoek is namelijk gebleken dat natuurbeelden van invloed kunnen zijn op de waardering die mensen hebben voor natuur en landschap.^{1,14}

Breder natuurbeeld

De breedte van een natuurbeeld heeft te maken met wat mensen als echte natuur beschouwen. Met een breed natuurbeeld wordt bedoeld dat veel verschillende verschijningsvormen van natuur tot echte natuur worden gerekend. Niet alleen bos en hei, maar ook de dieren in de wei, het gras tussen de stoeptegels en de planten op de vensterbank vallen bij een breed natuurbeeld onder de noemer 'natuur'. Wanneer alleen natuurgebieden die zo min mogelijk door mensen zijn beïnvloed tot de natuur worden gerekend, wordt van een smal natuurbeeld gesproken. Allochtonen merken meer natuurlijke verschijningsvormen als natuur aan en hebben dus een breder natuurbeeld dan

Het lijkt erop dat allochtonen minder sterk de twee-deling tussen natuur en cultuur zien die in de moderne westerse samenleving zo sterk aanwezig is

Zo gezien hoeft het niet te verbazen dat de Nederlandse natuur door allochtonen anders wordt beleefd dan door autochtone Nederlanders

autochtonen. Het verschil is het grootst voor wat betreft de zogenaamde ‘gedomesticeerde natuur’, waartoe de categorieën ‘katten en andere huisdieren’ en ‘de mens’ behoren. Allochtonen zien huisdieren en de mens veel meer als onderdeel van de natuur dan autochtonen. Het lijkt erop dat zij minder sterk de tweedeling tussen natuur en cultuur zien die in de moderne westerse samenleving zo sterk aanwezig is.

Minder romantisch, meer functioneel natuurbeeld

De invloed van de Romantiek, waarbij natuurbeleving en het belang van de bescherming van natuur belangrijk werd, speelt nog steeds een belangrijke rol in de hedendaagse, westerse natuurbeleving. Voor allochtonen is het onderscheid tussen natuur en cultuur echter veel minder sterk dan voor ‘romantici’.^{14,28,29} Vergeleken met autochtonen vinden zij het bijvoorbeeld veel minder storend wanneer er een elektriciteitsmast of windmolen in het landschap aanwezig is. Het natuurbeeld van allochtonen is eerder functioneel dan romantisch. Dit is bijvoorbeeld ook zichtbaar in verschillen tussen allochtonen en autochtonen in de manier waarop de mens met de natuur zou moeten omgaan. In grote lijnen zijn er in de omgang met de natuur drie visies te onderscheiden:

- Je moet de natuur zoveel mogelijk zijn gang laten gaan (het zogenaamde hands-offbeleid)
- De natuur is robuust en behoeft daarom minder bescherming
- De natuur moet netjes worden verzorgd

Zoals in de inleiding al is opgemerkt, ervaren allochtonen de natuur als minder kwetsbaar en hechten ze minder belang aan natuurbescherming

dan autochtonen. De bescherming van agrarisch landschap vinden ze wel belangrijk. Mogelijk zou (economisch) nut daarin een rol kunnen spelen. Een onderlinge vergelijking tussen allochtone generaties laat bijvoorbeeld zien dat de eerste generatie, waarvan wordt aangenomen dat die vaker een agrarische achtergrond heeft, meer hecht aan bescherming van het agrarische landschap dan de anderhalf en tweede generatie. Ook de motieven voor natuurbescherming die worden genoemd, wijzen in de richting van nut: allochtonen scoren bijvoorbeeld veel hoger op de stelling dat natuurbescherming van belang is als het nuttig is voor de mens. Het belang van de natuur om zelf van te genieten, wordt minder belangrijk gevonden.^{1,4,12} Verder verschillen allochtonen en autochtonen van elkaar in de manier waarop de natuur moet worden beschermd. De meeste allochtonen willen dat de natuur netjes wordt verzorgd, bijvoorbeeld door bermen te maaien en dode bomen te verwijderen. Ze zijn dan ook minder voorstander van een hands-offbeleid, waar in het huidige natuurbeleid de nadruk op ligt. Ook dit heeft te maken met het meer functionele natuurbeeld van veel allochtonen. Zij kijken meer naar het directe nut van het ruimtegebruik en het oogsten uit de natuur is voor hen belangrijker. Dit zie je bijvoorbeeld ook in het gebruik van volkstuinen door Turken en Marokkanen. In stedelijke volkstuincomplexen zijn veel Turken en Marokkanen actief. Waar hoog opgeleide, autochtone Nederlanders de volkstuin vaak gebruiken voor het ‘arcadische’ buitengevoel met veel bloemen, ligt de nadruk bij veel allochtonen veel meer op de productie. Uien, bonen en munt zijn bij hen populair.

2.7 Een andere achtergrond

Het is aannemelijk dat verschillen in achtergrond (zoals cultuur, of religie) een belangrijke verklaring vormen voor de afwijkende natuurbeelden van allochtonen. Niet-westerse allochtonen verschillen qua achtergrond op diverse aspecten van autochtone Nederlanders. In deze paragraaf worden enkele aspecten besproken die een rol (zouden kunnen) spelen bij de beleving van en omgang met de natuur.

Herkomst

Turken en Marokkanen die in Nederland wonen, komen oorspronkelijk vaak uit een veel landelijke (rurale) omgeving dan ze in Nederland aantreffen. Veel Nederlandse Marokkanen zijn afkomstig uit het Rifgebergte. De wieg van de meeste Nederlandse Turken stond in Centraal-Anatolië, een gebied rond de Zwarte Zee waarvan het landschap wordt gekenmerkt door kale steppen en vulkanische afzettingen. Ongeveer de helft van de Turkse immigranten in Nederland komt uit dorpen, de andere helft is afkomstig uit provinciesteden, van wie slechts 5% uit de grotere steden.¹⁵

Zo bezien hoeft het niet te verbazen dat de Nederlandse natuur door allochtonen anders wordt beleefd dan door autochtone Nederlanders. Met name allochtonen van de eerste generatie, waarvan we veronderstellen dat ze meer dan de tweede generatie een agrarische of in ieder geval rurale herkomst hebben, blijken te verschillen van de autochtonen voor wat betreft de breedte en het soort natuurbeeld. Of deze rurale herkomst de meest voor de hand liggende verklaring is voor de gevonden verschillen, kan op grond van het onderzoek echter niet worden vastgesteld. Het is aannemelijk dat ook andere factoren (integratie,

andere levensfase) een rol spelen bij de constatering dat de tweede generatie in haar natuurbeelden meer op de autochtone bevolking lijkt. Uit ander onderzoek² komt naar voren dat de rurale herkomst van allochtonen ook een potentiële verklaring voor hun geringere belangstelling voor bezoeken aan natuurgebieden kan zijn. Op het platteland van Turkije en Marokko is van vrijetijdsvoorzieningen geen sprake en spelen werken, wonen en recreëren zich in de directe woonomgeving af. In Nederland liggen veel gebieden voor (openlucht)recreatie echter verder van de woning verwijderd.²

De invloed van de islam

Terwijl in het westen de Romantiek van invloed was en is op natuurbeleving, zijn Turken en Marokkanen beïnvloed door wat je een islamitisch natuurbeeld zou kunnen noemen. In de Koran is een scheppingsverhaal te lezen waarin de mens een belangrijke plaats heeft. De aarde is dienstbaar gemaakt aan de mens. Dit sluit aan bij wat we in de westerse cultuur een functioneel natuurbeeld noemen. Maar de aarde leert de mens ook iets. Zo leert de mens, aan de hand van de cyclus die zichtbaar is in de natuur, iets over zijn eigen levenscyclus.²⁹ Islamitische filosofen zijn ervan overtuigd dat Gods (Allah's) wil tot uitdrukking komt in wat er in de natuur gebeurt: er wordt perfectie nagestreefd. Vanuit deze gedachten en overtuigingen is het goed te begrijpen dat (islamitische) allochtonen vinden dat er netjes voor de natuur moet worden gezorgd.^{24,29} Verdwenen natuur aanvullen of de natuur helemaal naar eigen hand zetten, is niet aan de orde: eenmaal verdwenen kan er niets hersteld worden. Die manier van omgaan met de natuur is een heel andere dan die in Nederland,

Van vruchtgebruik is niet alleen sprake in de landbouw, maar ook in het 'oogsten' van noten, vruchten, paddenstoelen in de 'wilde' natuur

waar nog maar weinig oorspronkelijke natuur te vinden is.^{24,29}

Allochtonen geven veel vaker dan autochtonen aan dat de natuur door God is gegeven en dat bescherming van de natuur een religieuze plicht is.¹ Maar de mens mag ook genieten van de natuur en heeft er bovendien het vruchtgebruik van. Van vruchtgebruik is niet alleen sprake in de landbouw, maar ook in het ‘oogsten’ van noten, vruchten, paddenstoelen in de ‘wilde’ natuur. Hoe al deze invloeden van de koran eeuwen geleden al zichtbaar werden in een islamitische tuin, wordt door Schouten als volgt beschreven²⁹:

“De islamitische tuin is een siertuin: uit alle delen van het rijk voerde men geurige en kleurige gewassen aan om het aardse paradijs aan te kleden. Maar de tuin heeft ook nut: hij bevat vruchtbomen, kruiden en soms zelfs suikerriet. Vóór alles echter is hij een lusthof, een plaats waar men van schaduw en koelte kan genieten, waar men in een zinnenstrelende omgeving met vrienden samen kan zijn.”

Cultuur

Turken en Marokkanen zijn in hun vrije tijd veel meer gericht op bezoek aan familie en vrienden dan autochtone Nederlanders. Er is meer sprake van een ‘wij-cultuur’ dan een ‘ik-cultuur’.¹ Vrienden en kennissen vinden ze vaak in eigen (allochtone) kring. Wanneer feesten, bijeenkomsten in relatie tot het geloof, muziek- of dansvoorstellingen worden bezocht, heeft dat vaak een link met de eigen culturele achtergrond.² Ten opzichte van feesten en bijeenkomsten in multicultureel verband heeft dat als voordeel dat ‘spelregels’ - bijvoorbeeld over de omgang met elkaar – duidelijk zijn.² Je hoeft niet uit te leggen waarom mannen en vrouwen in gescheiden ruimtes feest vieren.

Of dat je op een zomerse dag niet naar het strand gaat omdat je liever niet wordt geconfronteerd met bezoekers die er topless zonnen.²

Tussen de generaties zijn wel enkele verschillen zichtbaar. De oudere (eerste) generatie blijft meer thuis dan de jongere (tweede), richt zich meer op familie en op mensen met eenzelfde etnische achtergrond en de vaders gaan vaker naar de moskee en het buurthuis dan de zonen. Ofschoon de ouderen wel accepteren dat de jongeren hun vrije tijd op een andere manier invullen, blijven hun waarden en normen doorklinken in opmerkingen over tijd- en geldverspilling van activiteiten, moeite met het tijdstip van thuiskomen, en de wens dat dochters thuis blijven in plaats van uitgaan.²

Sociaal-economische aspecten

Over het algemeen hebben allochtonen een lager inkomen. Landelijk gezien hebben twee keer zoveel allochtonen als autochtonen tussen 15 en 65 jaar een uitkering. Onder Turken en Marokkanen is het percentage uitkeringsgerechtigden zelfs nog iets hoger, namelijk 29, tegen 13 voor autochtonen.³¹ Ze hebben minder vaak een auto en rijbewijs en ook minder fietsen dan autochtone Nederlanders. Terwijl er onder de laatste groep in nagenoeg elk huishouden wel minstens één fiets te vinden is, staat er bij een kwart van de allochtone huishoudens geen.¹⁹ Voor een deel kan dat kleinere aantal fietsen worden verklaard uit oogpunt van status, maar ook andere aspecten spelen hierbij een rol. Allochtonen wonen bijvoorbeeld vaker in grote steden, waar voorzieningen niet alleen dichter in de buurt liggen, maar ook het openbaar vervoer beter georganiseerd is dan in kleinere steden of op het platteland. Verder fietsen

ze niet omdat ze het te gevaarlijk vinden om te fietsen, het simpelweg niet gewend zijn of het nooit hebben geleerd of vanwege hun geloofsovertuiging.¹⁹ Lopen is dan het alternatief. Dat doen allochtonen veel meer dan autochtone Nederlanders, en dan vooral Marokkaanse vrouwen van de eerste generatie.¹⁹

Afgezien van de manier waaróp, blijken allochtonen zich relatief minder vaak te verplaatsen dan autochtonen.¹⁹ Behalve lagere inkomens, minder auto's en (daardoor) geringere mobiliteit kan ook de omvang van het gezin een rol spelen bij het kleinere aantal bezoeken aan natuurgebieden buiten de stad. Allochtone gezinnen zijn over het algemeen anderhalf tot twee keer zo groot als autochtone, al neemt de gezinsomvang onder tweede generaties wat af.³¹ Hoe groter het gezin, hoe ingewikkelder het is om eens een dagje uit te gaan of samen te wandelen. Van mensen die minder in de gelegenheid zijn om natuurgebieden in Nederland te bezoeken, valt te verwachten dat ze zich er ook minder goed een beeld van kunnen vormen en een mening over kunnen uitspreken. Tenslotte opleiding. Uit onderzoek onder autochtonen is bekend dat verschillende natuurbeelden samenhangen met de opleiding.¹² De invloed van de opleiding lijkt bij allochtonen vooral via de natuurbeelden te lopen: hogere opleiding leidt tot andere natuurbeelden, waardoor ook de landschapsvoorkeuren kunnen wijzigen. Een directe relatie tussen opleiding en landschapsvoorkeuren, los van de natuurbeelden, is niet gevonden.¹

2.8 De nieuwe Nederlander en het natuurbeleid

De cirkel is rond: de vaststelling dat er bij allochtonen sprake is van andere landschapsvoorkeuren,

andere natuurbeelden en andere achtergrondkenmerken dan bij autochtonen heeft iets meer inzicht gegeven in het 'waarom' van het ontbreken van allochtonen in de Nederlandse natuur. Wanneer er weinig mogelijkheden zijn om te reizen, zijn er ook weinig mogelijkheden om bekend te raken met natuurgebieden buiten de directe omgeving. Bovendien sluiten de gebieden die wel in de buurt liggen, vaak stadsparken, goed aan bij wat allochtonen in de natuur zoekt. Er is gelegenheid om elkaar te ontmoeten, te wandelen, te fietsen. Daarbij past het beeld dat natuur netjes moet worden verzorgd beter bij het ('aangeharkte', goed onderhouden) stadspark dan bij de grotere natuurgebieden. Daar is immers vaker sprake van 'wilde' natuur.

Allochtonen voelen minder binding met de Nederlandse natuur dan autochtonen en ervaren er minder positieve emoties bij. Ze vinden weliswaar dat er goed voor de natuur moet worden gezorgd, maar ook dat de natuur sterk is en niet zo veel bescherming behoeft. Het huidige natuurbeleid hangt samen met een romantisch natuurbeeld, dat bij allochtonen veel minder aanwezig is. Dat wat allochtonen belangrijk vinden aan en in de natuur, sluit dan ook veel minder aan bij een belangrijke hoofddoelstelling van het huidige natuurbeleid, met zijn nadruk op groots-natuurlijke natuur en het versterken van de Ecologische Hoofdstructuur. De toegenomen aandacht voor natuur rondom de steden en voor de Nationale Landschappen sluit waarschijnlijk beter aan bij de wensen van allochtonen. Ook in die gebieden blijft echter voorsnog de participatie van allochtonen in groene recreatie laag. Hoe daarmee kan worden omgegaan, komt in hoofdstuk 4 aan bod.

Serdar Köker: "Ik ben nu veertig jaar en ik ben getrouwd met iemand die in Turkije is opgegroeid. Samen hebben we heel veel deelgenomen aan allerlei excursies, waarbij we hebben gewandeld, gefietst (tandem), vogels geobserveerd in natuurgebieden maar natuurlijk ook in stadsparken met kennissen en vrienden bijeengekomen en gepicknickt." Foto: Serdar Köker

Allochtonen en de Nederlandse natuur

TEMA-NL is een organisatie op het gebied van natuur- en milieueducatie, opgezet door en bedoeld voor allochtonen. Ik werk daar nu inmiddels vijf jaar als directeur. De eerste jaren bestond het werk voornamelijk uit het onderzoeken hoe groot de betrokkenheid was van de allochtonen in het Nederlandse NME-werkveld. Ik kwam er al heel snel achter dat die betrokkenheid pas in de kinderschoenen staat.

De wil is er wel bij NME-organisaties maar het benaderen en betrekken van de allochtonen verliep niet erg succesvol. Dit verbaasde mij want de Turken (ik ben zelf van Turkse afkomst) zijn erg betrokken bij de natuur. Zodoende besloten we dat TEMA-NL samen met landelijke- en plaatselijke natuurorganisaties de belangstelling van haar achterban ten aanzien van natuur en milieu zou moeten gaan bevorderen en daar een praktische invulling aan geven. Uiteindelijk willen we door interne en externe deskundigheidsbevordering een bredere belangstelling bereiken, ook bij andere allochtone groepen in ons land.

Naast het bezoeken van tal van conferenties en het bijwonen van een aantal bijeenkomsten van klankbordgroepen besloot ik de betreffende instellingen over te halen om iets in de praktijk te gaan doen. Ik heb veel excursies in het veld opgezet en bijgewoond en zag dat er een duidelijke lijn was te trekken met de bevindingen in het veld en mijn persoonlijke ervaringen in de natuur. Zo merkte ik tijdens een excursie op Texel op dat de helft van de groep verdwenen was. We vonden ze uiteindelijk terug in velden waar ze bramen en rozenbottels aan het plukken waren. En ik herinner de opmerking van een oude vrouw die de excursie-begeleidster vertelde dat de plant die zij toonde niet zeldzaam is maar dat die plant in overvloed in

haar geboortestreek in Turkije groeide en dat ze er muizengif van maakte. Dit haalde herinneringen bij me op aan mijn jeugd.

Sociale rol

Ik ben in 1970 naar Nederland gekomen met mijn moeder en broer in het kader van gezinshereniging. Mijn vader had hier inmiddels een paar jaar gewerkt. Ik was 2 jaar en heb praktisch geen herinneringen aan Turkije meer. Ik ben vervolgens in Nederland opgegroeid in een grote stad en tijdens mijn schooltijd ben ik maar sporadisch in aanraking gekomen met natuur. We hadden een volkstuintje achter de school (helaas bestaat deze al lang niet meer) waar we radijsjes en afrikaantjes plantten en verzorgden. Voorts bezochten we de kinderboerderij en daar hield het mee op.

Mijn kennis over de natuur heb ik voornamelijk te danken aan mijn moeder. In de jaren zeventig waren er niet veel Turkse gezinnen en er waren ook geen Turkse ontmoetingscentra. Dus werd er vooral in de lente en in de zomermaanden met meerdere gezinnen afgesproken om elkaar te ontmoeten in een stadspark. We gingen vaak met de auto naar de afgesproken plek en mensen die geen vervoer hadden werden opgehaald door diegene die wel een auto hadden. Er werd door iemand een paar keer heen en weer gereden om ze op te halen, dus de gekozen plek mocht niet te ver zijn (vooral bij grote gezinnen).

De bezoeken aan de stadsparken hadden in eerste instantie een sociale rol. Mannen praatten wat bij en later op de dag zaten zij achter de barbecue. Voor vrouwen was het ideaal om bij te praten. De vrouwen zorgden voor de hele planning en zij spraken onderling af wie wat klaar zou maken want bij iedere bijeenkomst werd er veel en lekker

Serdar Köker is directeur van TEMA-NL, een Nederlands-Turkse stichting die zich onder andere inzet voor de bescherming van het natuurlijke milieu.

Ik vond het grappig om te horen dat de giftige planten op een knappe manier benoemd werden om daar mee aan te geven dat het niet eetbaar is: hondedruiven, wolvenscheet (giftige paddestoel) en noem maar op

gegeten. Iedereen had wel zijn specialiteit. Voor kinderen, meisjes en jongens, was het ideaal om allerlei spelletjes te spelen, vooral trefbal was zeer populair. Aan het eind van de dag deed iedereen mee met trefbal.

Ihlamurpark

Ik vond het leuk dat op dit soort dagen de vrouwen samen met de kinderen de omgeving gingen verkennen en naar de bloemen, planten en bomen gingen kijken. Heel vaak werd er iets eetbaars gevonden zoals bramen, hazelnoten, rozenbottels, appels, peren en tal van andere eetbare gewassen waarmee heerlijke gerechten gemaakt werden. Ook vonden we er allerlei planten die een medicinale werking hadden en vaak in de geboortestreek van de vrouwen werden gebruikt. Eenmaal kennisgemaakt met de plant of vrucht werd het voor de kinderen een spelletje om er samen naar te zoeken. Mijn moeder was maar bekend met een klein gebied uit Turkije maar ze kende praktisch de helft van alles wat groeide in Nederland. Deze ontdekkingsreizen in de stadsparken hadden een leuke bijwerking want de parken kregen een andere naam. Er werd bijvoorbeeld afgesproken in het hazelnotenpark of het Ihlamurpark (Lindepark). Er werd doelbewust een park gekozen op een bepaald tijdstip waar de planten of vruchten op dat moment rijp waren. Wat ik ook opmerkte was dat ze heel kieskeurig waren bij het uitzoeken van een recreatieplek. Voorzieningen als toilet en water waren heel belangrijk want men ging vaak 's ochtends vroeg ernaar toe en keerde pas terug naar huis bij het vallen van de avond. Voorts werd er altijd een plek gezocht met schaduw (in tegenstelling tot Nederlanders die de zon opzoeken) en bij voorkeur geen loslopende honden.

Discovery Channel

In de zomervakantie waren we natuurlijk vaak in onze geboortestreek in Turkije. Opmerkelijk is dat we hier juist wel met het hele gezin de natuur in trokken. We bezochten de bergen, bossen, meertjes. Ook tijdens deze uitjes werd ik door mijn moeder bijgeschoold. Allerlei planten en bomen werden uitvoerig besproken. Ik vond het grappig om te horen dat de giftige planten op een knappe manier benoemd werden om daar mee aan te geven dat het niet eetbaar is: hondedruiven, wolvenscheet (giftige paddestoel) en noem maar op. Ik kijk nu vaak naar Discovery Channel en zie bij veel survivalprogramma's tips die ik van mijn moeder heb geleerd: van medicinale kruiden tot dorstlessende planten in de bergen. Veel van deze planten komen ook in Nederland voor en ik maak er nu ook gebruik van. Thee van linde is bij ons bijvoorbeeld zeer populair als je zwaar verkouden bent. Stroop van rozenbottels: je wilt niet weten hoe voedzaam dit is. Ik word als niet-westerse allochtoon bestempeld maar het was ook een niet-westerse allochtoon (mijn moeder) die mij alles over de Nederlandse natuur heeft verteld. Het lijkt mij zeer verstandig indien men een onderscheid wil gaan maken dat men dan de herkenningsgraad van de Nederlandse natuur als belangrijke criteria neemt. En het is aan te raden om met een (het liefst iemand van de eerste generatie) allochtoon als natuurgids een wandeling te organiseren voor de Nederlandse natuurgidsen. Ik denk dat het een heel verrassend tripje zal worden.

Gezinsuitje

Ik ben nu veertig jaar en ik ben getrouwd met iemand die in Turkije is opgegroeid. Samen hebben we vaak deelgenomen aan allerlei excursies, waarbij we hebben gewandeld, gefietst (tandem), vogels geobserveerd in natuurgebieden maar natuurlijk ook in stadsparken met kennissen en vrienden bijeengekomen en gepicknickt. Nu gaan we vaak nieuwe natuurgebieden verkennen met vrienden en afstand speelt geen rol meer. Met zijn vieren in een auto gaat makkelijk. Eerst gaan we wandelen in een natuurgebied en later op de dag toch weer picknicken. We combineren die twee activiteiten nu. We merken hier wel op dat het niet lukt om dit met een grote groep te doen. Als we met een grote groep gaan, gaan we toch liever dicht bij huis recreëren, zoals we dat van onze ouders hebben geleerd. De jonge gezinnen zijn nu kleiner en ik merk dat ze nu ook individueel erop uit trekken. Er zijn heel veel mogelijkheden om te socialiseren (heel veel verenigingen met veel activiteiten) en een natuurtripje wordt nu echt specifiek een gezinsuitje.

Serdar Köker

Heel vaak werd er iets eetbaars gevonden zoals bramen, hazelnoten, rozenbottels, appels, peren en tal van andere eetbare gewassen waarmee heerlijke gerechten gemaakt werden. Ook vonden we er allerlei planten die een medicinale werking hadden en vaak in de geboortestreek van de vrouwen werden gebruikt.

In de waardering voor Nederlandse landschappen blijkt het stadspark bovenaan de ranglijst te staan. Niet bepaald een voorbeeld van ruige natuur.

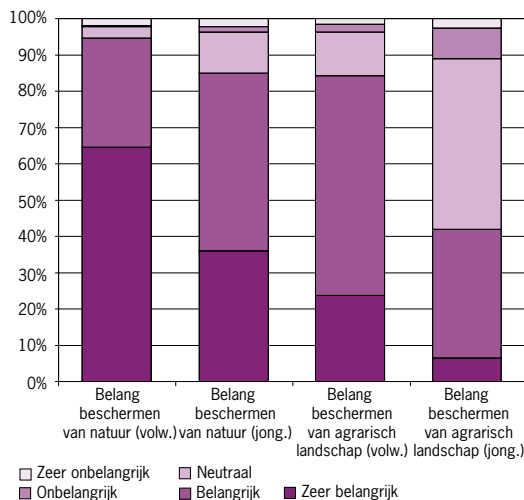
3 Met jonge ogen kijken – jongeren en de Nederlandse natuur

3.1 Jongeren en/in de Nederlandse natuur

Jongeren hechten, in algemene zin gesproken, veel minder belang aan natuurbescherming dan volwassenen. Bescherming van agrarisch landschap vinden ze al helemaal niet belangrijk (zie figuur 3.1).¹

Onder beleidsmakers en natuurorganisaties is er dan ook sprake van bezorgdheid. Zij vragen zich af hoe betrokken jongeren zijn bij de natuur. Zijn kinderen nog wel achter hun gameboy of computer vandaan te krijgen zijn om buiten te spelen of op ontdekkingsstocht te gaan in de natuur?^{6,7} Jonge kinderen kunnen nog mee naar buiten worden genomen, maar naarmate ze ouder worden, kiezen kinderen steeds vaker hun eigen vertier. Daarbij komt dat het als jongere niet stoer is om het toe te geven als je de natuur eigenlijk heel boeiend vindt en er graag in ronddoelt.³⁸ Op school is er ook al weinig tijd om naar buiten te trekken en biologielessen letterlijk in het veld aan te bieden. Tegelijkertijd weten we dat kinderen die op school meer natuur- en milieueducatie hebben gehad, op latere leeftijd een positievere houding en positiever gedrag ten opzichte van natuur en milieu tentoonspreiden.³²

Toch blijken jongeren helemaal niet zo ongeïnteresseerd te zijn in natuur als sommigen wel vrezen. Sterker nog, jongeren tonen zich bezorgd over de natuur en zijn ermee begaan. Ze vrezen een toekomst waarin Nederland is volgebouwd, maar hebben tegelijkertijd weinig illusies over de eigen mogelijkheden om dergelijke ontwikkelingen te beïnvloeden of zelfs tegen te houden. Ze zijn best bereid een (financiële) bijdrage te leveren aan natuurorganisaties. Aan de andere kant moet behoud van de natuur en milieu niet teveel van invloed zijn op hun dagelijkse doen en laten.^{6,22}

Figuur 3.1: Belang dat jongeren hechten aan beschermen van natuur en agrarisch landschap, in vergelijking tot volwassenen

Maar wat leeft er werkelijk onder jongeren ten aanzien van de natuur? Het is nog niet zo eenvoudig om daar achter te komen. Ze hebben vaak andere, belangrijkere gespreksonderwerpen en interesses, zoals die voor elkaar, voor winkelen en voor uitgaan. Bovendien is er weinig onderzoek gedaan naar de natuurbeleving door jongeren. In dit hoofdstuk wordt de informatie die er al was, samengevat en aangevuld met de resultaten van het onderzoek van Buijs e.a.¹ naar de natuurbeelden en landschapsvoorkeuren van jongeren. De meeste informatie is verzameld tijdens onderzoek waarbij interviews en vragenlijsten zijn gebruikt. Uit die informatie komt allereerst naar voren dat natuur vooral een prettig decor is om in te wonen, of activiteiten in te ondernemen als mountainbiken of boerengolf (dit in tegenstelling tot activiteiten als fietsen, wandelen, of vogelspotten, waarbij natuur veel meer op de voorgrond staat).

Verder wordt duidelijk in welk opzicht de beleving van de Nederlandse natuur anders is onder jongeren dan onder de volwassen Nederlanders waar het natuurbeleid op is afgestemd.

3.2 De waardering van Nederlandse landschappen

Jongeren maken zich wel zorgen over de natuur, maar zien geen actieve rol voor zichzelf weggelegd bij de bescherming ervan. Ze maken soms natuurvriendelijke, soms minder natuurvriendelijke keuzes. Verboom e.a.⁶ stelden aan jongeren van 15 tot 18 jaar de vraag welke keuze zij als volwassenen zouden maken: meer wegen aanleggen om het fileprobleem op te lossen – indien noodzakelijk door natuurgebieden – of de natuur te beschermen, geen extra wegen aan te leggen en files voor lief te nemen. Het merendeel van de bij dit onderzoek betrokken jongeren koos voor de laatste optie. Vraag je dezelfde groep echter een keuze te maken tussen jaarlijkse skivakanties of daarvan af te zien om de Alpen te beschermen, dan gaat de voorkeur toch uit naar de skivakanties. Bescherming van natuur zien deze jongeren meer als taak van organisaties die zich met natuur- en milieubescherming bezighouden, de overheid en de industrie. Ze kunnen zich wel voorstellen dat ze over twintig jaar, als ze volwassen zijn, organisaties financieel ondersteunen en ook dat ze dan meer belasting betalen ten behoeve van natuurbescherming, maar als het op uitvoeren aankomt, laten ze het werk liever aan anderen over.⁶

In de ogen van de jongeren uit het onderzoek van Verboom e.a. heeft natuur vooral waarde in relatie tot een prettige leefomgeving en sport. Daarbij dringen zich niet meteen beelden op van grote natuurgebieden en de wilde natuur, waar ze vooral

aandacht aan zouden willen geven in natuurbeleid. Toch is dát wat hetzelfde onderzoek en ook ander (literatuur)onderzoek heeft opgeleverd: jongeren geven de voorkeur aan wilde natuur boven een parkachtig gebied.^{6,13,24}

De uitkomst van het onderzoek van Buijs e.a.¹, onder 14- en 15-jarigen, is in dit opzicht dan ook verrassend: in de waardering voor Nederlandse landschappen blijkt het stadspark bovenaan de ranglijst te staan. Niet bepaald een voorbeeld van ruige natuur. Sterker nog, ‘verruigd veenweidegebied’ wordt door deze jongeren extreem laag gewaardeerd. Het lijkt erop dat jongeren bij de term ‘wilde natuur’ eerder beelden voor ogen hebben zoals die te zien zijn op Discovery Channel of National Geographic. Of in (natuur)films die in het Amazonegebied of Krugerpark zijn opgenomen, om maar een paar bekende, grote natuurgebieden te noemen. Daar kan het veenweidegebied en andere, ‘ruige’ natuur in Nederland niet aan tippen. Alhoewel duinen, toch ook tot de meer ruige, autonome natuur gerekend, met een derde plaats qua waardering voor Nederlandse landschappen niet slecht scoren. Wanneer echter de vergelijking wordt gemaakt met buitenlandse ‘wilde’ natuur hoeft het niet te verbazen dat Nederlandse natuur vooral het predicaat ‘saaï’ krijgt opgelegd door de jongeren die aan het onderzoek hebben meegegaan. In de volgende paragrafen gaan we nader in op deze en andere uitkomsten van het onderzoek van Buijs e.a.¹

Wanneer echter de vergelijking wordt gemaakt met buitenlandse ‘wilde’ natuur hoeft het niet te verbazen dat Nederlandse natuur vooral het predicaat ‘saaï’ krijgt opgelegd door de jongeren die aan het onderzoek hebben meegegaan

3.3 De 'Nederlandse-landschappen-toptien' van de jongeren

Aan jongeren van 14 en 15 jaar is gevraagd om met een rapportcijfer aan te geven hoe aantrekkelijk ze twaalf verschillende Nederlandse landschappen vinden. Deze cijfers zijn vergeleken met die van volwassen Nederlanders, de referentiegroep. De resultaten staan in tabel 3.1. Het is duidelijk dat de scores van de jongeren over de hele linie lager liggen dan de beoordeling van dezelfde gebieden door de volwassenen. Jongeren hebben ook minder op met natuur en landschap dan allochtonen: in vergelijking met die van de allochtonen wijken de oordelen van jongeren over de landschappen nog iets meer af van die van de referentiegroep.

Bij deze beoordelingen blijkt de opleiding een rol te spelen: naarmate de jongeren een hogere opleiding volgen, spreken ze zich over het algemeen positiever uit over de getoonde landschappen.

Nationaliteit is ook van invloed: jongeren met een niet-Nederlandse nationaliteit vinden alle landschappen nog minder aantrekkelijk dan hun autochtone klasgenoten.

De verschillen tussen jongeren en volwassenen in hun waardering voor de landschappen zijn het grootst voor beide soorten veenweidegebieden en voor heide, met een absoluut dieptepunt voor de waardering voor verruigde veenweide. Jongeren waarderen alle drie deze landschappen ongeveer 2,5 punt (op een schaal van 1 tot 10) lager dan volwassenen. Het stadspark blijkt favoriet te zijn. Ook het bos heeft een aardige aantrekkingskracht onder jongeren. De duinen 'doen het beter' bij jongeren dan bij volwassenen, in de zin dat ze bij jongeren op de derde plaats komen en bij volwassenen op de zevende. Toch geven jongeren er een lager cijfer voor dan volwassenen, illustratief voor hun veel lagere waardering voor Nederlandse landschappen.

Omschrijving landschap	Jongeren		Volwassenen (referentiegroep)	
	Rangorde	Gemiddeld oordeel	Rangorde	Gemiddeld oordeel
Stadspark	1	7.3	2	8.0
Bos	2	7.0	1	8.1
Duinen	3	6.3	7	7.1
Idyllisch dorpslandschap	4	6.0	5	7.7
Natte natuur	5	5.7	4	7.9
Heide	6	5.6	3	8.0
Rivierenlandschap	7	5.5	6	7.6
Kleinschalig cultuurlandschap	8	5.2	8	7.1
Grootschalige akkerbouw	9	4.9	9	6.9
Veenweidegebied	10	4.4	10	6.9
Horizonvervuiling*	11	4.2	12	5.7
Verruigde veenweide	12	3.6	11	6.1

* Landschap met hoogspanningsmasten

Tabel 3.1: Rangorde en gemiddelde beoordeling van Nederlandse landschappen. De verschillen in waardering zijn in alle gevallen significant; $p < .001$

Op basis van een literatuurstudie ¹³ die aan het onderzoek vooraf ging, was het de verwachting van de onderzoekers dat de meer ruige, autonome, grootschalige natuur van bos en duinen het meest populair zou zijn onder jongeren, en akker- en weidegebieden het minst. De onderzoekers veronderstelden namelijk dat jongeren de natuur met name als gebruiks natuur (en niet als kijk natuur) zouden beoordelen. Bos en duinen zouden een grotere uitdaging vormen om er doorheen te trekken. In dat licht bezien, is het enigszins verrassend dat het stadspark de voorkeur geniet boven bos en duinen. De hoogste waardering voor stadsparken lijkt wél te passen bij de vaststelling van De Vos ⁷ dat de voorkeur van jongeren naar gemaakte natuur uitgaat, waarbij recreatieterreinen nog de voorkeur hebben boven stadsparken als het gaat om bezoeken aan de natuur.

De veronderstelling van de onderzoekers dat jongeren natuur vooral als gebruiks natuur beoordelen, wordt in zekere zin wel bevestigd door hun voorkeur voor recreatief gebruiks landschap boven natuurlijk en agrarisch landschap. Deze conclusie kan worden getrokken nadat de twaalf landschap-

pen zijn teruggebracht tot drie landschapstypen (zie tabel 2.2 voor de indeling). De voorkeuren van jongeren volgen die van de volwassenen, maar de verschillen in waardering zijn ook nu groot (zie tabel 3.2.)

3.4 Binding met typisch Nederlandse landschappen

Aan jongeren is ook gevraagd in hoeverre ze zich verbonden voelen met drie typisch Nederlandse landschappen: idyllisch dorps landschap, veenweidegebied en heide. Voor alle drie de landschappen geldt dat de binding van jongeren beduidend lager is dan die van volwassenen. Terwijl de jongeren een dikke onvoldoende geven, geven volwassenen nog een (ruime) voldoende. Beide groepen stellen het veenweidegebied op de laatste plaats. Jongeren voelen echter meer binding met het idyllisch dorps landschap, terwijl dat voor volwassenen ten aanzien van heide geldt (zie tabel 3.3).

3.5 Bekendheid, bezoek en binding met natuur rondom de (eigen) stad

Alvorens de vraag te stellen hoe verbonden jongeren zich voelen met natuurgebieden die in de

Tabel 3.2: Verschillen in waardering voor de drie landschapstypen. alle verschillen zijn significant; $p < .001$

Landschapstype	Jongeren	Referentiegroep
Agrarisch landschap	5.0	7.0
Natuurlijk landschap	5.5	7.4
Recreatief gebruiks landschap	6.2	7.7

Tabel 3.3: Gevoelde binding met typisch Nederlandse landschappen

Landschap	Jongeren	Referentiegroep
Idyllisch dorps landschap	4.7	7.1
Heide	4.3	7.3
Veenweidegebied	3.4	6.2

omgeving van hun woonplaats liggen, is nagegaan in welke mate zij bekend zijn met deze gebieden. Het gaat dan onder andere om gebieden als de Kennemerduinen, het bos bij Lage Vuursche en de Veluwezoom. Afgezien van de natuur rond Utrecht kennen jongeren die gebieden even goed als de leden van de referentiegroep: bij ongeveer tachtig procent zijn de gebieden bekend. Van de Utrechtse jongeren kent een veel kleiner deel, zestig procent, de gebieden rond hun woonplaats. Het is onduidelijk waardoor deze verschillen in bekendheid worden veroorzaakt, maar waarschijnlijk speelt meer de afstand tot de gebieden dan de tijd dat men ergens woont een rol. Mobiliteit zou een rol kunnen spelen bij de bekendheid met het bos bij Lage Vuursche, maar een dergelijke verklaring is, gezien de ligging ten opzichte van de wijk, niet aannemelijk voor de (on)bekendheid met de Gagelpolder.

De jongeren die bekend zijn met de bevroegde gebieden komen er minder vaak langs dan volwassenen. Dat blijkt echter zelden of nooit te leiden tot minder bezoeken aan de gebieden. De Kennemerduinen mogen zich vaker in een bezoek

door jongeren dan door volwassenen verheugen, terwijl volwassenen vaker dan jongeren te vinden zijn in de uiterwaarden van Meinerswijk, maar verder komt het gemiddelde jaarbezoek aan de natuurgebieden voor beide groepen met elkaar overeen. De grootste uitzondering is het strandbezoek bij Haarlem. Dit strand wordt zo veel vaker door jongeren dan door volwassenen bezocht, dat die bezoekcijfers zelfs buiten het gemiddelde zijn gelaten. Jongeren komen er meer dan drie keer zo vaak (zie tabel 3.4).

Het strand is vooral populair als ontmoetingsplek. Elkaar ontmoeten is voor jongeren een belangrijker motief voor strandbezoek dan het voor volwassenen is. Bovendien is elkaar ontmoeten een van de belangrijke bezigheden waarvoor jongeren natuurgebieden bezoeken. Ook de meertjes in de Kennemerduinen zijn om die reden erg geliefd bij de jongeren. De meertjes kunnen alleen te voet of per fiets worden bereikt. Alhoewel jongeren er veel vaker te vinden zijn dan volwassenen, fietsen beide groepen evenveel door de Kennemerduinen. Misschien dat de bereikbaarheid van de duinen

	Langskomen*		Gemiddeld jaarbezoek	
	Jongeren	Referentiegroep	Jongeren	Referentiegroep
Duinen: Kennemerduinen	1.7	1.9*	28.6	15.0*
Bos: Veluwezoom	1.4	1.8*	10.5	18.1
Bos: Lage Vuursche	1.5	2.0*	28.5	23.5
Kleinschalig cultuurland: Gagelpolder	1.8	2.3*	54.9	43.4
(Natuurlijke) uiterwaarden: Meinerswijk	1.7	2.3*	14.1	35.5*
Gemiddeld grootschalig groen**	1.6	2.0	26.1	27.1
Strand Haarlem	2.1	2.0	50.1	14.7*

* Aan de deelnemers is gevraagd aan te geven hoe vaak ze langs het betreffende gebied komen: 'bijna nooit' (1), 'af en toe' (2) of 'vrij vaak' (3). De getallen zijn gemiddelde scores. Significante verschillen worden met * aangegeven. ** Dit is exclusief strand

Tabel 3.4: Aantal contactmomenten met buitenstedelijk groen

Tabel 3.5: Frequentie ondernomen activiteiten (3-puntsschaal) in buitengebied

	Wandelen		Fietsen		Picknicken/ barbecuën		Ontmoeten	
	Jongeren	Referentie	Jongeren	Referentie	Jongeren	Referentie	Jongeren	Referentie
Duinen: Kennemerduinen	1.5	2.1*	1.8	2.0	1.2	1.2	1.7	1.5
Bos: Veluwezoom	2.0	2.3*	1.5	1.8*	1.3	1.4	1.6	1.6
Bos: Lage Vuursche	1.5	2.1*	1.7	2.1*	1.1	1.2	1.4	1.4
Kleinschalig cultuurland: Gagelpolder	1.7	2.2*	1.9	2.2*	1.1	1.1	1.6	1.3
(Natuurlijke) uiterwaarden: Meinerswijk	1.7	2.4*	1.7	2.2*	1.1	1.1	1.4	1.7*
Gemiddeld grootschalig groen**	1.7	2.2	1.7	2.1	1.2	1.2	1.5	1.5
Strand Haarlem	1.8	2.2*	1.7	1.9	1.4	1.3	2.2	1.9*

* Deze scores verschillen significant van die van de jongeren ** Dit is exclusief strand

als ontmoetingsplek daarin een rol speelt? Verder fietsen en wandelen de jongeren namelijk veel minder door de gebieden dan volwassenen dat doen (zie tabel 3.5).

Ongeacht hoe vaak jongeren ook in de natuurgebieden buiten hun woonplaats komen, hun waardering voor de gebieden is ook nu weer lager dan die van de volwassenen. Bovendien hebben ze er een aanzienlijk lagere binding mee. Dat wil zeggen: ze hebben minder herinneringen die met de gebieden te maken hebben, voelen zich minder betrokken bij de gebieden en het maakt hen minder uit hoe de gebieden zich in de toekomst

zullen ontwikkelen. Al deze facetten blijken op verschillende manieren met elkaar samen te hangen. Op grond daarvan is het aannemelijk dat een deel van de verklaring voor de minder sterke band die jongeren met een gebied hebben, verband houdt met de geringere bekendheid met een gebied en het lagere oordeel dat jongeren over de aantrekkelijkheid ervan hebben.

3.6 Bekendheid, bezoek en binding met natuur in eigen stad

Voor stadsparken geldt in grote lijnen hetzelfde als voor de natuurgebieden buiten de stad: de meeste

Tabel 3.6: Aantal contactmomenten met stadsparken

	Langskomen (3-puntsschaal)		Gemiddeld jaarbezoek	
	Jongeren	Referentie	Jongeren	Referentie
Stadspark Arnhem	2.0	2.3*	22.5	30.9
Stadspark Haarlem	2.6	2.5	88.3	23.0*
Wijkpark Utrecht	2.1	2.7*	70.9	97.6
Gemiddeld parken	2.2	2.5*	59.4	50.7

* deze verschillen zijn significant; p < .001

jongeren kennen de stadsparken van Arnhem en Haarlem wel, maar de wijkparken in Utrecht zijn bij veel minder jongeren bekend. De jongeren die ermee bekend zijn, kennen de parken bovendien minder goed dan de volwassenen. Toch komen beide groepen er gemiddeld genomen ongeveer even vaak per jaar. Het stadspark in Haarlem is daarop een uitzondering: het wordt veel vaker door jongeren bezocht dan door volwassenen (zie tabel 3.6). De onderzoekers geven daarvoor de volgende, mogelijke verklaring:

“Mogelijk speelt de bosachtige setting van het Haarlemse park een rol. De beschutte omgeving voorkomt dat anderen (bezoekers, bewoners) hinder ondervinden van [...] groepsgedrag, waardoor het voor de jongeren zelf een prettige plek is om te verzamelen.”

Behalve elkaar ontmoeten en er barbecueën of picknicken, dat door beide groepen even vaak in parken wordt gedaan, wordt er gewandeld en gefietst. Wandelen en fietsen in parken doen de jongeren echter significant minder dan de volwassenen. Het park is toch vooral ontmoetingsplek, zoals aardig wordt geïllustreerd in onderstaand fragment uit ‘Buiten gebeurt het!’²²:

“Twee Marokkaanse meisjes hebben, als wij hen tegenkomen, met elkaar afgesproken om naar het park te gaan, maar komen daar ook graag om zomaar een praatje te maken:

‘Wij hebben een achtertuin, maar wij zijn meer in het park dan in onze achtertuin te vinden hoor.’

‘En waarom is dat?’

‘Ik weet het niet. Het is misschien ook de sociale contacten hè, die je dan een beetje opbouwt.’

‘Gewoon dat je ergens gaat zitten en dat iemand een praatje met je komt maken dat vind ik heerlijk.’”

Wat aantrekkelijkheid en binding betreft, doet zich met de stadsparken eenzelfde fenomeen voor als bij de natuurgebieden die iets verder weg liggen: jongeren vinden de stadsparken minder aantrekkelijk dan volwassenen dat doen, al zijn jongeren redelijk positief in hun oordeel in vergelijking met hun beoordeling van de natuurgebieden buiten de stad. De binding die jongeren met de stadsparken hebben, is ook minder groot in vergelijking met die van de volwassenen. Maar de binding van jongeren met stadsparken is groter dan met de natuurgebieden buiten de stad. Aangezien het aantal bezoeken dat jongeren aan de stadsparken brengen niet erg afwijkt van dat van de volwassenen – in het Haarlemse park komen ze zelfs aanzienlijk vaker – lijkt de bezoekfrequentie geen effect te hebben op hun binding met de parken. Er is wel een verband gevonden tussen bezoekfrequentie en de bekendheid met een park, hoe aantrekkelijk men het vindt en de gevoelde binding.

3.7 Jongeren en hun beeld van de natuur

Natuurbeelden kunnen van invloed zijn op de waardering voor de natuur. In hoeverre is er bij jongeren sprake van andere natuurbeelden dan bij volwassenen? Jongeren blijken andere definities van natuur te hebben, er andere waarden aan te koppelen en er ook andere emoties bij te ervaren. Wat emoties betreft: jongeren zijn veel minder emotioneel betrokken bij de natuur dan volwassenen. Ze vinden natuur veel minder aantrekkelijk en indrukwekkend dan veel volwassenen. Ze vinden de natuur saai en niet zo geschikt als de omgeving waar je de dagelijkse drukte even kunt vergeten en tot ontspanning kunt komen. Hun definitie van natuur is overigens een minder

Bescherming om te kunnen blijven genieten van de natuur of vanwege de biodiversiteit is minder van belang, laat staan natuurbescherming uit oogpunt van nut

brede. Jongeren rekenen minder verschijningsvormen in de natuur tot 'echte' natuur. Vooral aspecten die tot 'cultuurnatuur' horen (oude boerderijen, stadsparken en kamerplanten) worden door jongeren minder als natuur beoordeeld dan door volwassenen. Overstromingen en onkruid tussen tegels, twee van de drie elementen die tot 'onafhankelijke natuur' worden gerekend, vinden de jongeren nog wel 'natuurlijk'. Maar het derde element, moerasen, ervaren jongeren als minder echte natuur. Jongeren en volwassenen verschillen nauwelijks met elkaar van mening over de vraag of de categorie 'gedomesticeerde natuur' (boer op tractor, grote maïsvelden, katten/huisdieren en mensen) wel of geen natuur is. Het zijn vooral kenmerken van het agrarische landschap waarin het natuurbeeld van jongeren verschilt van dat van volwassenen. Deze verschillen blijken vooral door de leeftijd te kunnen worden verklaard. De voorkeur voor bepaalde landschappen lijkt dus grotendeels gebonden aan de levensfase. De lagere waardering voor het agrarisch landschap komt ook tot uiting in het – al vermelde – veel kleinere belang dat jongeren hechten aan natuurbescherming. Op zich hoeft dit niet te verbazen: op grond van eerder onderzoek⁶ kon worden verwacht dat jongeren de identiteit van het landschap minder belangrijk vinden, en de bescherming daarvan (dus) ook. Als er dan toch sprake moet zijn van natuurbescherming – en in ander onderzoek⁶ is ook naar voren gekomen dat meer dan de helft van de bevraagde jongeren in de toekomst wel geld zou willen geven aan natuurbeschermingsorganisaties – dan vooral omwille van het voortbestaan van de mensheid. Bescherming om te kunnen blijven genieten van de natuur of vanwege de biodiversiteit

is minder van belang, laat staan natuurbescherming uit oogpunt van nut.

Wat zouden jongeren willen als het om natuurbescherming gaat? Er zijn drie visies te onderscheiden in de omgang met natuur:

- Je moet de natuur zoveel mogelijk zijn gang laten gaan (het zogenaamde hands-offbeleid)
- De natuur is robuust en behoeft daarom minder bescherming
- De natuur moet netjes worden verzorgd

Ondanks dat jongeren weinig waarde hechten aan natuurbescherming, hebben ze opvallend genoeg toch minder op met het beeld dat natuur robuust is en geen bescherming nodig zou hebben. Ze zijn zelfs minder voorstander van een hands-offbeleid dan volwassenen. De mens zou dus, in de ogen van de jongeren, nog meer mogen ingrijpen in de natuur dan volwassenen dat goed zouden vinden. Dit past bij conclusies op basis van literatuuronderzoek¹³, waarin de verwachting werd uitgesproken dat jongeren minder moeite zouden hebben met menselijke invloed op de natuur. Het past ook bij de constatering dat jongeren grotere tegenstanders zijn van het afsluiten van natuurgebieden voor bezoekers, waarvan sprake is in een hands-offbeleid. Kortom: de ideeën die huidige jongeren hebben over natuurbescherming sluiten nauwelijks aan bij de manier waarop vandaag de dag met natuur wordt omgegaan.

3.8 De jeugd en (toekomstig) natuurbeleid

Jongeren van nu houden het minst van 'natuurlijke' landschappen, zoals verruigde veenweide, heide en natte natuur. Een stadspark heeft hun

voorkeur. In het huidige natuurbeleid krijgt de natuur op steeds meer plekken de gelegenheid weer zijn eigen weg te zoeken. Denk aan de natuurlijke begroeiing van oevers en de ruimte die aan het water wordt geboden om te meanderen in plaats van de door de mens bepaalde weg te volgen. Dat is nogal een contrast met de 'aangeharkte' natuur van het stadspark. Het is hoe dan ook een contrastrijk publiek: kiest voor het stadspark, maar wordt ook gefascineerd door de wilde natuur van verre.^{6, 13, 24} Misschien worden die uitingen van natuur helemaal niet rechtstreeks met elkaar vergeleken, maar is bij deze groep het besef aanwezig dat dergelijke wilde natuur nooit in Nederland zal voorkomen? Of anders gezegd: in Nederland bevalt een stadspark het best, maar 'echte natuur' kun je alleen maar ergens ver weg vinden.

De jeugd heeft de toekomst en zal straks de agenda van beleidsmedewerkers (mede) bepalen. Afgezien van voortschrijdende inzichten die veranderingen in beleid tot gevolg zullen hebben, blijft het leeftijdsaspect een rol spelen. Zullen de veertigers van straks de hen omringende natuur op eenzelfde manier beleven als de jongeren van nu? Of zullen de voorkeuren veranderen naarmate de jongeren ouder worden, en straks misschien zelfs overeenstemmen met die van de huidige volwassenen? Om ook die vragen te kunnen beantwoorden, zal vervolgonderzoek noodzakelijk zijn. In dit stadium kunnen we alleen overbrengen hoe een hedendaagse groep jongeren de Nederlandse natuur beleeft.

Het strand is vooral populair als ontmoetingsplek. Elkaar ontmoeten is voor jongeren een belangrijker motief voor strandbezoek dan het voor volwassenen is. Bovendien is elkaar ontmoeten een van de belangrijke bezigheden waarvoor jongeren natuurgebieden bezoeken. Foto: Serdar Köker

De mensen die aanvankelijk niet zoveel met natuur hadden, werden meegesleept door degenen die dat wel hadden en ze hebben een fantastische week beleefd. Zelfs als ik ze vertelde welk vogeltje er floot, leken ze geïnteresseerd. En dat terwijl ze uit zich zelf nooit de natuur in gegaan zouden zijn.

Het reilen en zeilen van jongeren en natuur

Na mijn eindexamen heb ik met zeven vrienden uit VWO 6 een zeiltrektocht gemaakt in Friesland. Ja, zeilen in Friesland, je leest het goed. Lekker weg, wind in je haar, natuur in je ogen, oren en neus en als klap op de vuurpijl met zijn allen slapen en koken in een uiterst schattig bootje. Wat een natuurbeleving! Maar waarom heb ik hiervoor gekozen, en niet voor een luxe vakantie naar een afgelegen oord met veel alcohol en hitsige jongeren? Heel eenvoudig: Ik hou van de natuur, voel me er vrij en gelukkig en kom er tot rust. Maar waarom kozen ook mijn vrienden voor deze vakantie? Dat is een interessante vraag.

Verplichte uitstapjes naar de natuur

Zelf ben ik door mijn ouders van jongs af aan meegenomen naar de natuur, en heb hierdoor al vroeg ervaren dat verblijven in de natuur heel mooi kan zijn. Voor mij zit er echter een voorwaarde aan: ik ben het liefste in de natuur in gezelschap van anderen. Dit is ook de reden dat ik lid geworden ben van de JNM (Jeugdbond voor Natuur en Milieustudie). Met andere jongeren de natuur in, van elkaar wat leren, lol maken, samen nieuwe ervaringen opdoen. Het sociale aspect is voor mij dan ook heel belangrijk. Verder heb ik ontdekt dat natuur weer andere mogelijkheden biedt dan de stad. Je wereldbeeld verbreden en weet hebben van je omgeving vind ik heel vanzelfsprekend. Nieuwsgierigheid, gezelligheid, vrijheid, nieuwe ervaringen opdoen en een combinatie van spanning en rust zijn de kernbegrippen waardoor ik me verbonden voel met de natuur.

Toch moet ik hier een kanttekening plaatsen. In mijn basisschool jaren hadden we verplichte uitstapjes naar de natuur. Die helaas een averechts effect hadden op jongeren. Om juist niet de na-

tuur in te gaan! Ook later met mijn biologielessen kwam dit een aantal keren voor. Deze tendens ontstond waarschijnlijk door de verkeerde sfeer die aan deze uitstapjes kleefde. In deze uitstapjes was er geen ruimte voor de gevoelens van, nieuwsgierigheid, gezelligheid en vrijheid waardoor er geen band met de natuur kon ontstaan. Door deze uitstapjes werd voor sommige leerlingen hun vooroordeel van de 'suffe' natuur juist bevestigd. Maar wat versta ik nu precies onder natuur? Ik voel me er wel verbonden mee. Maar waarmee dan precies? Pas ontstane duintjes op Vlieland zijn natuur. Dat zal iedereen met me eens zijn. Maar wat te denken van stadsparken, akkerland en speciaal aangelegde visvijvers? Is dat ook natuur? Zelf vind ik deze grens erg onduidelijk. In stadsparken kan je je ontspannen, maar het is niet 'natuurlijk' ontstaan. In die zin dus geen natuur. Toch beschouw ik in dit stuk alles wat groen is en groeit als natuur. Ja, ook golfbanen.

Dan even terug naar mijn zeilvakantie. Mijn vrienden trok de natuur kennelijk ook aan, anders waren ze nooit in onze krappe maar o zo idyllische zeilbootjes gestapt. Een toilet, douche en andere faciliteiten bezaten we niet. En toch kwamen degenen die hier van te voren over in hadden gezeten dolgelukkig thuis. Ik durf te wedden dat ze de volgende keer geen moment twijfelen om een soortgelijke uitdaging aan te gaan. Voor hen lijkt het dan ook een kwestie van onwetendheid te zijn. Geldt dit alleen voor hen, of ook voor meer jongeren in Nederland?

Stevige schoenen of sexy hakjes

In Nederland lijkt er een trend te heersen onder jongeren dat alles hip en flitsend moet zijn. Een nieuwe laptop met extra virtueel geheugen valt

Marloes van der Kamp is sinds haar twaalfde jaar actief in de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie. Ze houdt van natuurbeleving, vooral samen met andere jongeren.

*Interesse in je omgeving
is dus een belangrijke
factor bij de acceptatie
van natuur*

hier wel onder en natuur niet. Een dagje bakken op het strand kan dan weer wel. Verder lopen jongeren in de natuur de kans dat hun 'fancy' kleding, make-up en kapsel bedorven raken door weer en wind. En wat dacht je van al die enge en vieze beestjes? "Spinnen, hellup, slakken jasses en oh nee, er zitten toch geen slangen?!" En in sommige gevallen zijn laarzen of stevige schoenen onontbeerlijk. Ja, dat is weer wat anders dan sexy hakjes of "ballerina's".

Voor mij is het echter moeilijk te begrijpen dat sommige mensen de natuur suf vinden. De meeste mensen die iets met natuur hebben, maken in het algemeen meer mee, dan iemand die thuis achter zijn pc zit. De een maakt het namelijk in het echt mee en de ander beleeft het in een digitale wereld, waar de gevoels- en ruikzintuigen zijn uitgeschakeld. Natuur zou dus gaver moeten zijn. Toch geven veel mensen in mijn omgeving de voorkeur aan deze digitale wereld. Hebben ze geen weet van alle mogelijkheden in de natuur, of willen jongeren zich niet identificeren met het publiek dat de natuur in trekt? Ik denk dat beide factoren een rol spelen.

Onder het publiek dat de natuur in gaat kan je weer een aantal types onderscheiden. Denk allereerst aan de veldbioloog die kost wat kost dat ene vogeltje of plantje moet zien. Of aan iemand waarbij natuurbeleving een grotere rol speelt. Zelf val ik onder de laatste categorie. Binnen de JNM noemen we dit de "groenschaal" die van donkergroen in lichtgroen overgaat. Bij natuur wordt meestal het geitenwollensokkentype genoemd, de zogehete donkergroene natuurvorser. Het aantal geitenwollensokkentypes is op één hand te tellen. Dat jongeren door hen niet de natuur intrekken is dus niet aannemelijk. De meeste jongeren die

ik ken en die een voorliefde hebben voor natuur zijn vrij zelfstandig, sociaal en hebben veel van de wereld gezien. Ook zijn de meesten hoogopgeleid. Ter referentie: binnen mijn VWO 6 jaar bestaat er veel interesse voor de wereld en de naaste omgeving. Mijn VMBO kennissen zijn echter veel meer bezig met hun eigen reilen en zeilen. Interesse in je omgeving is dus een belangrijke factor bij de acceptatie van natuur. Ook hier gaat het weer over verkeerde vooroordelen die er tegenover de natuur en de mensen die erin geïnteresseerd zijn bestaan.

Ontzag

Dan even over de reactie van mijn omgeving op mij en de JNM. In het begin van mijn JNM-carrière werd ik met de nek aangekeken als ik het had over de JNM en natuur of zaken die daarmee gepaard gingen. Niet alleen door verre kennissen, maar zelfs door mijn beste vrienden. Over dit onderwerp las ik in hun gezichten onbegrip en verbazing. Wat de boer niet kent, lust hij niet, zullen we maar zeggen. Toch ontstond er in de loop van de jaren begrip en zelfs bewondering. Om dit te bereiken heb ik echter veel moeten vertellen en uit moeten leggen.

Toch ben ik van mening dat als je aan jongeren vertelt wat je daadwerkelijk doet in de natuur en specifiek uitlegt wat de JNM inhoudt (samen met andere jongeren avondspellen doen, en dingen leren in de natuur) hiervoor veel ontzag ontstaat en zelfs enige vorm van jaloezie. Wie wil er niet met een leuke groep, avontuurlijk voor twee weken naar Slovenië? Menigeen die ik deelgenoot maakte van mijn belevenissen, bleek dan ineens wel interesse voor de natuur te hebben. Weer dat imago. Conclusie: met goede promotie en uitleg bereik je

een breder draagvlak voor de natuur. Verder denk ik dat onwetendheid van veel jongeren gepaard gaat met een te grote drempel om de natuur in te gaan.

Ook speelt de omgeving waar iemand opgroeit een rol bij de waardering van de natuur. Bij iemand die opgegroeid is in een omgeving met veel natuurschoon is de kans groter dat hij/zij de natuur ingaat dan bij iemand die hiervoor veel moeite moet doen. Ook hier heb je weer te maken met een lagere drempel die de liefde voor de natuur kan stimuleren. Zelf woon ik in Wageningen waardoor ik erg gemakkelijk in contact kom met de natuur. Denk aan kanoën op de Rijn, wandelen in het bos, skieren tussen de weilanden, etc. Voor iemand die in Amsterdam opgroeit, zijn deze zaken een stuk minder vanzelfsprekend. Weer even terug naar het zeilen. De mensen die aanvankelijk niet zoveel met natuur hadden, werden meegesleept door degenen die dat wel hadden en ze hebben een fantastische week beleefd. Zelfs als ik ze vertelde welk vogeltje er floot, leken ze geïnteresseerd. En dat terwijl ze uit zich zelf nooit de natuur in gegaan zouden zijn. Dit betekent natuurlijk niet dat ze nu fervent vogelaar worden. Maar ze zijn zich in ieder geval bewust van de mogelijkheden die de natuur hen biedt. Aan hen de keuze of dit wel of niet iets voor ze is.

Kindernatuurkamp

Maar waarom willen we nu zo graag dat onze jeugd de natuur waardeert? De jeugd van nu maakt het natuurbeleid van over ongeveer twintig jaar. En daarbij hebben we er belang bij dat de natuur blijft bestaan. Niet alleen in de vorm van golfbanen maar ook in de vorm van minder populaire natuur. Een ruime en groene omgeving

heeft een positief effect op de mens. Dus moeten we zorgen dat er een draagvlak bestaat voor natuur en natuurbeleid. De vraag is natuurlijk hoe bereik je dit?

Het huidige natuurbeleid van de overheid schiet hierin in ieder geval in mijn ogen te kort. Jongeren worden niet tot nauwelijks gesubsidieerd, of gemotiveerd om de natuur in te gaan. Binnen de JNM hebben we grote financiële problemen om te blijven bestaan, omdat de overheid onze subsidie heeft ingetrokken. Hierdoor moeten we meer tijd besteden aan geldzaken en hebben minder tijd om daadwerkelijk de natuur in te trekken. Dit is natuurlijk zonde. Verder bestaan er in Nederland teveel organisaties die zich bezig houden met een te klein onderdeel van natuurbescherming en natuurpromotie. Hierdoor is het niet duidelijk welke organisatie welk belang behartigt en wordt er op het front van vergroting van het draagvlak voor de natuur erg weinig bereikt.

Maar goed, hoe moet het dan wel? In mijn ogen moet ieder kind de mogelijkheid hebben kennis te maken met de natuur. Hierbij is het belangrijk dat hij/zij van jongs af aan leert om te gaan met zijn omgeving. Aan iemand die de natuur ingaat en er respectloos mee omgaat hebben we natuurlijk niets. Neem het voorbeeld België. Daar krijgt ieder gezin een bijdrage om zijn kind(eren) twee maal een week op een kindernatuurkamp te sturen. Deze kampen zijn georganiseerd door de enige jeugdnatuurorganisatie die België kent, waardoor er geen verwarring bestaat of je wel lid bent van de juiste organisatie. Hier leren de deelnemers spelenderwijs te genieten van zijn of haar omgeving. Wat tot een groter draagvlak voor natuur leidt.

In mijn ogen moet ieder kind de mogelijkheid hebben kennis te maken met de natuur

Voor Nederland heb ik dan ook een soortgelijke situatie in mijn hoofd. Een grote jeugdnatuurorganisatie die zich bezighoudt met “de hele groenschaal” en waar verder ruimte is voor eventuele acties om sommige natuurgebieden te behouden. Verder moet elk gezin een subsidie krijgen als het zijn kinderen op kamp stuurt. Zo bereik je niet alleen hoogopgeleiden met een goed inkomen, maar ook delen van de bevolking die minder welgesteld zijn.

Tot slot hoop ik dat iedereen die de natuur ingaat net zulke mooie ervaringen opdoet als ik en ook de charme kan ervaren van natuur in je ogen, oren en neus tijdens een primitief weekje op een zeilboot.

Marloes van der Kamp

*Marloes van der Kamp:
Met andere jongeren de
natuur in, van elkaar wat
leren, lol maken, samen
nieuwe ervaringen opdoen.
Het sociale aspect is voor mij
heel belangrijk.*

4 Met andere ogen kijken: bedreigend of verrijkend?

Wat betekenen de andere ideeën en verwachtingen die allochtonen en jongeren hebben over natuur voor het natuurbeleid? In dit hoofdstuk zullen bedreigingen en kansen de revue passeren en – misschien wel belangrijker – geven we suggesties waarmee beleidsmakers en uitvoerders van dat beleid hun voordeel kunnen doen.

Bedreigingen...?

Onbekend maakt onbemind. Het blijkt dat allochtonen en jongeren de natuur in Nederland anders beleven dan volwassen, autochtone Nederlanders waarop het huidige natuurbeleid is afgestemd. Een groep die de natuur op een andere manier beleeft, zal zich ongetwijfeld minder aangesproken voelen door beleid dat niet aansluit bij die beleving. Het draagvlak voor dergelijk beleid in die groep kan dan onder druk komen te staan. Meer inhoudelijk is het, voor wat betreft de kijk die allochtonen op de Nederlandse natuur hebben, met name het minder romantische natuurbeeld dat een bedreiging vormt. Het huidige natuurbeleid is immers impliciet op dit natuurbeeld gebaseerd.²¹ Het gedachtegoed van de Romantiek speelt nog steeds een rol in de manier waarop in de westerse cultuur naar de natuurlijke omgeving wordt gekeken. Onder allochtonen vinden aspecten als aandacht voor esthetiek en de morele drang om de natuur te beschermen, die met een romantisch natuurbeeld samenhangen, echter minder weerklank.

Jongeren blijken de Nederlandse natuur saai en weinig uitdagend te vinden. Ze beschouwen minder natuurlijke verschijningsvormen als natuur: stadsparken en kamerplanten, bijvoorbeeld, vinden jongeren minder tot echte natuur behoren dan volwassenen dat doen. Jongeren vinden het

landschap over de hele linie veel minder aantrekkelijk dan volwassenen dat vinden. Vertaald naar natuurbeleid zou dit kunnen inhouden dat er minder aandacht voor bijvoorbeeld de instandhouding van veenweidegebieden zou zijn, wanneer jongeren het nu voor het zeggen zouden hebben.

...kansen!

Ongeacht of je andere meningen als een probleem of misschien zelfs als een bedreiging ervaart, kun je er als beleidsmaker of natuurorganisatie natuurlijk wel in geïnteresseerd zijn en oprecht bereid zijn om rekening te houden met de visie en wensen van verschillende groepen. Dan zullen de hier geboden inzichten vooral meer kansen bieden. Bekend zijn met andere natuurbelevingen maakt het immers mogelijk om na te denken over de manier waarop je daarmee wilt omgaan en om voor te sorteren op veranderingen. Veranderingen die samenhangen met de groei van een deel van de Nederlandse samenleving dat een heel andere culturele achtergrond heeft. Veranderingen ook, omdat jongeren volwassen worden, hun stem laten horen. Of omdat allochtonen en jongeren (straks) zelf tot de groep beleidsmakers behoren. Om (veronderstelde) bedreigingen tot kansen te maken, kunnen in elk geval twee wegen worden bewandeld:

- Breng de mens naar de natuur: interesseer nieuwe groepen voor natuur(beleid)
- Breng natuur(beleid) naar de mens: stem natuurbeleid af op de wensen van nieuwe groepen.

Bekend zijn met andere natuurbelevingen maakt het immers mogelijk om na te denken over de manier waarop je daarmee wilt omgaan en om voor te sorteren op veranderingen

Met deze informatie in het achterhoofd hebben de vrouwen vervolgens een wandeling door de buurt gemaakt en hun mening gegeven over de inrichting en mogelijkheden van de plaatselijke groenvoorzieningen

In de volgende paragrafen zullen beide wegen een stukje worden ingeslagen en zal bekeken worden wat ze te bieden hebben.

4.1 Breng de mens naar de natuur

In de discussie over (het behoud van) draagvlak voor natuur en natuurbeleid is het huidige natuurbeleid vaak het vertrekpunt. Uitgaande van dat beleid wordt nagedacht over manieren om verschillende groepen meer te betrekken bij de natuur zoals die er is of zoals die wordt nagestreefd. Zo heeft Staatsbosbeheer in een ‘Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap’ allochtonen en kinderen expliciet aangewezen als doelgroepen waar men extra aandacht aan wil besteden.³³ Maar ook andere organisaties, zoals het IVN (‘Kleurenkapitaal’), richten zich bewust op deze groepen. Vanuit multiculturele hoek heeft bijvoorbeeld Stichting Mondiale Samenleving nadrukkelijk het thema natuur en milieu in het programma opgenomen. Kortom, het onderwerp leeft. De huidige inzichten in (recreatie)gedrag en natuurbeleving van allochtonen en jongeren hebben op andere plaatsen dan ook al tot voorstellen en aanbevelingen geleid.^{3,4,5,8} Op een aantal hiervan zullen we nader ingaan. Hierbij tekenen we aan dat van de besproken projecten nog niet of nauwelijks bekend is welke resultaten ze hebben opgeleverd. Ook over het effect ervan op langere termijn – zijn de groepen meer bekend met Nederlandse natuur, bezoekt men vaker natuurgebieden die wat verder weg zijn gelegen, voelt men zich meer betrokken bij de natuur en het natuurbeleid, enz. – is nog niets te zeggen. Daarnaast zijn sommige aanbevelingen gebaseerd op ervaringen en niet op (wetenschappelijk) onderzoek. Voor een overzicht van projecten en aanbevelingen verwijzen we naar de bijlagen.

Allochtonen

Om allochtonen te betrekken bij de Nederlandse natuur is het van belang aan te sluiten bij zowel hoe zij de natuur beleven als bij de praktijk van de groep.⁵ Net in Nederland aangekomen, ligt het accent op werk en gezin en het verwerken van de vele nieuwe indrukken. Het migratieproces vraagt veel energie, waardoor recente migranten minder openstaan voor het verkennen van de Nederlandse natuur. Hier kan bijvoorbeeld op worden ingespeeld door in de aangeboden inburgeringscursussen aandacht te besteden aan natuur en milieu in Nederland en excursies in het programma op te nemen.⁸ Stichting wAarde heeft een lespakket ontwikkeld dat tijdens de inburgeringscursussen kan worden gebruikt. Los van inburgeringscursussen kunnen er natuurlijk ook excursies worden georganiseerd. Een wel heel praktische toepassing vond plaats in de gemeente Breda.¹⁷ Deze gemeente heeft zich ten doel gesteld onderzoek te doen naar multicultureel groen en gebruik. Voortbordurend op een workshop die in het najaar van 2005 werd georganiseerd, kwam in mei 2006 opnieuw een aantal vrouwen uit verschillende landen bij elkaar.

Allereerst gaf de gemeente informatie over hoe allochtonen naar groen en natuur kijken. Met deze informatie in het achterhoofd hebben de vrouwen vervolgens een wandeling door de buurt gemaakt en hun mening gegeven over de inrichting en mogelijkheden van de plaatselijke groenvoorzieningen. Hun ideeën zijn daarna in collages uitgewerkt. De gemeente Breda wil op deze manier inzicht krijgen in de ideeën, wensen en behoeften ten aanzien van openbaar groen die er bij mensen uit verschillende culturen leven.

Allochtonen zouden ook door bijvoorbeeld

natuurorganisaties kunnen worden uitgenodigd, gids te zijn tijdens een wandeling door de Nederlandse natuur. Gezien de andere beleving en een ander gebruik van de natuur, kan dat voor 'Hollanders' een verrassende wandeling opleveren, getuige een excursie van Turken naar Texel. De reisleidster wees op een plant die hier zeer zeldzaam is. Een van de oudere deelnemers reageerde daarop met de opmerking dat die plant in het dorp van herkomst veel werd gebruikt om muizengif van te maken. Met de zeldzaamheid van die plant bleek het dus – in groter verband beschouwd – nogal mee te vallen. Bovendien werd duidelijk hoe verschillend er naar de natuur kan worden gekeken. Wat voor de één een bijzondere, zeldzame plant is, waar je om die reden in Nederland alleen maar naar mag kijken, heeft voor de ander een functionele waarde. Tegelijkertijd doordringt zo'n opmerking je ervan dat het niet voor iedereen op voorhand logisch is dat bepaalde bloemen of vruchten niet mogen worden geplukt. Want wat in Nederland bescherming geniet uit oogpunt van zeldzaamheid, kan in andere contreien wel heel gewoon zijn en in het dagelijks leven worden toegepast. Een ander voorbeeld van een gezamenlijke activiteit is de natuurwerkdag die de Stichting Kantara organiseerde en waarvoor allochtonen nadrukkelijk werden uitgenodigd. Naar de mening van sommigen leveren dergelijke activiteiten en een gesprek tijdens een 'gemengde' wandeling meer informatie op dan jarenlange bijeenkomsten van klankbordgroepen kunnen doen. Gezamenlijke activiteiten zullen zeker bijdragen aan een beter wederzijds begrip. Daarbij komt dat mensen in hun vrije tijd vaak meer ontspannen zijn en meer openstaan voor nieuwe indrukken.⁵

Vanuit praktisch oogpunt is het vooral van belang laagdrempelige activiteiten te organiseren, liefst dicht bij huis.⁵ Bij activiteiten moet er desgewenst de mogelijkheid bestaan dat vrouwen de activiteiten gescheiden van mannen bijwonen. Ook is het van belang te anticiperen op verschillen in waarden en normen, niet alleen tussen allochtoon en autochtoon, maar ook tussen jong en oud. Zo trok de oudere Turkse generatie zich terug terwijl de jongeren zich tijdens het uitstapje naar Texel in het water vermaakten.

Verder wordt op basis van onderzoek naar factoren die een rol spelen bij het slagen van initiatieven die worden ontwikkeld om allochtonen te betrekken bij de (zorg voor) de natuur geadviseerd allochtonen vanaf het begin bij projecten te betrekken.⁵

Een laatste praktisch punt dat we hier willen aanstippen is het afstemmen van voorzieningen op de groep. Allochtonen komen vaak met veel grotere groepen naar het park dan autochtonen. Een grotere groep betekent automatisch dat er meer ruimte nodig is om bijvoorbeeld bij elkaar te kunnen zitten.⁵ Bankjes, toiletten en kranen in de buurt en grasvelden vrij van hondenpoep maken parken en natuurgebieden aantrekkelijker voor allochtonen.

Jongeren

Jongeren vinden de Nederlandse natuur saai en weinig uitdagend. Het aantal jeugdleden van natuurorganisaties loopt alsmaar terug.⁷ Het herstellen van contact van jongeren met de natuur kan, simpel gesteld, op twee manieren worden bereikt: via de weg van natuur- en milieueducatie of door meer vrije tijd in de natuur door te brengen. Het een hoeft het ander natuurlijk niet uit te sluiten.

Want wat in Nederland bescherming geniet uit oogpunt van zeldzaamheid, kan in andere contreien wel heel gewoon zijn en in het dagelijks leven worden toegepast

Het herstellen van contact van jongeren met de natuur kan, simpel gesteld, op twee manieren worden bereikt: via de weg van natuur- en milieueducatie of door meer vrije tijd in de natuur door te brengen. Het een hoeft het ander natuurlijk niet uit te sluiten.

Foto: Serdar Köker

Het bijbrengen van aandacht voor de natuur begint liefst al op jonge leeftijd. Kinderen zouden “van nature een zekere zorgzaamheid aan de dag leggen voor hun leefomgeving”.²⁶ Dat aspect én de levendige fantasie van kinderen zouden kunnen worden gebruikt bij het bijbrengen van kennis van en respect voor de natuur. Anderen vinden het belangrijk dat er bij kinderen een “bepaalde mate van nieuwsgierigheid naar de natuur ontstaat”.²⁶ Ministers hopen op een “topervaring in de natuur voor elk kind”³⁰ en NME-organisaties pleiten voor onderwijs waarbij er, naast aandacht voor het hoofd (kennis), ook aandacht is voor de zintuiglijke ervaring van natuur.³⁴

De vraag wat een ‘topervaring’ is en hoe die kan worden bereikt, blijkt overigens nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden te zijn. Op verzoek van het Ministerie van LNV hebben zes experts op het gebied van kinderen en natuur(beleving) zich over deze vraag gebogen. Onder ‘topervaringen’ blijken in ieder geval twee soorten ervaringen te kunnen worden verstaan. Het kan gaan om aangrijpende ervaringen die je kijk op het leven blijvend veranderen. Het kan ook de ervaring zijn dat je op enig moment ‘simpelweg gelukkig’ was.³⁶ Om tot een ‘topervaring’ te komen, kunnen kinderen in de basisschoolleeftijd het beste in aanraking worden gebracht met veel verschillende activiteiten, zowel dicht bij huis als verder weg, korter en langer durend, binnen en buiten schooltijd. Voorbeelden daarvan zijn meerdaagse natuurexcursies, met een vergrootglas het veld in trekken om de natuur van dichtbij bekijken, een dropping, een wadlooptocht, maar ook helemaal opgaan in het bouwen van zandkastelen in de zandbak in de tuin kan zo’n topervaring teweeg brengen. Wat het echter lastig maakt om tot een

algemeen geldend advies te komen, is dat ervaren persoonlijk zijn: wat het ene kind in verwoering brengt, doet het andere kind niets. En waar het ene kind van griezelt en vooral akelige herinneringen aan overhoudt, smult het andere kind vanwege de spanning-met-goede-afloop. De experts pleiten in ieder geval voor twee zaken: zorg voor genoeg veilig, uitdagend en bereikbaar groen in en om de stad en voor meerdaagse veldwerkactiviteiten binnen het onderwijsprogramma.³⁶ Met aandacht voor de natuur op jonge leeftijd wordt een belangrijke basis voor later gelegd. Eenmaal op de leeftijd gekomen dat andere zaken zoals uiterlijk, winkelen en uitgaan meer aandacht krijgen, verdwijnt het onderwerp 'natuur' naar de achtergrond. Van wat er aan natuurervaringen in de eerdere jaren is opgedaan, wordt verondersteld dat het lang blijft hangen.^{6,7} Bovendien is vastgesteld dat leerlingen, naarmate er meer aandacht was voor natuur- en milieueducatie op school, ook op latere leeftijd een significant positievere houding en positiever gedrag zullen vertonen ten aanzien van natuur en milieu.³² Dit pleit ervoor om onderwijs op dit terrein in ieder geval te handhaven, of liever nog – zoals degenen wensen die bij natuur- en milieueducatie betrokken zijn⁷ – uit te breiden.

Wat hun betrokkenheid bij natuurorganisaties betreft, is het van belang natuur aan jongeren te 'verkopen'. Jongeren willen natuur direct beleven en ervaren, integraal benaderen. Korte, 'heftige' acties werken weliswaar, maar het effect is kortdurend. Natuur kan het beste als decor voor afwisselende, niet belerende activiteiten worden gebruikt.^{37,38} Jongeren moeten vooral nieuwsgierig worden gemaakt, hun aandacht gericht worden op 'fun', avontuur, actie.³⁷ Bij dat alles is het

belangrijk om zoveel mogelijk aan de jongeren zelf over te laten en eigen plannen en ideeën rond activiteiten los te durven laten. Op die manier kan goed worden ingespeeld op de behoeften van de jongeren waarmee je op dat moment te maken hebt.³⁷ Als je ook nog vrijwilligers aan je wilt binden, hou er dan erg in dat die vooral plezier willen hebben in hetgeen ze doen. Sfeer is daarbij het sleutelwoord.³⁷

4.2 Breng natuur(beleid) naar de mens

Tot nu toe heeft de omgekeerde weg, het natuurbeleid op de gebruikers afstemmen, veel minder aandacht gekregen van de beleidsmakers. Al hangen sommige onderwerpen die in de vorige paragraaf aan de orde kwamen natuurlijk nauw samen met beleid. Denk aan natuur- en milieueducatie, het inpassen van natuurexcursies in inburgeringscursussen, of het inrichten van 'groene' speelplekken voor kinderen, zodat ze die 'topervaring' inderdaad kunnen opdoen. De boodschap van deze paragraaf kan simpel worden samengevat: stem natuurbeleid af op de wensen van nieuwe groepen.

Natuurbeleid naar de mens brengen

Om tot beleid te komen dat iedereen iets te bieden heeft, is het van belang te weten wat er leeft onder de mensen. Dat kan natuurlijk door kennis te vergaren aan de hand van rapporten en studies zoals deze. Ook een 'multicultureler' personeelsbeleid en bedrijfscultuur bij natuur- en milieuorganisaties en overheden kan daar een steentje aan bijdragen.⁸ De belangrijkste manier om erachter te komen welke wensen er leven, is echter door contact te leggen met nieuwe doelgroepen. Herkenning van zowel de inhoud van beleid, als de manier waarop beleid tot stand is gekomen,

Er is vastgesteld dat leerlingen, naarmate er meer aandacht was voor natuur- en milieueducatie op school, ook op latere leeftijd een significant positievere houding en positiever gedrag zullen vertonen ten aanzien van natuur en milieu

Nodig ze uit om mee te denken en mede verantwoordelijk te zijn bij zowel het maken van beleid alsook in later stadium, bij de uitvoering ervan

is noodzakelijk om bij de doelgroepen tot een zo groot mogelijk draagvlak voor beleid te komen. Dat lukt het beste door deze groepen te vragen naar de onderwerpen die zij belangrijk vinden, dus waar het natuurbeleid zich volgens hen op zou moeten richten, en ze te betrekken bij het proces van beleidsvorming. Hierbij draait het om openheid en communicatie. Er moet gelegenheid zijn om ideeën te opperen, op zijn minst door een representatieve afvaardiging van de groep. Nodig ze uit om mee te denken en mede verantwoordelijk te zijn bij zowel het maken van beleid alsook in later stadium, bij de uitvoering ervan. Het is belangrijk dat er over en weer uitwisseling van informatie plaatsvindt. Ga ook de discussie aan over de achtergronden van het beleid.^{5,11} De workshop 'Kleurrijk Groen' van de gemeente Breda, waar we eerder over schreven, is een mooi voorbeeld van het betrekken van allochtonen bij beleidsvormingsprocessen. Dergelijke vormen van emancipatoir natuurbeleid, waarbij burgers worden gestimuleerd om actief mee te denken en mee te werken, kunnen aanknopingspunten bieden voor een duurzame verbreding van het draagvlak voor natuurbeleid.²⁰

Kijk ook naar de plekken waar allochtonen of jongeren nu al in contact komen met de natuur en probeer deze mogelijkheden uit te breiden. Groen in de stad is natuurlijk een duidelijke stimulans, maar ook het meer toestaan van het 'oogsten' in de natuur en het bewust aanplanten van oogstbare bomen en planten draagt hieraan bij. De populariteit van volkstuinen onder allochtonen is eveneens een aangrijpingspunt om de contactmogelijkheden met de natuur te verbreden.

Natuur naar de mens brengen

Met welke zaken zou er in natuurbeleid rekening kunnen worden gehouden zodat jongeren of allochtonen zich er meer door aangetrokken voelen en de afstand tussen natuur en mens kleiner wordt? In eerdere hoofdstukken zijn de nodige praktische zaken aan bod gekomen. Aandacht daarvoor in beleid zou het voor met name allochtonen en jongeren aantrekkelijker maken om de natuur in te trekken. Soms zal het nodig zijn dergelijke zaken in beleid op te nemen, op andere punten gaat het over hoe we met elkaar omgaan. Bijvoorbeeld door met elkaar rekening te houden als de een in het park is om er van de zon te genieten, terwijl de ander er zijn hond uitlaat. Voor zowel allochtonen als jongeren geldt dat de natuur vooral voor recreatieve doeleinden wordt gebruikt. Op landelijk niveau is er veel aandacht voor de toegankelijkheid van het Nederlandse landschap. Er wordt bijvoorbeeld onderzocht welke gebieden aantrekkelijk zijn en beter kunnen worden ontsloten door er (meer) wandel- en fietspaden aan te leggen. Op het eerste gezicht lijken sommige groepen daar nauwelijks mee te worden bereikt. Allochtonen wandelen naar en in het stadspark. Een grotere bekendheid met natuurgebieden die iets verder weg liggen, maakt de kans al groter dat ze ook die gaan opzoeken. Dan komen extra wandelpaden of wandelgebieden wel van pas.

De kans op een bezoek aan een verder weg gelegen natuurgebied lijkt nog groter te worden als het ook aantrekkelijk voor allochtonen is om die gebieden op te zoeken. Bijvoorbeeld omdat er voorzieningen zijn die het mogelijk maken er langere tijd met een grotere groep te verblijven.

Of omdat de omgeving iets te bieden heeft wat geogost mag worden, zoals kastanjes, paddenstoelen, bessen en bramen.

En wat jongeren betreft: voor zover zij verderop trekken, hebben ze over het algemeen een ander doel voor ogen dan de natuur te bezoeken. Als ze in zee willen zwemmen, hoort de route via duinen en strand daarbij, maar zijn die geen doel van het bezoek op zich. Maar misschien zorgt een route naar zee, via fietspaden die door groen omgeven zijn, wel voor een natuurbeleving die later van invloed zal blijken te zijn.

Natuurbeheer aanpassen

Wat natuurbeheer betreft, lijken de wensen van allochtonen en jongeren van elkaar te verschillen, ook al staan bij beide groepen het stadspark en het bos hoog op het lijstje van meest aantrekkelijke natuurgebieden. Als we even voorbijgaan aan het feit dat ze daarbuiten weinig andere natuurgebieden bezoeken, wat valt er dan te zeggen over het natuurbeheer?

In de optiek van allochtonen moet natuur netjes worden verzorgd. Dus dat zou betekenen geen verwildering maar aangeharkte paden, omgewaaide bomen en dode takken opruimen, met de hongerdood bedreigde runderen bijvoederen. Jongeren zijn, overigens net als allochtonen, geen grote voorstanders van een hands-offvisie. Jongeren hebben minder moeite met menselijk ingrijpen in de natuur dan volwassenen.¹ Toch lijkt het erop dat ze ‘wilde natuur’ wel degelijk op prijs stellen. WILDzoekers (een initiatief van zeven natuurorganisaties) sluit hierbij aan in de manier waarop ze leden aan zich denkt te binden: met “[...] ‘life-experience’ waarbij beleving centraal staat”.³⁷ De gedachte aan survivaltochten – toch

per definitie in de ‘wilde natuur’ – dringt zich op. Kennelijk zijn sommige jongeren wel degelijk te porren voor de minder netjes onderhouden natuurgebieden, als ze er maar iets spannends te doen hebben.

Het lijkt erop dat beleidsmakers zich, wat jongeren betreft, op wildere natuur kunnen blijven richten. Vooropgesteld dat er enige overeenstemming komt tussen het ‘wilde’ van de natuur in Nederland en de ‘wilde natuur’ die jongeren voor ogen hebben. Daarnaast zouden beleidsmakers ook weer eens oude nota’s, waarin verzorging van de natuur de hoogste prioriteit had, erbij moeten halen. Ze zouden, bij wijze van spreken, niet alleen De Posbank, maar ook het Vondelpark veel aandacht moeten geven. Tegelijkertijd zouden natuurgebieden als de Posbank voor meer doelgroepen aantrekkelijk moeten worden gemaakt. Beleidsmakers zouden in hun nota’s vooral aandacht moeten hebben voor de vele manieren waarop Nederlanders uit alle lagen van de bevolking en met vele verschillende achtergronden naar de natuur kunnen worden gelokt. Want betrokkenheid en beleving lijken nauw met elkaar samen te hangen. Of, zoals Donker het tegenover Metz onder woorden bracht ²⁵:

“Hoe meer mensen de natuur beleven, hoe meer ze er zich betrokken bij voelen. Hoe meer betrokken ze zijn, hoe meer verantwoordelijkheid ze ervoor nemen en hoe beter ze ervoor zorgen, ook wanneer er besluiten worden genomen over de bouw van woonwijken en wegen. Als ze weten wat die streep groen is waar ze met 120 aan voorbij razen, wordt het ook iets van henzelf.”

Wat natuurbeheer betreft, lijken de wensen van allochtonen en jongeren van elkaar te verschillen, ook al staan bij beide groepen het stadspark en het bos hoog op het lijstje van meest aantrekkelijke natuurgebieden

Kris van Koppen: Ik zie meer beil in brede gezamenlijke dan in specifieke afzonderlijke educatiestrategieën of natuurvoorzieningen, tenzij de drempels zo hoog zijn dat het echt niet anders kan. In alle andere gevallen houdt NME voor allochtonen op de eerste plaats in dat Nederlanders van allerlei komaf elkaar kunnen ontmoeten in natuuractiviteiten.

Jongeren en allochtonen als uitdaging voor NME

Beleidsmakers, natuurbeschermers en onderzoekers maken zich zorgen over de relatie tussen jongeren en natuur. Hun zorg wordt gevoed door signalen dat jongeren weinig betrokken zijn bij natuur en dat vrijwilligersorganisaties voor natuur en milieu steeds verder vergrijzen. Tegen deze achtergrond hebben diverse onderzoekers, waaronder Jana Verboom⁶, Annick de Witt³⁸ en tenslotte Buijs, Langers & De Vries¹, opvattingen van jongeren over natuur in kaart gebracht. Ook bestaan er tal van projecten en activiteiten, zoals CodeName Future, Wildzoekers, Woeste Land, Scholen voor Duurzaamheid, die zich specifiek op natuur- en milieueducatie (NME) van jongeren richten. Is er inderdaad sprake van een veront-rustende trend? Kunnen NME-projecten ertoe bijdragen die trend te keren? Deze vragen vormen het startpunt van dit essay. Ik baseer me niet alleen op wetenschappelijke gegevens maar ook op persoonlijke ervaringen en verwachtingen. De nadruk ligt niet op het aanbrengen van nuance, maar veeleer op het uitlokken van debat.

'Time out'...

Hoe slecht staat het met de relatie tussen jongeren en natuur? Het kan geen kwaad om bij de alarmerende berichten van de laatste tijd enige kanttekeningen te plaatsen. Wat betreft kennis over natuur kunnen we het onderzoek van Verboom⁶ uit 2004 als illustratie nemen. In dat onderzoek werd aan scholieren onder andere gevraagd welke wilde soorten in Nederland zij zouden missen, wanneer ze zouden uitsterven. Enkele scholieren noemden in hun antwoord ook olifanten en leeuwen, en met name dat feit haalde het landelijke nieuws. Een blik op het gehele resultaat laat echter zien dat niet alleen HAVO- en VWO-scholieren, maar

ook VMBO-scholieren vrij goed alle Nederlandse grotere zoogdieren weten op te sommen. En hoe zwaar moeten we het aanrekenen dat jongeren, in hetzelfde onderzoek, melden dat ze het niet erg zouden vinden als wespen en brandnetels zouden uitsterven? Ecologische misvatting of een spontaan gevoelsmatig antwoord? Het is lastig te bewijzen, maar mijn vermoeden is dat de parate kennis van planten- en bomensoorten weliswaar is afgenomen, maar dat het inzicht in wereldwijde ecologische verbanden en de kennis van met name uitheemse diersoorten groter is dan vroeger.

Iets soortgelijks geldt voor natuurbezoek. Enige tijd geleden circuleerde vrij hardnekkig het gegeven dat tachtig procent van de jongeren niet meer in de natuur zou komen. Zo slecht is het gelukkig niet gesteld. Blijkens de cijfers van opnieuw het onderzoek van Verboom komt een kwart van de jongeren tenminste enkele keren per jaar in een natuureservaat. Een ruime meerderheid gaat tenminste enkele keren per jaar naar een bos en naar een strand. Andere peilingen komen tot min of meer vergelijkbare cijfers.

Ook betrokkenheid bij natuur is onder jongeren aanwezig, zoals ook De Witt³⁸ in haar onderzoek uit 2005 benadrukt. Dat het met kennis, houding en gedrag niet zo droef gesteld is als soms wordt gedacht, is overigens voor een flink deel te danken aan de inspanningen die sinds de jaren zeventig en tachtig zijn gedaan om NME een plaats te geven in het onderwijs. In een recent onderzoek hebben we de effecten van NME in het basisonderwijs op kennis, houding en gedrag van jongeren en volwassen ook kwantitatief kunnen aantonen.³² Bij de interpretatie van de relatie jongeren-natuur moeten we bovendien rekening houden met de veranderingen in oriëntatie die horen bij

Kris van Koppen is bijzonder hoogleraar natuur- en milieueducatie aan de Universiteit van Utrecht en daarnaast verbonden aan Wageningen Universiteit. Zijn aandacht gaat behalve naar natuur- en milieueducatie ook uit naar natuur- en milieubeleid.

Dat jongeren van nu via internet en tv een veel rijker en ruimer wereldbeeld hebben dan in het verleden, is zonder meer een verworvenheid

adolescentie. Uit diverse studies naar landschapspreferentie blijkt dat jongeren, ten opzichte van kinderen én volwassenen, minder voorkeur hebben voor natuurlijke, ongerepte landschappen. Het is niet zo dat zij natuur niet waarderen, maar hun voorkeur gaat uit naar plaatsen die activiteiten suggereren, bij voorkeur activiteiten die zij kunnen ondernemen met leeftijdgenoten.³⁹ In zekere zin is er dus sprake van een 'time-out' voor natuur. Deze karakteristieke dip in de waardering voor natuur werd ook aangetroffen in het eerder genoemde onderzoek naar de langetermijneffecten van NME³²; hier had de jaargroep met een leeftijd van circa 19 jaar een significant lagere score voor houding en gedrag ten aanzien van natuur en milieu, dan jongere jaargroep (van rond de 13) en de oudere jaargroep (rond de 27).

....of trend?

Dat alles neemt echter niet weg, dat er wel degelijk redenen zijn om ons zorgen te maken over de relatie tussen jongeren en natuur. Behalve de hierboven genoemde gegevens over kennis, houding en gedrag zijn er nog andere trends die de aandacht vragen. Ik noem er drie die mij de afgelopen jaren speciaal hebben getroffen. De interesse van Nederlandse scholieren voor milieustudies is bijzonder gering. Terwijl in het begin van de jaren negentig de instroom aan milieuoopleidingen in het HBO en WO meer dan 700 studenten bedroeg, is die de afgelopen jaren bijna gedicimeerd tot circa 100. Milieuwetenschappen zijn voor de overgrote meerderheid van scholieren duidelijk niet 'cool'. Voor natuur is de belangstelling groter, maar ook bij biologie zien we een verschuiving van ecologie naar medisch of chemisch georiënteerde biologie.

In het domein van consumptie is er de trend van 'comfort, cleanliness, and convenience'. De Engelse sociologe Shove⁴⁰ laat in haar boek met deze titel zien, hoe de toename in energie- en waterverbruik voor een flink deel voortvloeit uit veranderende standaards voor comfort en hygiëne. Voorbeelden zijn de opkomst van de airco, de steeds intensievere bad- en douchegewoonten, en voortdurend hogere eisen aan het wassen van kleren en bedgoed. In deze ontwikkeling, die wordt aangereikt door bedrijven en media, lijken jongeren in vele opzichten de koplopers. Als derde noem ik de trend van virtualisering. Dat jongeren van nu via internet en tv een veel rijker en ruimer wereldbeeld hebben dan in het verleden, is zonder meer een verworvenheid. Maar de keerzijde daarvan kan zijn dat de concrete natuur van Nederland verbleekt bij de natuur van Discovery Channel en Animal Planet. Buijs, Langers en De Vries¹ concluderen in hun onderzoek dat jongeren de natuur lager waarderen dan volwassenen *ondanks* hun smallere beeld van natuur. Mijn vermoeden is dat natuur saaiër wordt, mede *dankzij* dat smallere beeld van natuur. Voor zover dat smallere beeld samenhangt met de steeds grotere rol van virtuele ideaalbeelden van natuur, ten koste van concrete en zintuiglijke omgang met natuur in de leefwereld, is sprake van een veront-rustende trend.

Een diagnose in vogelvlucht

Kortom, niet alleen het gebrek aan kennis van, belangstelling voor, of betrokkenheid bij natuur verdienen onze aandacht maar ook, en misschien wel vooral, de gebrekkige verbanden tussen opvattingen over natuur en milieu enerzijds en de ambities, leefstijlen en de alledaagse omgang met

natuur anderzijds. Deze diagnose hangt samen met de problemen waar natuurbescherming in de 21ste eeuw op gaat stuiten. Een cruciale voorwaarde voor het duurzaam beschermen van natuur is dat mensen natuur leren waarderen. Maar even noodzakelijk is het dat burgers verbanden leggen tussen hun waardering voor natuur en de maatschappelijke praktijk. Zonder verduurzaming van productie- en consumptiepraktijken zal de mooie natuur, al onze ideaalbeelden ten spijt, steeds verder degraderen, zowel in de ontwikkelingslanden van het Zuiden als in een economisch hoogontwikkeld land zoals Nederland.

Vermaatschappelijking van natuur is dus niet alleen de natuur dichterbij mensen brengen. Het is ook de verbanden zichtbaar en hanteerbaar maken tussen maatschappelijke praktijken en degradatie van natuur. En juist dat laatste is bij uitstek iets dat gestalte kan krijgen in natuur- en milieueducatie van jongeren.

Kinderen vestigen zich in hun directe sociale en fysieke leefomgeving. Direct contact met natuur is voor hen van vitaal belang. Jongeren zoeken hun plaats in de maatschappij, in nauwe interactie met hun leeftijdgenoten, en in een wankel evenwicht tussen afzetten tegen en meedoen aan de wereld van de volwassenen. De uitdaging voor NME is om de zorg voor natuur en milieu binnen dat proces een plaats te geven.

NME voor jongeren

Vanuit verschillende invalshoeken kan NME proberen deze uitdaging gestalte te geven. Zonder uitputtend te zijn noem ik er enkele.

- Inbreng van kennis over natuur en milieu in het voortgezet onderwijs. Op dit gebied is al veel ge-

beurd, maar er is zeker ruimte voor verbetering, met name als het gaat om het beter inpassen van deze kennis in de structuur van natuurwetenschappelijke, maatschappijwetenschappelijke en overstijgende onderwijsonderdelen. Met een grote dosis aan milieuvoorschriften in het onderwijs moeten we echter voorzichtig zijn. Als er iets is waar jongeren zich tegen afzetten is het holle frasen. Waar jongeren merken dat volwassenen zelf de voorschriften aan hun laars lappen zullen ze niet, of averechts werken.

- Aanpassen van natuurvoorzieningen aan de wensen van jongeren, bijvoorbeeld in de vorm van groene hangplekken. Aanleg van dergelijke voorzieningen is zonder meer nuttig, want meer groen in de stedelijke omgeving is van vitaal belang. Dat geldt echter op de eerste plaats voor kinderen. Ook voor jongeren kunnen dergelijke plekken aantrekkelijk zijn, maar vooral om andere redenen dan natuurbeleving.
- Jongeren samen op avontuur in de natuur. Deze invalshoek sluit goed aan op de voorkeur van jongeren voor actie samen met leeftijdgenoten. Al lange tijd bestaat er, in de vorm van de NJN een subcultuur van jongeren die van natuur een leefstijl maken. Een nieuwe scheut aan deze stam is bijvoorbeeld Wildzoekers. De geschiedenis laat zien dat veel natuur- en milieuprominenten hun wortels in deze subcultuur hebben. Vooral nog gaat het echter om een beperkte categorie van jongeren.
- ICT- en internetprojecten over natuur. Toegang tot natuur via computerbeelden kan een voor jongeren aantrekkelijk leervorm zijn. Internet is een krachtig hulpmiddel om bruggen te slaan naar andere landen en culturen. Maar tegen de achtergrond van wat hierboven is gezegd over

Vermaatschappelijking van natuur is dus niet alleen de natuur dichterbij mensen brengen. Het is ook de verbanden zichtbaar en hanteerbaar maken tussen maatschappelijke praktijken en degradatie van natuur

*Ik zie meer heil in brede
gezamenlijke dan in
specifieke afzonderlijke
educatiestrategieën of
natuurvoorzieningen,
tenzij de drempels zo
hoog zijn dat het echt
niet anders kan*

virtualisering, is het daarbij van belang dat de virtuele natuur een opstap vormt naar concrete en daadwerkelijke interactie met natuur en maatschappij.

Elk van deze invalshoeken heeft zijn eigen merites. Maar als mijn diagnose in vogelvlucht hout snijdt, is er daarnaast uitdrukkelijk behoefte aan projecten waarin jongeren samen met leeftijdgenoten, zelf vorm en inhoud geven aan productie- en consumptiepraktijken, op een wijze die duurzaam is voor natuur en milieu. Een voorbeeld daarvan is het programma 'Scholen voor Duurzaamheid'. In dit programma voeren leerlingen van het voortgezet onderwijs projecten uit waarbij een maatschappelijke organisatie - meestal een bedrijf of overheidsorganisatie - opdrachtgever is. Van de leerlingen wordt een onderzoek of ontwerp gevraagd op het gebied van duurzaamheid: de inrichting van een gebied, de samenstelling en marketing van een product, de opzet van een campagne. Zo oriënteren jongeren zich actief op de maatschappij. En, niet onbelangrijk, in hun rol van opdrachtgever kunnen volwassenen laten zien dat duurzaamheid daadwerkelijk iets is dat henzelf en hun organisatie iets kan schelen.

En allochtonen?

In het bovenstaande is nog niets gezegd over het andere thema van deze bundel: allochtonen en natuur. Dat is niet helemaal zonder reden. Het is duidelijk dat er relatieve verschillen zijn tussen de natuurbeelden van autochtone en allochtone Nederlanders. Ook het onderzoek van Buijs, Langers & De Vries ¹ laat dat zien. Maar het is de vraag hoe diep die verschillen zitten en of ze veel groter zijn dan verschillen tussen arm en rijk, stedeling en plattelander, ecoloog en burger. Het zou mooi zijn als

het natuurbeleid door de omgang van allochtonen met natuur zich laat inspireren tot een verbreding van het natuuraanbod. Maar die verbreding lijkt me net zo interessant voor auto's als voor allo's. Het smulbos bijvoorbeeld is een prima idee maar zo'n bos zou zeker ook educatieve waarde hebben voor autochtone Nederlanders die alleen nog iets durven eten als het uit een verpakking komt met houdbaarheidsdatum. Met andere woorden, ik zie meer heil in brede gezamenlijke dan in specifieke afzonderlijke educatiestrategieën of natuurvoorzieningen, tenzij de drempels zo hoog zijn dat het echt niet anders kan. In alle andere gevallen houdt NME voor allochtonen op de eerste plaats in dat Nederlanders van allerlei komaf elkaar kunnen ontmoeten in natuuractiviteiten. Daartoe is het vooral gewenst dat bestaande netwerken en organisaties actief laten merken dat allochtonen van harte welkom zijn. Dan komt het met natuur ook wel goed.

Tot slot

Wetenschappelijke essays eindigen meestal met aanbevelingen voor onderzoek. Laat ik dit keer, voor de verandering, eindigen met een praktische aanbeveling. Vermaatschappelijking van natuur veronderstelt betrokkenheid bij natuur én betrokkenheid bij de maatschappij. Door natuurorganisaties is onlangs, zeer terecht, bepleit dat ieder kind de gelegenheid zou moeten krijgen tot een topervaring in de natuur. Ik voeg daar bij deze graag een pleidooi aan toe: voor alle jongeren - autochtoon en allochtoon gezamenlijk - tenminste één leerervaring in 'Scholen voor duurzaamheid' of een soortgelijk project.

Kris van Koppen

Literatuur

Bij het maken van deze studie hebben met name de eerstvolgende acht onderzoeksrapporten over recreatiegedrag in de natuur en/of over natuurbeelden en de beleving van natuur als informatie- en inspiratiebron gediend. Van deze publicaties wordt, naast de gebruikelijke bronvermelding, ook enige inhoudelijke informatie gegeven.

[1] Buijs, A.E., Langers, F., & De Vries, S. (2006). *Een andere kijk op groen. Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren*. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 24.

Dit rapport vormt de basis voor deze studie. In het rapport wordt verslag gedaan van onderzoek naar de beleving van Nederlandse natuur door allochtonen (met een Turkse of Marokkaanse achtergrond) en door jongeren in drie steden in Nederland, in vergelijking tot volwassen, autochtone Nederlanders, woonachtig in dezelfde buurten.

[2] Jókövi, E.M. (2000). *Recreatie van Turken, Marokkanen en Surinamers in Rotterdam en Amsterdam. Een verkenning van het vrijetijdsgedrag en van de effecten van de etnische cultuur op de vrijetijdsbesteding*. Wageningen: Alterra. Alterra-rapport 003.

Dit rapport omvat uitkomsten en beleidsconclusies van twee onderzoeken naar vrijetijdsbesteding in de openbare ruimte door Turkse, Marokkaanse en Surinaamse allochtonen in grote steden en de relatie tussen vrijetijdsbesteding en etnisch-culturele achtergrond en integratie in de Nederlandse samenleving.

[3] Jókövi, E.M. (2001). *Vrijetijdsbesteding van allochtonen en autochtonen in de openbare ruimte. Een onderzoek naar de relatie met sociaal-economische en etnisch-culturele kenmerken*. Wageningen: Alterra. Alterra-rapport 295.

Leidraad in dit rapport is de vraag of verschillen tussen allochtonen en autochtonen in de deelname aan vrijetijdsbesteding in de openbare ruimte voor de tweede generatie wel of niet kleiner is dan voor de eerste generatie.

[4] Somers, N., Van der Kroon, S., & Overbeek, G. (2004). *Hoe vreemd is natuur in Nederland? Natuurbeelden van allochtonen*. Den Haag: LEI. Rapport 7.04.02.

Een verkennend onderzoek over natuurbeelden van allochtonen en hun omgang met natuur, waarbij de vraag is op welke manieren allochtonen betrokken kunnen worden bij natuur in Nederland.

[5] Somers, N., Van der Kroon, S., & Overbeek, G. (2005) *Hoe vertrouwd wordt natuur in Nederland? Allochtonen actief in en met natuur*. Den Haag: LEI. Rapport 07.05.04.

Een verkennend onderzoek naar de best practices van autochtone en allochtone organisaties die actief zijn op het grensvlak van allochtonen en natuur.

[6] Verboom, J., Van Kralingen, R., & Meier, U. (2004). *Teenagers and biodiversity – worlds apart? An essay on young people's views on nature and the role it will play in their future*. Wageningen: Alterra.

Essay naar aanleiding van (onder andere) vragenlijstonderzoek en gesprekken met jongeren over de vraag welke rol zij denken dat natuur over twintig jaar in hun leven zal spelen.

[7] Vos, R. de (2004). *Buiten, dat moet je ontdekken. Een essay over kinderen en natuur*. Driebergen: Staatsbosbeheer.

Staatbosbeheer zou graag zien dat er bij beleidsmakers die zich bezighouden met kinderen of natuur aandacht komt voor kinderen én natuur. Antwoorden op hun vragen zijn gezocht bij deskundigen uit verschillende hoeken en in dit essay vastgelegd.

[8] Witt, A. de (2006). *Nieuwe Nederlanders Natuurlijk. Een visie op integratie. Een multiculturele kijk op milieu*. Beek-Ubbergen: Stichting wAarde. Nieuwe Nederlanders Natuurlijk beschrijft niet alleen op welke manier veel nieuwe Nederlanders, volgens eigen zeggen, baat hebben bij een gezonde relatie met hun leefmilieu én welke bijdragen zij daaraan kunnen leveren. Bovenal legt het de actuele Nederlandse inburgerings- en integratieproblematiek onder de loep.

De overige bronnen zijn:

[9] Aarden, M. van (2006), 'Homo vinex mist wild groen', De Volkskrant, 30 december 2006: KENNIS, p.5.

[10] Berg, A.E. van den (2006). *Kom je buiten spelen? Een advies over onderzoek naar de invloed van natuur op de gezondheid van kinderen*. Wageningen, Alterra.

[11] Boedeltje, M., & De Graaf, L. (2004). *Draagvlak nader bekeken. Een verkenning van het begrip draagvlak binnen interactief beleid op lokaal niveau vanuit een normatief en instrumenteel perspectief*. Paper voor het politicologenetmaal, Antwerpen, 26 en 27 mei 2004

[12] Boer, T.A. de, Schulting, R. (2002). *Zorg(en) voor natuur. Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001*. Wageningen: Alterra. Alterra-rapport 453.

[13] Buijs, A. E., & De Vries, S. (2005). *Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen. Literatuurstudie en opzet voor empirisch onderzoek*. Wageningen: Natuurplanbureau. Planbureau-rapporten 25.

[14] Buijs, A.E., Pedrolì, B., & Luginbühl, Y. (2006). From hiking through farmland to farming in a leisure landscape: changing social perceptions of the European landscape. *Landscape Ecology*, 21, 375-389.

[15] Dagevos, J., R. Euwals, M. Gijsberts & H. Roodenburg (2006). *Turken in Duitsland en Nederland; de arbeidsmarktpositie vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Planbureau.

- [16] Duin, C. van, De Jong, A., & Broekman, R. (2006). *Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005-2025*. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- [17] Gemeente Breda (2006). *Kleurrijk Groen. Verslag workshop Kleurrijk Groen Doornbos-Linie*. D.d. 16-1-2007 verkregen via <http://www.integratie.net/binaries/kiem/bulk/praktijk/2006/9/kleurrijk-groen.pdf>
- [18] Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Natuur- en Milieuonderzoek (2004). *Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden*. Den Haag: Gezondheidsraad en RMNO.
- [19] Harms, L. (2006). *Anders onderweg. De mobiliteit van allochtonen en autochtonen vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- [20] Hubeek, F.B., Geerling-Eiff, F.A., Van der Kroon, S.M.A., Vader, J., & Wals, A.E.J. (2006). *Van adoptie tot duurzame stadswijk; natuur- en milieueducatie in de praktijk*. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Rapport 18.
- [21] Koppen, C.S.A. van (2002). *Echte natuur: een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving*. Proefschrift. Wageningen: Universiteit Wageningen.
- [22] Lieshout, M. van, & Aarts, N. (2005). *'Buiten gebeurt het!' perspectieven van jongeren en immigranten op openbare ruimtes in Nederland*. Wageningen: Wageningen UR.
- [23] LNV (2000) *Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw*. Den Haag: Ministerie van LNV.
- [24] Maasen, M. (2004). *Natuurbeleving bij Turkse jongeren. Studie naar de invloed van de culturele achtergrond op natuurbeelden, natuurwaarden, grondhoudingen en esthetische landschapsvoorkeur*. Ongepubliceerde afstudeerscriptie. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- [25] Metz, T. (2002). *Pret! Leisure en landschap*. Rotterdam: NAI.
- [26] Nieuwstadt, M. van (2005). 'Weg met de doem', NRC Handelsblad, 22 januari 2005, Wetenschap & Onderwijs, p. 45.
- [27] Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Stichting DLO (2002). *Nationale natuurverkenning 2, 2000-2030*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- [28] Schama, S. (1995). *Landschap en herinnering*. Amsterdam: Contact.
- [29] Schouten, M.G.C. (2005). *Spiegel van de natuur: het natuurbeeld in cultuurhistorisch perspectief*. Utrecht: KNNV Uitgeverij.
- [30] Schreuder, A. (2006). 'De natuur, die gun je iedereen', NRC Handelsblad, 28 september 2006: p. 2.
- [31] SCP/WODC/CBS (2005). *Jaarrapport Integratie 2005*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum / Centraal Bureau voor de Statistiek.

- [32] Smit, W., Jansen, P., Van Koppen, C.S.A., Bulten, M., Damen, M.L.C., & Custers, C. (2006). *Hoe duurzaam is NME? Een explorerend kwantitatief onderzoek naar langetermijneffecten van Natuur- en Milieueducatie op basisscholen*. Apeldoorn/Utrecht: Veldwerk Nederland/Universiteit Utrecht.
- [33] Staatsbosbeheer (2004). *Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk! Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap*. Driebergen: Staatsbosbeheer.
- [34] Verboom, J. (2005). 'Laat zapping generatie raggen in de natuur', Trouw, 17 november 2005: p. 31.
- [35] Verboom, J. (2006). 'Scharrelkind hoort buiten te spelen tot het donker wordt', Trouw, 14 januari 2006: p. G02.
- [36] Verboom, J., & De Vries, S.(red.), (2006). *Topervaringen van kinderen met de natuur*. Op 7-2-2007 verkregen via <http://productie.wisl.nl/GroeneToekomst/archive/2006/11/14/5418.aspx>
- [37] WING Proces Consultancy (2006). *De jeugd wil natuurlijk wel! Een zoektocht naar strategieën voor natuurorganisaties om jeugd en jongeren te werven en te binden*. Wageningen: WING Proces Consultancy. WING Rapport 015.
- [38] Witt, A. de (2005). *Van vervreemding naar verantwoordelijkheid. Over jongeren & natuur. Een onderzoek naar aanleiding van de vergrijzing van vrijwilligers in natuur- en milieuorganisaties*. Den Haag: Ministerie van LNV.
- [39] Kaplan, R., & Kaplan, S. (2002). Adolescents and the natural environment: a time out? In P. H. Kahn & S. R. Kellert (Eds.), *Children and nature. Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations* (pp. 227-257). Cambridge MA: MIT Press.
- [40] Shove, E. (2003). *Comfort, cleanliness and convenience*. Oxford: Berg.

Bijlage 1 — Projecten en praktijkvoorbeelden

Deze bijlage is bedoeld om een aantal (lopende) projecten bij elkaar en onder de aandacht te brengen. Gegeven het grote aantal organisaties in Nederland dat zich op één of andere manier met dit onderwerp bezig houdt, kan deze opsomming niet volledig zijn.

Bron	(Beschrijving van) projecten voor allochtonen
De Witt, 2006	<p>In het boekje 'Nieuwe Nederlanders Natuurlijk' beschrijft De Witt diverse projecten en initiatieven die er zijn genomen in relatie tot het multiculturele aspect in natuur en milieu. Hieronder volgt een verkorte weergave van deze projecten.</p> <ul style="list-style-type: none">• Stichting wAarde ontwikkelde een lespakket ten behoeve van inburgeringscursussen• Stichting wAarde ontwikkelde een welkomstgeschenk voor nieuw-aangekomenen in de vorm van een zakje bloemenzaad en een handleiding voor het maken van een geveltuintje• Greencard: een project dat bestond uit ontdekkingstochten door het milieu, met als doel meer zicht te krijgen op de belangstelling voor en bekendheid met 'duurzame' spelregels in Nederland bij nieuwe Nederlanders.• Vaandels en utopieën: ontwikkeling van posters die verschillen in culturele, duurzame kwaliteiten en leefstijlen tussen autochtone Nederlanders en Marokkanen, Surinamers, Antillianen en Turken verbeelden. Het doel hiervan is samenlevingsbreed een 'fris, actueel en kleurrijk besef van duurzaamheid te stimuleren'• Stichting wAarde heeft een pleidooi gehouden voor het proeven van de Nederlandse natuur en een boekje uitgegeven rond dit thema (Lekker Landschap. Smullen van bos en veld)• Mostafa's moestuin: een boekje over (de ontwikkeling van) de Eco-tuin in Amsterdam. Een braakliggend terrein is door buurtbewoners met diverse achtergronden ingericht als ecologisch volkstuincomplex. Zie ook: Ginkel, J. van, & El Filali, M. (2004). Mostafa's moestuin. Meer groen in de regenboog. Zwolle: Kerk en Milieu van de Raad van Kerken in Nederland, Landschapsbeheer Nederland, FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling en het Landelijk Centrum Opbouwwerk.• Verhalenvertellers: voorlichtingsactiviteiten in eigen taal van Nederlanders met zeer diverse achtergronden, door reinigingsdienst Roteb te Rotterdam.• Wereldcafé: Door IVN georganiseerd platform om mensen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar en met elkaar in gesprek te brengen. Doel: organisaties van elkaar laten leren en tot lokale samenwerking te komen.
De Witt, 2006 / TEMA-NL	<p>In samenwerking met andere natuur- en milieuorganisaties in Nederland heeft TEMA-NL projecten ontwikkeld voor met name Turken in Nederland. De projecten bestaan bijvoorbeeld uit meer milieuvriendelijk handelen, maar ook uit excursies naar natuurgebieden.</p> <p>Ook geeft TEMA-NL adviezen aan bijvoorbeeld het IVN, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, over de manier waarop meer Turkse Nederlanders bij natuurprojecten kunnen worden betrokken.</p>

IVN	KleurenKapitaal is een meerjarenprogramma op initiatief van IVN Consulentschap Zuid-Holland. Het is een project waarin 16 organisaties, zowel allochtoon als autochtoon en zowel op lokaal, provinciaal als landelijk niveau opererend, samenwerken in projecten die op duurzaamheid zijn gericht. Voorbeelden van projecten: 'de wijk natuurlijk anders', handboek 'de kleur van duurzaamheid', 'milieudivers'. Meer info: www.kleurenkapitaal.nl
Stichting Kantara	Stichting Kantara wil een brug zijn tussen Nederland en herkomstlanden (Marokko, Turkije) op het gebied van milieu en duurzame ontwikkeling. Heeft bijvoorbeeld een natuurwerkdag voor allochtonen georganiseerd. Meer informatie: www.kantara.nl
Stichting Mondiale Samenleving	Uit het conferentieverlag 'Samen werken aan duurzame ontwikkeling' (2004) wordt duidelijk dat verschillende organisaties (IVN, gemeente Den Haag, DCMR Milieudienst Rijnmond, Vrouw en Milieu) aandacht hebben voor interculturalisatie. Het verslag is te vinden op www.sms-vluchtelingen.nl/Diensten/Verslagen

Bron	(Beschrijving van) projecten voor jongeren
IVN	Het IVN organiseert via WoesteLand, de landelijke jongerenwerkgroep van het IVN, kampen en andere activiteiten voor jongeren. Op die manier wil WoesteLand 'jongeren op een leuke en boeiende manier betrekken bij natuur en milieu.' Meer info: www.woesteland.nl
Milieudefensie	Richt zich met EcoNaction specifiek op jongeren en steunt hen bij eigen milieufacties. Zo organiseren zij EcoNaction-dagen rond thema's als het broeikas-effect, wordt met jongeren zwerfvuil aangepakt, maar ook biologische appelflappen gebakken en worden er ecologische zeilvakanties georganiseerd. Meer info: www.jongerenmilieuaktief.nl
Scholen voor Duurzaamheid	"Slaat een brug tussen scholen voor Voortgezet Onderwijs en bedrijven en maatschappelijke organisaties die actief zijn op het gebied van duurzaamheid". Aan leerlingen wordt door bedrijven een vraag voorgelegd met betrekking tot duurzaamheid. De leerlingen doen vervolgens onderzoek of maken een ontwerp rond deze vraag. Meer info: http://scholenvoorduurzaamheid.nl/412
Verboom e.a., 2004	In hun essay doen de auteurs suggesties voor activiteiten die de interesse van jongeren voor de natuur kunnen doen toenemen. Alhoewel het geen concrete projecten zijn, kunnen de voorstellen wel daarin uitmonden en zijn ze om die reden in deze bijlage opgenomen. <ul style="list-style-type: none"> • Het gebruikmaken van nieuwe technologieën zoals GPS in overlevingstochten en andere natuurtochten kan jongeren aantrekken. • Maak natuurfilms waarbij bijvoorbeeld de presentatie wordt verzorgd door een persoon die de jongeren aanspreekt. Voorbeelden daarvan zijn in Duitsland te vinden. • Creëer meer groen in de straat en veilige, groene speelplekken in de buurt.
WILDzoekers	Organiseert diverse activiteiten voor jongeren, variërend van kampen en excursies tot het uitpluizen van braakballen en het bakken van broodjes. Meer info: www.wildzoekers.nl

Bijlage 2 — Beleidsaanbevelingen

Deze opsommingen pretenderen niet volledig en uitputtend te zijn

Bron	Aanbevelingen in relatie tot allochtonen en natuur
De Witt, 2006	Vier het landschap: om zoveel mogelijk mensen bij hun leefomgeving te betrekken, zal met name in voorlichting en educatie rekening moeten worden gehouden met een diversiteit aan waarnemingen. Stichting wAarde stelt voor deze diversiteit samen te brengen in een 'nieuw natuurverhaal': het concreet in beeld brengen van de vele manieren waarop mensen hun natuurlijke omgeving waarnemen en zo bij te dragen aan een proces van het scheppen van een breed gedragen betrokkenheid bij die omgeving.
De Witt, 2006	Intentieverklaring interculturalisatie, met name bedoeld voor natuur- en milieuorganisaties. Spreek en draag de intentie uit aandacht te geven aan multiculturele aspecten van de samenleving. Dit kan bijvoorbeeld tot uitdrukking komen in de inrichting van het landschap, door inzichten en wijsheden van nieuwe Nederlanders te verwerken in educatie en communicatie, door te streven naar een multicultureel personeelsbeleid, enz.
De Witt, 2006	<p>Tien beleidsaanbevelingen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. natuur en milieu als verplicht thema opnemen in inburgeringscursussen 2. welkomstgeschenk aanbieden aan iedereen die de inburgeringcursus heeft doorlopen 3. zorg in de woonomgeving voor 'natuurlijke' zitplaatsen en plekken om elkaar te ontmoeten, om sociale integratie te bevorderen 4. zorg ervoor dat er ook parken en plantsoenen in de stad zijn waar honden niet worden toegelaten 5. zorg ervoor dat rondleidingen, vrijwillig landschapsbeheer, bezoeken aan terreinen, het uitwisselen van gedachten voor een multicultureel publiek mogelijk en aantrekkelijk is 6. maak in daarvoor geschikte gebieden het 'oogsten' van noten, vruchten, afwijken van paden, klimmen in bomen, kortom een avontuurlijke beleving van de natuur mogelijk 7. ontwikkel manieren om met elkaar te communiceren die past bij de cultuur van de aangesprokene 8. draag bij aan het maken van een nieuw Nederlands natuurverhaal (zie bijlage 1) 9. zorg voor een multicultureel personeelsbeleid en een multiculturele bedrijfscultuur 10. natuur en milieu kunnen een rol spelen bij integratie, gezondheid, ontspanning, welzijn. Breng deze maatschappelijke waarde onder de aandacht van alle Nederlanders.
Jókövi, 2001	<ul style="list-style-type: none"> • Houd rekening met behoeften en wensen van allochtonen bij het voorbereiden en uitvoeren van beleid met betrekking tot recreatie en de openbare ruimte in steden waar veel allochtonen wonen • Ga na welke eisen ten aanzien van de inrichting van 'groene' en bebouwde ruimten in de stad belangrijk zijn voor de vrijetijdsbesteding van allochtonen • Richt plekken zodanig in dat ze zowel voor autochtonen als voor allochtonen aantrekkelijk zijn om in te verblijven

	<ul style="list-style-type: none"> • Volg ontwikkelingen van vrijetijdsbesteding van allochtonen en gebruik een flexibel concept bij de inrichting van gebieden die opnieuw worden ingericht. Dat maakt het gemakkelijker om in later stadium aanpassingen aan te brengen, bijvoorbeeld vanwege veranderingen in de gebruikersgroepen
Somers e.a., 2004	<ul style="list-style-type: none"> • Diverse ministeries kunnen in subsidieregelingen en beleid voor duurzaamheid en onderwijs een nadrukkelijke rol toekennen aan bepaalde doelgroepen • Op gemeentelijk niveau kunnen vorm en inhoud van natuur- en milieueducatie (NME) aantrekkelijker worden gemaakt voor allochtone deelnemers. Ook kunnen er excursies worden georganiseerd in het kader van NME. • Het opdoen van ervaringen in de natuur moet vooral in relatie tot allochtone kinderen veel aandacht krijgen • Betrek ook de ouders en andere volwassenen bij de kennismaking met de natuur in Nederland. Leren over natuur kan via hen lopen. • Organiseer excursies waarvoor allochtonen nadrukkelijk worden uitgenodigd • Schenk als allochtone organisatie ('migrantenopbouwwerker', steunpunt voor allochtonen, moskeeën) aandacht aan de ecologische waarde van natuurgebieden in Nederland
Somers e.a., 2005	<ul style="list-style-type: none"> • Ga als autochtone organisaties samenwerkingsverbanden aan met allochtone groepen • Daarbij moet je als autochtone groep accepteren dat, als je allochtonen meer bij natuur en milieu wilt betrekken, dit tot veranderingen zal leiden op conceptueel niveau (wat houdt zorg voor natuur en milieu in), personeelsbeleid, communicatie, ontwikkeling van materialen • Werk samen en sluit aan bij de belevingswereld én de dagelijkse praktijk van de doelgroep. Dit zal herkenning bij de doelgroep opleveren. • Betrek allochtonen zo vroeg mogelijk in het beleidsvormingsproces en geef hen taken en verantwoordelijkheden bij de uitvoering van het beleid

Bron	Aanbevelingen in relatie tot jongeren en natuur
	Een pleidooi voor natuur- en milieueducatie is onder andere te vinden in De Vos e.a. (2004) en klinkt door in Smit e.a. (2006).
De Witt, 2005	<p>In dit rapport doet De Witt in totaal 21 aanbevelingen, onderverdeeld in beleid, natuur- en milieueducatie, natuur- en milieuorganisaties en vrijwilligerswerk. Ze worden hier (soms letterlijk) verwoord. Voor meer (achtergrond)informatie wordt naar de publicatie verwezen.</p> <p>Beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Natuur- en milieuorganisaties dienen door de betrokken ministeries bewust te worden gemaakt van hun verantwoordelijkheden en mogelijkheden op het gebied van jongeren en hun betrokkenheid bij natuur en milieu. Organisaties dienen geïnformeerd en geïnspireerd te worden.

- Geadviseerd wordt een integraal jeugdbeleid in gang te zetten, waarbij ook aansluiting wordt gezocht bij ministeries van OCW en VWS.
- Natuur moet opnieuw ontdekt en gewaardeerd worden. Daartoe is een bezinning op de grondslagen van de natuur- en milieubeweging noodzakelijk, evenals 'visieontwikkeling van een omvattend ideologisch en bezielend perspectief op milieuproblematiek en oplossingsrichtingen'.
- Natuurgebieden moeten toegankelijk zijn en natuur overal in de stad aanwezig.
- Regelgeving moet zodanig worden aangepast dat jongeren ook ruigere, spannendere natuur ('struinnatuur') kunnen ontdekken.

Natuur- en milieueducatie:

- Er is een meer integrale benadering noodzakelijk: naast ecologische en sociaal-economische dimensies moeten ook cultureel-ideologische en intentionele dimensies aan bod komen.
- Educatie moet vooral aanspraak maken op de gevoeligheid van leerlingen, 'integratief worden vormgegeven en inspireren tot reflectie'. Leertrajecten moeten persoonlijk worden gemaakt, waarbij er ook aandacht is voor het zintuiglijk beleven van natuur en voor vraagstukken rond zingeving en levensbeschouwing. De Witt verwijst naar 'filosoferen met kinderen' als inspiratiebron bij het zoeken naar educatieve methoden.
- Schooltuinen en moestuinen bieden de mogelijkheid de natuur uit eerste hand te ervaren, wat cruciaal wordt geacht voor de ontwikkeling van een 'betrokken en verantwoordelijke relatie met de natuur.
- Ouders bij NME betrekken en op school aandacht schenken aan zorg voor het milieu draagt bij aan noodzakelijk geachte 'maatschappelijke inbedding' van het onderwijs.

Natuur- en milieuorganisaties:

- Maak jongerenparticipatie tot prioriteit, laat jongeren zelf een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van inspirerend jeugdbeleid. Laat je door jongeren en hun inbreng inspireren en vernieuwen.
- Reflecteer op eigen perspectief en bewustwording om te kunnen komen tot een integrale (milieu en economie en natuur en moderne samenleving samengebracht in plaats van gepolariseerd) visie waarin jongeren zich kunnen vinden.
- Zet met name als jongerenorganisaties samenwerkingsverbanden op; speel in op de grote variëteit aan behoeften en interesses onder jongeren. Speel ook in op verschuivingen die daarbinnen plaatsvinden.
- Leg de nadruk op de schoonheid van de natuur en de waarde die de natuur heeft voor de kwaliteit van het eigen leven.

	<p>Vrijwilligerswerk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Speel in op maatschappelijke tendensen, wat om zekere maten van flexibiliteit en vrijblijvendheid vraagt. • De sociale en persoonlijke dimensie van het werk is belangrijk voor jongeren. • Jongeren zijn gericht op zelfontplooiing en het opdoen van nieuwe ervaringen; ze doen vrijwilligerswerk meer vanuit individualistische dan altruïstische motieven. Getuigschriften geven, helpen bij de ontwikkeling van een portfolio en benadrukken wat jongeren zelf aan het vrijwilligerswerk hebben, sluiten hierbij aan. • Biedt ruimte voor eigen initiatief en verantwoordelijkheid, voor creativiteit en eigen inbreng.
Verboom e.a., 2004	<p>In het essay 'Teenagers and biodiversity – worlds apart?' doen Verboom e.a. een aantal suggesties om jongeren meer te interesseren voor natuur. Sommige daarvan zijn opgenomen in bijlage 1. Andere suggesties kunnen worden 'vertaald' in beleidsaanbevelingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Benadruk de sociale aspecten die verbonden zijn aan vrijwilligerswerk (in de natuur of natuurorganisaties) en doe een beroep op de creativiteit van de jongeren. • Neem in (bouw)plannen op dat er in buurten ruimte is voor groene, veilige speelplekken en voor groen in de directe woonomgeving.
WING, 2006	<p>Het onderzoek van WING heeft zich toegespitst op manieren waarop natuurorganisaties jongeren kunnen werven en kunnen behouden. De conclusies van WING kunnen tot de volgende aanbevelingen worden getransformeerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorg ervoor dat jongeren zich thuis voelen bij de organisatie, sfeer is belangrijk. • Naast sfeer is het aanbod aan activiteiten van belang, waarbij educatie ondergeschikt moet zijn aan 'uitdaging en spektakel'. • Organisaties moeten jongeren de ruimte geven zelf te bepalen wat ze willen doen en op welke manier ze taken willen aanpakken. • Leg de nadruk op aspecten als 'vrijheid', 'sociaal', 'fun', 'samen', 'avontuur' en 'actie'. • Communiceer 'brutaal', niet kinderachtig. • Sluit aan bij de jongerencultuur.

Bijlage 3 — Contactgegevens van genoemde organisaties

Organisatie	Contactgegevens
IVN	www.ivn.nl Bezoekadres IVN Nederland: Plantage Middenlaan 2c Postbus 20123 - 1000 HC Amsterdam T : (020) 622 81 15 F : (020) 626 60 91 E : ivn@ivn.nl
Milieudefensie	www.milieudefensie.nl Bezoekadres: Nieuwe Looiersstraat 31 Postbus 19199 - 1000 GD Amsterdam T : 020 – 5507 300
Mostafa's moestuin /	Meer informatie op de "Instrumentenwijzer Habitat", Eco-tuin Amsterdam project "Neem de natuur in de wijk, de wijk in de natuur" www.instrumentenwijzer.nl/praktijkvoorbeeld/67
Scholen voor Duurzaamheid	www.ivn.nl Scholen voor Duurzaamheid projectteam IVN Consulentschap Groningen Bezoekadres: Praediniussingel 59 Postbus 1020 - 9701 BA Groningen T : (050) 313 59 33 F : (050) 318 96 76 ovr IVN E : scholenvoorduurzaamheid@ivn.nl
Stichting Kantara	www.kantara.nl Adres: P Hans Frankfurthersingel 200 1060 TN Amsterdam Contactpersoon: dhr. M. El Filali T : 0622211653 E : ddcentrum@wanadoo.nl
Stichting Mondiale Samenleving	www.sms-vluchtelingen.nl Hollantlaan 6 - 3526 AM Utrecht T : 030 - 2148063 E : info@sms-vluchtelingen.nl
Stichting TEMA-NL	www.temanl.org Stichting TEMA-NL Eendrachtsstraat 150 - 3012 XR Rotterdam T : 010 – 4113434 F : 010 – 4141872
Stichting wAarde	www.waarde.nl Rijksstraatweg 174 - 6573DG Beek-Ubbergen T.: 024-6844836 F.: 024-6844231
WILDzoekers	www.wildzoekers.nl contact: alleen via de website mogelijk

Verschenen WOt – studies

Nr. 1 *Natuur in beleidsprocessen*

Bosch, F. van den, 2005

Nr. 2 *Landbouw en milieu in transitie*

Oenema, O., J.W.H. van der Kolk & A.M.E.

Groot, 2006

Nr. 3 *Analyseren en evalueren van beleidsmaatregelen met een effect op natuur en milieu*

Heide, M. van der, E. Bos & J. Vreke, 2006

Nr. 4 *Bestuurlijke variëteit in natuur- en landschapsbeleid. Vergelijkende analyse van regionale beleidsarrangementen rond de Wijde Biesbosch, het Drents-Friese Wold en het Grootte Veld*

Boer, S. de, M. van der Zouwen, P. Roza & J. van der Berg, 2007

Nr. 5 *Natuur door andere ogen bekeken. De natuurbeleving van allochtonen en jongeren*

Buijs, A.E., M.H.G. Custers & F. Langers, 2007

Om ervoor te zorgen dat het natuurbeleid afgestemd blijft op de wensen en behoeften van zoveel mogelijk Nederlanders, is het belangrijk om inzicht te hebben in de verschillende natuurvisies die inwoners van Nederland hebben. Dus moeten we niet alleen weten hoe volwassenen, autochtone Nederlanders denken, maar moeten we ook de visies op natuur kennen van bijvoorbeeld allochtonen en jongeren. In deze studie wordt bekeken hoe allochtonen en jongeren de natuur beleven, wat ze belangrijk vinden voor een natuurgebied en hoe ze gebruik maken van de natuur. Kennis hierover biedt handvatten aan beleidsmakers, communicatiedeskundigen en medewerkers van natuurbeschermingsorganisaties, om natuur ook voor deze nieuwe doelgroepen betekenis te geven.